

"Kun sä moitit toista vanhempaa, niin samalla sä moitit myös lastas"

VIERAANNUTTAMINEN ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITON
TAPAAMISPAIKKATOIMINNAN TYÖNTEKIJÖIDEN
NÄKÖKULMASTA

Kuva: Satu Tuunanen

Kemppainen Leena & Tuunanen

Satu, e33nsos

Opinnäytetyö, Syksy2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kemppainen Leena, Tuunanen Satu. "Kun sä moitit toista vanhempaa, niin samalla sä moitit myös lastas" Vieraannuttaminen Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden näkökulmasta.

Pieksämäki, syksy 2015, 103 s, 8 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli perehtyä vieraannuttamiseen eri Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitettiin työntekijöiden kokemuksia vieraannuttamisen ilmenemisestä, vaikutusmahdollisuuksista sekä ennaltaehkäisyn ja puuttumisen keinoista. Tutkimus oli laadultaan kvalitatiivinen tutkimus, jonka menetelmänä toimi puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu. Tutkimusaineisto koostuu kuudesta tapaamispaikkatoiminnan työntekijän haastattelusta, jotka toteutettiin kesällä 2015.

Tutkimuksen mukaan vieraannuttamista ilmenee tapaamispaikkatoiminnassa vuositasolla useissa asiakasperheissä. Vieraannuttamisen taustalla nähdään usein vaikea ja riitaisa ero, jossa vanhempien keskinäiset näkemykset lapsen edusta eriävät. Tutkimuksesta selviää, että vieraannuttamista pystyy tunnistamaan tapaamispaikkatoiminnassa lapsen käytöksen muutoksista, lähivanhemman toiminnasta ja tapaajavanhemman hämmennyksestä. Vieraannuttamisella nähdään olevan lapsen hyvinvointia ja turvallista kasvua vaarantavia vaikutuksia.

Tutkimuksessa puolet työntekijöistä koki vieraannuttamisen tunnistamisen työssään helppoksi, kun taas puolet työntekijöistä koki sen haastavaksi. Tutkimuksen tulosten mukaan työntekijän on puututtava vieraannuttamiseen silloin, kun vieraannuttamista on havaittavissa ja jos tapaamistilanne ei toteudu lapsen edun mukaisesti. Tutkimus toi esille myös työntekijän ominaisuuksia, joita vaaditaan vieraannuttamiseen puuttumisessa. Näitä olivat rohkeus, uskallus, tunneäly, vuorovaikutustaidot ja hienotunteisuus. Vieraannuttamisen kohtaamiseen liittyen tutkimus osoitti työntekijöille haasteelliseksi vieraannuttamisen sanoittamisen, puheeksiottamisen ja vieraannuttamis-sanon käytön.

Työntekijät pitivät hyvinä työkäytäntöinä ja -menetelminä vieraannuttamiseen puuttumisessa puheeksiottamisen, tapaamispaikkatoiminnan työkäytännöt ja viranomaisyhteistyön. Työntekijät kokivat, että lopullinen puuttuminen vieraannuttamiseen on kuitenkin tapahduttava tapaamispaikkatoiminnan ulkopuolella. Työntekijöiden mukaan käräjäoikeudella, sosiaalitoimella ja lastensuojelulla on viimesijainen päätäntävalta perheen asioissa ja lapsen edun toteutumisessa. Tutkimuksessa puolet työntekijöistä koki tapaamispaikkatoiminnan työkäytäntöjen ja toimintatapojen sisältävän vieraannuttamista ennaltaehkäiseviä työmuotoja. Näitä olivat tutustumiskäynnit, alkuhaastattelut, havainnointi, asioiden kyseenalaistaminen sekä työntekijöiden ammattitaidon ylläpitäminen. Loput työntekijöistä näkivät tapaamispaikkatoiminnan työmuodot ennaltaehkäisyn sijaan korjaavina ja ylläpitävinä.

Asiasanat: vieraannuttaminen, ero, lapsen huolto- ja tapaamisriita, Ensi- ja turvakotien liitto, tapaamispaikkatoiminta, tapaamispaikkatoiminnan työntekijä, lähivanhempi, tapaajavanhempi, lapsen etu

ABSTRACT

Kemppainen, Leena & Tuunanen, Satu. "When you blame the non-resident parent, you also blame your child" Employees experiences how the Parental alienation syndrome occurs in child and non-resident parent meeting places of the federation of mother and child homes and shelters.

103 p., 8 appendices. Language: Finnish. Pieksämäki, Autumn 2015. Diaconia University Of Applied Science.
Degree Programme in Social Services: Bachelor of Social Services.

The purpose of this study was to find out how the parental alienation syndrome (PAS) occurs in child and non-resident parent meeting places of the federation of mother and child homes and shelters. The study focused on the employees' experiences of PAS and possibilities to prevent and influence situations in which it occurs. The study was qualitative and semi-structured interviews were used as the method. Six employees of child and non-resident parent meeting places were interviewed in summer 2015.

According to the study PAS occurs in child and non-resident parent meeting places annually in many customer families. The alienation is often caused by a difficult and quarrelsome divorce in which parents have different points of view on what is beneficial to the child. The study shows that PAS can be recognized from the behavioral changes in the child, actions of the closer parent and the confusion of the non-resident parent. PAS can have negative influence on well-being of the child.

Half of the interviewees believed that it is easy to recognize PAS in their work whereas the other half found it challenging. According to the study the employee must step in if he/she notices PAS and if the parent-child meeting is not in the best interest of the child. In these situations the employee should be brave and tactful. The employee should understand different emotions and have good interaction skills. The interviewees felt challenged by how to speak about PAS and using the word PAS.

According to the interviewees good ways to have an impact on PAS are talking about it, the working methods of the child and non-resident parent meeting place and informing other authorities about it. The employees felt that ultimately it is someone outside the child and non-resident parent meeting place that should step in. The employees said that district court, social services and child protection have the final word in family matters. Half of the interviewees felt that methods preventing PAS were used in their work. These methods included first meetings and interviews with the families, observing, questioning and maintaining employees' expertise. The rest of the interviewees thought that the working methods were reconstructive rather than preventive.

Keywords: Parental alienation syndrome, Divorce, Custody and meeting disputes of the child, The federation of mother and child homes and shelters, Child and non-resident parent meeting place, Child and non-resident parent meeting place worker, Closer parent, non-resident parent, Best interest of the child

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 EROAMINEN KOSKETTAA USEITA PERHEITÄ	8
2.1 Eroaminen tilastollisesti.....	8
2.2 Eeroon johtavat tekijät.....	9
2.3 Eroamiseen vaikuttavat lait lapsiperheessä	10
3 EROPROSESSI LAPSIPERHEESSÄ	13
3.1 Erosta toipuminen on yksilöllistä	14
3.2 Eron käsittely lapsen kanssa	15
3.3 Vanhemmuuden jatkuminen eron jälkeen	17
3.4 Eropalvelut tukena eron käsittelyssä	18
3.5 Huolto- ja tapaamisriidat eron jälkeisten erimielisyyksien seurauksena	20
4 MITÄ ON VIERAANNUTTAMINEN?	22
4.1 Käytetyt toimintatavat ja taustalla vaikuttavat motiivit.....	23
4.2 Vieraannuttaminen vaarantaa lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen.....	26
4.3 Tapaajavanhempi vieraannuttamisen uhrina	28
4.4 Vieraannuttaja rikkoo lakia.....	29
4.5 Vieraannuttamiseen saatavia tukipalveluita	30
5 TAPAAMISPAIKKATOIMINTA ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITOSSA	32
5.1 Tapaamispaikkatoiminnan tavoitteena lapsen etu	33
5.2 Tapaamispaikkatoiminnan prosessi ja palvelut	34
5.3 Toimintaa ohjaavat arvot ja työn laadun takaaminen	36
5.4 Työskentely tapaamispaikkatoiminnassa.....	37
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS TAVOITTEET.....	38
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	39
7.1 Tutkimusmenetelmä	39
7.2 Tutkimuksen suunnitteluprosessi.....	41
7.3 Aineiston keruu.....	42
7.4 Aineiston käsittely	44
8 TUTKIMUSTULOKSET	46
8.1 Vieraannuttamisen ilmeneminen tapaamispaikkatoiminnassa	46
8.1.1 Vieraannuttamisen ilmeneminen lapsessa.....	48

8.1.2 Vieraannuttamisen ilmeneminen lähivanhemmassa	50
8.1.3 Vieraannuttamisen kohdistuminen tapaajavanhempaan	52
8.2 Työntekijän valmiudet kohdata vieraannuttamista.....	53
8.2.1 Kohtaamisen keinot ja edellytykset.....	54
8.2.2 Työnantajan ohjeistukset vieraannuttamistilanteeseen	56
8.3 Hyvät työkäytännöt ja -menetelmät vieraannuttamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen	57
8.3.1 Työntekijöiden kokemat haasteet vieraannuttamiseen puuttumisessa	60
8.3.2 Palveluohjaus vieraannuttamistapauksessa	62
8.3.3 Työntekijöiden mielestä vieraannuttamisesta vastuussa olevat tahot .	63
8.3.4 Työntekijöiden arviot puuttumisen onnistumisesta.....	65
8.3.5 Työkäytäntöjen kehittäminen	66
9 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	68
9.1 Vieraannuttaminen näkyvä ongelma tapaamispaikkatoiminnassa	68
9.2 Hyvä asiakassuhde kohtaamisen edellytyksenä.....	71
9.3 Hyväksi havaitut työkäytännöt ja –menetelmät.....	73
9.4 Hyödyllisen materiaalin tuottaminen.....	75
9.5 Jatkotutkimusaiheet	77
10 POHDINTA	78
10.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia	79
10.2 Tutkimuksen eettisyyden arviointia.....	80
10.3 Oman työskentelyprosessin kehittämiskohtia	83
10.4 Ammatillinen kasvu opinnäytetyöprosessin aikana	84
LÄHTEET	86
Liite 1 Saatekirje.....	94
Liite 2 Suostumuslomake	95
Liite 3 Teemahaastattelurunko	96
Liite 4 Haastattelun palautelomake	97
Liite 5 Haastattelulomake tapaajavanhemmalle	99
Liite 6 Haastattelulomake lähivanhemmalle	100
Liite 7 Haastattelulomake lapselle.....	101
Liite 8 Lapsi tarvitsee molempia vanhempia –esite	102

1 JOHDANTO

Psykologi Richard A. Warshak asettaa lukijansa pohtimaan haastavaa perhetilannetta:

Entinen puolisosi parjaa sinua lastenne kuullen, kuvailee sinua kielteiseen sävyyn usein tai aina ja yrittää kenties kääntää lapset sinua vastaan. Mitä sinun pitäisi tehdä? Jos et osaa hoitaa tilannetta, suhteesi lapsiin voi kärsiä. Voit menettää heidän kunnioituksensa. Voit menettää heidän kiintymyksensä. Pahimmassa tapauksessa voit kadottaa yhteyden heihin kokonaan. (Warshak 2012, 27.)

Yhä useampi vanhempi voi tunnistaa Warshakin kuvaamaan tilanteen parisuhteen päätymisen hetkellä. Eroaminen nähdään nykypäivänä tilastollisesti normaalina (Kiiänmaa 2008, 19). Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2014 avioeroon päättyi 13 682 avioliittoa (Tilastokeskus 2015). Tämä merkitsee noin 19 000 lapsen perheen hajoamista vuosittain, sillä avioliittojen purkautumisia tapahtuu maassamme avioerojen lisäksi vielä paljon enemmän (Kiiänmaa 2008, 19). Valitettavan usein vanhempien eroon liittyy tilanne, missä lasta vieraannutetaan tahallisesti toisesta vanhemmasta (Kungas 2014).

Aiheemme muodostui yhteisestä halusta perehtyä opinnäytetyössämme lapsi- ja perhetyöhön lastensuojelun näkökulmasta. Saimme idean tutkimukseemme opinnäytetyö tiimimme toisen jäsenen harjoittelupaikan kautta Keski-Suomen Ensi- ja turvakodilta keväällä 2014. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta nähdään ilmenevän yleisimmin pari- ja perhetyön sekä oikeushoidon piirissä, joissa toimivat henkilöt nähdään avainasemassa tapausten tunnistamisessa ja hoitoonohjauksessa (Pakkanen 2010, 63). Keski-Suomen Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnassa vieraannuttaminen on nähty hyvin arkipäiväisenä ilmiönä. Tämän vuoksi päätimme suunnata opinnäytetyömme Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoimintaan, työntekijöiden kokiessa aiheen tutkimisen tarpeellisenä. Ajatustamme on vahvistanut myös Ensi- ja turvakotien liiton huhtikuussa julkaisema tiedote “Vieraannuttaminen näkyy tapaamispaikkatoiminnassa” (Ensi- ja turvakotien liitto 2015a).

Perehtymällä vieraannuttamiseen tarkemmin, pystyimme toteamaan myös sen ajankohtauuden ja yleisyyden yhteiskunnassamme. Vieraannuttamisen määritelmää voidaan

pitää uutena, vaikka itse ilmiötä nähdäänkin eroperheissä esiintyneen kautta aikojen. Tutkimustietoa vieraannuttamisesta on hyvin vähän, sillä sitä on alettu puhumaan Suomessa vasta viime vuosikymmenen vaihteessa (Yle 2015). Koemme, että erityisesti viimeisen vuoden aikana myös media on nostanut päätään, tuoden tietoa ja näkökulmia vieraannuttamisesta ja sen vaikutuksista lapsen suotuisalle kasvulle ja kehitykselle. Jo loppuvuodesta 2014 törmäsimme useisiin vieraannuttamista käsitteleviin julkaisuihin. Esimerkiksi Rätty tuo esille artikkelissaan “Maailman paras isä” menetti lapsensa, että työpaikkakiusaamiseen on nykypäivänä mahdollisuus puuttua, mutta jos entinen vaimo eristää lapset isästä ei järjestelmä mahda sille mitään (Rätty 2014).

Kuluneen vuoden aikana olemme havainneet ihmisten heränneen asiaan myös sosiaalisessa mediassa ja blogien kautta, joissa on otettu kantaa lainsäädännön uudistamiseen ja vieraannuttamisen kriminalisointiin. Esimerkkinä voidaan pitää Uusi Suomi palstan puheenvuoroja, jossa muun muassa Huusko (2015) tuo esille näkemyksensä vieraannuttamisesta. Huuskon mukaan viranomaiset tunnistavat vieraannuttamista ja huoltokiusaamista melko hyvin, mutta lain mukaan puuttumismahdollisuudet ovat erittäin huonot. (Huusko 2015.) Helsingissä on otettu osaa myös kansainväliseen lapsen vieraannuttamisen vastaiseen päivään 25.4.2015, jonka järjestäjänä Suomessa toimi Isät lasten asiallaliitto (Isät lasten asialla i.a). Tapahtumasta on nostettu yhteisöpalvelu YouTubeen puheenvuoroja vieraannuttamisesta. Kokemusasiantuntijana toiminut vieraannutettu isä Matti Tiistola (2015) nosti esille, että kukaan viranomainen ei reagoinut asiaan mitenkään, kun toinen vanhempi pääsee ottamaan tapaamisia pois niin, ettei lapsi näe isäänsä. Hän nosti myös esille, etteivät viranomaiset usko kerrottaessa tällaista tapahtuvan. (Tiistola 2015.)

Opinnäytetyössä tutkimme kvalitatiivisin menetelmin Ensi- ja turvakodin liiton tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden kokemuksia vieraannuttamisen ilmenemisestä, vaikutusmahdollisuuksista sekä ennaltaehkäisyn ja puuttumisen keinoista. Tutkimuksemme tavoitteena on luoda työntekijöille ja asiakkaille hyödyllistä tietoa vieraannuttamisesta. Koemme tutkimuksen ja siitä saadut tulokset hyödylliseksi myös meille itsellemme, suuntautuessamme opinnoissa lapsi – ja perhetyön suuntautumisvaihtoehtoon. Uskomme työmme kehittävän meitä ammatillisen kasvun – ja osaamisen näkökulmasta. Erityisesti

vieraannuttamistapausten ehkäisyssä ja niihin puuttumisessa, sekä eroperheiden ohjauksessa ja neuvonnassa, joihin varmasti tulemme törmäämään ammatissamme sosio-
nomeina.

2 EROAMINEN KOSKETTAA USEITA PERHEITÄ

Opinnäytetyössämme käsittelemme *eroa* avio- ja avoliittojen päättymisenä. Parisuhteen päättäminen, eli eroaminen nähdään tänä päivänä yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä ja elämänmuodon muutoksena, joka on horjuttanut perinteistä perheajattelua. Aikaisemmin Suomessa on tuettu avoliittopohjaista perhemuotoa, joka nähdään olevan kriisissä, sillä avoliittojen määrä kasvaa ja avioerot lisääntyvät suhteessa solmittuihin avoliittoihin. (Kääriäinen, Hämäläinen & Pölkki 2009, 11.)

2.1 Eroaminen tilastollisesti

Eroamista tapahtuu maailmanlaajuisesti, mutta eri maiden välillä nähdään merkittävää tilastollista vaihtelua (Hämäläinen, Kääriäinen & Pölkki 2012, 9). Suomi on maailman tilastojen kärkipäässä erojen lukumäärässä (Kiianmaa 2008, 19). Suomessa tilastoitavista eroista on nähtävillä vain avioliiton päättymiset ja tuoreimmat avioerotilastot ovat vuodelta 2014. Tällöin tilastokeskuksen väestömuutostietojen (2015) mukaan avioeroon päätyi 13 682 avoliittoa, mikä oli 84 avioeroa vähemmän kuin vuotta aikaisemmin. (Tilastokeskus 2015.) Vuonna 2013 avioerojen määrä päinvastoin lisääntyi 766 avioerolla edellisvuodesta (Tilastokeskus 2014). Avioerojen määrän nähdään pysyneen samalla tasolla lähes 20 vuoden ajan vuosittaisesta vaihtelusta huolimatta. Taulukosta 1. nähdään avioerot vuosina viimeisen kymmenen vuoden ajalta. (Tilastokeskus 2015.)

TAULUKKO 1. Avioerot vuosina 2004–2014 (Tilastokeskus 2015).

VUOSI	AVIOEROT
2004	13 234
2005	13 383
2006	13 255
2007	13 224
2008	13 471
2009	13 527
2010	13 619
2011	13 469
2012	13 040
2013	13 766
2014	13 682

Avioerojen lisäksi Suomessa tapahtuu vuosittain paljon enemmän tilastoimattomia avoliittojen purkaantumisia. Eroamisen suuren määrän voidaan nähdä tarkoittavan sitä, että yhteiskunnassamme on paljon parisuhdetta stressaavia tekijöitä tai, että pariskunnat ja perheet eivät saa riittävästi tukea selviytyäkseen yhdessä. (Kiiänmaa 2008, 19–20.) On arvioitu, että vanhempien ero koskettaa noin 30 000 suomalaislasta vuosittain (Väestöliitto 2007, 10).

2.2 Eroon johtavat tekijät

Erojen taustalla vaikuttavat moninaiset syyt, joita pyritään selittämään kulttuurisilla- ja väestössä tapahtuvilla muutoksilla, parisuhteen vuorovaikutus ongelmilla, etäännyttämisestä toisesta sekä toisen osapuolen ongelmallisena käytöksenä (Kontula 2013, 56). Puolisot

saattavat kokea, että tunteet toista kohtaan ovat kuolleet tai ettei parisuhteessa ole yhteisiä unelmia. Arkielämän sujuminen, työelämän paineet, yhteisen ajan vähyys tai taloudelliset ongelmat voivat olla eroon ajavia tekijöitä. Myös vuorovaikutukseen liittyvät haasteet, kuten puhumattomuus, kyvyttömyys ilmaista omia tarpeitaan tai kuunnella toista sekä jatkuva riitely, erimielisyydet ja toisen arvostelu saattavat ajaa puoliset etäälle toisistaan. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 4.)

Kääriäisen mukaan eron syynä voidaan nähdä parisuhteeseen erilaiset odotukset, toimimaton yhteinen vanhemmuus, päävastuun kantaminen perheen arjesta ja kodin käytännöistä, läheisyyden puute sekä yksinäisyys (Kääriäinen 2008, 37). Eron johtavia haasteita suhteelle voivat asettaa myös perheen kehityskriisit. Kehityskriiseistä merkittävimpänä voidaan pitää lapsen syntymää, jolloin eroamisen riski on suurimmillaan ensimmäisten lapsiperhevuosien aikana. Odotusajan valmisteluista huolimatta vauva-arjen vaativuus, vastuullisuus ja kokonaisvaltainen muutos voivat yllättää vanhemmat tuoden kokemuksen yhteisen ajan puuttumisesta. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 6; Lammi-Taskula & Salmi 2009, 50–51.)

Kontula määrittelee yleisesti hyväksytyiksi parisuhteen päättämisen syiksi perhe-elämää kuormittavan henkisen ja fyysisen väkivallan, uskottomuuden tai päihteiden käytön (Kontula 2013, 57). Näissä tilanteissa eroamista voidaan jopa pitää yksilölle vapautuksena ja hyvinvoinnin edistäjänä. Huonossa suhteessa eläneille ero aiheuttaa kielteisten vaikutusten lisäksi yleensä myös myönteisiä vaikutuksia tuoden helpotusta elämään. (Kalmijn & Monden 2006.) Vaikka eron nähdään ratkaisevan useita erimielisyyksiä, on kuitenkin muistettava, että lapsiperheessä ero tuo mukanaan myös uusia ongelmia. Ero ei esimerkiksi poista vanhempien välisiä kasvatuserimielisyyksiä, vaan erosta huolimatta puolisoiden on oltava tekemisissä toistensa kanssa ja kyettävä sopimaan lapsen asioista. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 4.)

2.3 Eroamiseen vaikuttavat lait lapsiperheessä

Perheen päättyessä eroon, on vanhempien huomioitava Suomen lainsäädäntö ja toimittava sen mukaisesti. Mikäli vanhemmat ovat avioliitossa, sen purkamista määrittelee lähes 90

vuotta vanha avioliittolaki (1929). Avioliittolakia on myöhemmin uudistettu useaan otteeseen ja se kokee parhaillaankin jatkuvaa muutosta. Avioliittolain mukaan avioliitto purkaantuu, kun toinen puolisoista kuolee tai julistetaan kuolleeksi tai kun puoliset tuomitaan avioeroon. Avioeroon tuomitsemista edeltää vähintään kuuden kuukauden harkinta-aika. Harkinta-aika alkaa siitä, kun avioliiton purkamista koskeva puolisoitten yhteinen hakemus on jätetty tuomioistuimelle tai kun puolison hakemus on annettu tiedoksi toiselle puolisolle. Kun harkinta-aika on kulunut, puoliset tuomitaan avioeroon, jos he yhdessä sitä vaativat tai toinen heistä sitä vaatii. Vaatimus on tehtävä viimeistään, kun vuosi on kulunut harkinta-ajan alkamisesta. (Avioliittolaki 1929.) Kontulan mukaan kolme neljästä eroa hakeneesta päättyy lopullisesti eroon, mutta joka neljäs peruu hakemuksensa (Kontulan 2013, 30).

Lapsiperheessä ero koskettaa aina vanhempien lisäksi myös lapsia (Koskela 2009, 14). Erotilanteessa vanhempien on kyettävä toimimaan lapsen edun mukaisesti. Lapsen etu on yksi lastensuojelulain johtava periaate, mikä on mainittu myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Periaatteella tarkoitetaan yksittäisen lapsen tilannetta sekä lapsiväestöä kokonaisuudessaan, jolloin lasten asioita päätettäessä on pyrittävä lapsen kannalta parhaaseen ratkaisuun. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapsen etu määritellään toteutuvaksi, mikäli lapsi saa suojelua, huolenpitoa, hoivaa ja tasapainoisen kasvatuksen ja tulee kuulluksi häntä itseään koskevissa asioissa. (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 151–152; Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaatamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 1991.)

Avioliittolaki (1929) korostaa avioliiton purkamisen lisäksi lapsen oikeuksia ja etua perheen hajotessa, kun taas lastensuojelulaki (2007) turvaa lapsen oikeuksia tulla huomioituksi ja huolehdituksi. Muita lakeja, jotka puhuvat lapsen puolesta ovat laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983), laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (1996), laki lapsen elatuksesta (1975), elatustukilaki (2008) ja lapsilisälaki (1992).

Avioliittolain (1929) mukaan avioeroa haettaessa voi puoliso esittää samalla vaatimuksen elatusavun vahvistamisesta ja lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta. Avioeroa tai yh-

teiselämän lopettamista koskevassa asiassa voi tuomioistuin antaa lapsen tilannetta koskien väliaikaisen määräyksen, johon ei saa hakea muutosta. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiasta päätöksen, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta. Avioeroa koskevassa asiassa tuomioistuimen on omasta aloitteestaan otettava käsiteltäväksi, miten puolisoitten lasten huolto- ja tapaamisoikeus olisi järjestettävä lapsen edun mukaisesti. (Avioliittolaki 1929.)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983) määrittää lapsen edun turvaamisen seuraavasti:

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983.)

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittävän lain mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Erotilanteissa laki velvoittaa yhteis- tai yksinhuoltajavanhempia turvaamaan myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983). Tapaamisoikeutta pidetään lapsen oikeutena tavata vanhempansa, mutta samalla sitä pidetään myös vanhemman oikeutena tavata lasta (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007 2009, 21). Myös lastensuojelulaissa (2007) viitataan lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Lastensuojelulaki korostaa lapsen oikeutta tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen ympäristöön sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 2007.)

Lapsen oikeuksia turvaamassa oleva laki lapsen elatuksesta (1975) määrittää, että vanhemmilla on velvollisuus elättää alaikäistä lastaan. Riittävä elatus käsittää kehitystason mukaisen henkisten ja aineellisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä näistä aiheutuvat kustannukset. Mikäli lapsi ei pysyvästi asu vanhemman luona tai vanhempi ei muutoin huolehdi lapsen elatuksesta, voidaan lapselle elatuslain mukaan vahvistaa suoritettavaksi elatusapu. Elatusapu on rahallinen korvaus, joka

perustuu vanhemman velvollisuuteen lapsen elatuksesta koituviin kustannuksiin. Vanhemmat voivat sopia lapsen elatuksesta keskenään, joko suullisesti tai kirjallisesti. Kunnan lastenvalvojan on kuitenkin hyväksyttävä sopimus todettuaan sen olevan lapsen edun mukainen, jotta se on pakkotäytäntöönpanokelpoinen ja vastaa lainvoimaltaan tuomioistuimen antamaa päätöstä. (Laki lapsen elatuksesta 1975.)

Mikäli vanhemmat eivät pääse lapsen elatuksesta sopimukseen, siirtyy se tuomioistuimen käsittelyyn. Vaatimus elatusavusta voidaan esittää myös vanhempien avioeron yhteydessä. (Laki lapsen elatuksesta 1975.) Elatustukilain (2008) mukaan, lapsi voi saada elatustukea, mikäli lapsi ei saa elatusapua elatusvelvolliselta vanhemmaltaan. Elatustuesta vastaa kansaneläkelaitos. (Elatustukilaki 2008.) Kansaneläkelaitos vastaa myös lapsilisän maksusta, jonka tarkoitus on turvata alle 17-vuotiaan lapsen elatus. Lapsilisä maksetaan sille vanhemmalle, jonka luona lapsi asuu. Lapsilisä on alle 17 vuotiaan lapsen elatusta varten maksettava lisä, jota määrittelee lapsilisälaki. (Lapsilisälaki 1992.)

3 EROPROSESSI LAPSIPERHEESSÄ

Eroa pidetään pitkäkestoisena, useita vuosia kestäväenä prosessina, joka alkaa eron pohdinnasta ja päättyy erosta toipumiseen. Kun perheessä on lapsia, eron käsiteltävinä osaluueina voidaan pitää emotionaalista-, juridista-, psyykkistä- ja sosiaalista eroa. (Kiiski 2011 47.)

Jokainen kohtaa elämänsä aikana erilaisia kriisejä. Kriisillä tarkoitetaan äkillistä tai arvaamatonta muutosta sekä ratkaisevaa käännettä ihmisen elämässä. Vanhempien erotessa koko perhettä koskettaa kriisi, eli tilanne on merkittävä käännekohta jokaisen perheenjäsenen elämässä. Ihminen reagoi kriiseihin oman persoonallisuutensa, taustansa, kokemustensa ja selviytymistaitojen mukaan ja on yleistä, että eroprosessin käsittelyssä puoliset käsittelevät eroa eri tahtiin. (Koskela 2009, 14–15.)

Erossa aikuinen menettää siihenastisen kumppanin ja unelman ehjästä kodista. Eronnut voi joutua muuttamaan pois yhteisestä kodista ja voi menettää samalla myös osan yhteisistä tavaroista. Yhteys lapsiin voi merkittävästi vähentyä, samoin kuin osa ystävistä voi etääntyä tai lopettaa yhteydenpidon kokonaan. Erossa ihminen voi kokea myös taloudellisia menetyksiä. (Kiiski 2011, 156.) Näistä vaikeista tekijöistä huolimatta erokriisiä voidaan tarkastella myös positiivisena prosessina (Kiianmaa 2008, 58). Työssämme käsittelemme erokriisiä pakotteena tehdä uusia asioita, jotka kantavat eronnutta eteenpäin kohti uutta elämää.

3.1 Erosta toipuminen on yksilöllistä

Erosta toipuminen on yksilöllistä, ja sen mukana tuomat tunteet voivat olla hyvin erilaisia. Eron myötä puoliset voivat kokea esimerkiksi vihaa, katkeruutta, syyllisyyttä tai häpeää, joka saa ihmisen pohtimaan elämänsä eri osa-alueita uudelleen. (Koskela 2009, 17.) Kiianmaan mukaan, erokriisin tarkoitus ei ole välttää epämiellyttäviä tunteita, vaan lisätä eroajan itsetuntemusta selviytymiskokemuksen myötä (Kiianmaa 2008, 58). Erakriisin alkuvaiheessa ihminen tavallisesti pyrkii torjumaan ja kieltämään erotilanteen. Tällöin tilanteen aiheuttamia tunteita luonnehtii sietämättömyys sekä pelko. Todellisuus on kuitenkin väistämätöntä kohdata, jolloin eroajalle tyypillisiä pintaan nousevia tunteita ovat suru, raivo tai viha. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 20.) Surun, menetyksen ja muiden empatian tunteiden on todettu linkittyvän tilaan, jossa eron toinen osapuoli ymmärtää puolison motiivit ja perusteet eroratkaisun tekemiselle. Näiden tunteiden nähdään mahdollistavan yhteistyön puolisoitten välillä eron työstämisen vaiheessa. Mikäli puoliso ei ymmärrä eron syitä, on emotionaalisen seurauksena katkeruuden, vihan ja epätoivon herääminen. Näiden tunteiden nähdään hankaloittavan yhteistyötä merkittävästi eron työstämisen vaiheessa, tehden sen jopa mahdottomaksi. (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 33.)

Eroajilla on erilaisia puolustuskeinoja, eli coping-strategioita erosta aiheutuvan stressin ja tuntemusten lievittämiseen. Eroaja voi lähteä kartoittamaan tilannetta ja pyytää apua vaikeuksien voittamiseksi. Tätä ongelmanratkaisutapaa kutsutaan suoraksi toiminnaksi. Epäsuoralla toiminnalla tarkoitetaan erotilanteen määrittelyä uudelleen, esimerkiksi vakuuttamalla itselle, ettei tilanne ole niin paha kuin miltä vaikuttaa. Epäsuorassa toiminnassa pyritään hakeutumaan lohduttaviin sosiaalisiin suhteisiin ja lievittämään stressin

aiheuttamaa ahdistusta. Viimeisenä keinona on pallatiivinen käyttäytyminen, jossa eroaja turvautuu esimerkiksi päihteisiin pyrkimättä käsittelemään tai ratkaisemaan ongelmaa. Pallatiivisen toiminnan tavoitteena on päivästä toiseen selviytyminen. (Kiiski 2011, 157.)

Ero pakottaa tarkastelemaan omia valintoja ja arvoja auttaen ymmärtämään paremmin itseään ja muita ihmisiä. Tämä ei kuitenkaan ole automaatio, sillä erokriisi ei aina etene vapauttavaan suuntaan. Ero saattaa muodostua uhaksi ihmisen hyvinvoinnille, mikäli eroava ei kykene kohtaamaan ja läpikäymään siitä aiheutuvia tunteita. Kriisin keskeneräisyys voi ilmetä esimerkiksi jatkuvana katkeruutena entistä puolisoa kohtaan, jolloin puoliso voidaan nähdä syyllisenä omaan pahaan oloon. Eron läpikäyminen nähdään merkittävänä, sillä se mahdollistaa irrottautumisen päättyneestä suhteesta ja auttaa suuntaamaan ajatuksia tulevaisuuteen. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 20–21.)

3.2 Eron käsittely lapsen kanssa

Lasta ei voida sulkea pois vanhempien erosta. Vanhemmat voivat ajatella, etteivät lapset tiedä, mitä perheessä tapahtuu. Todellisuudessa lapset ovat hyvinkin tietoisia siitä, että jotain on tapahtumassa. (Koskela 2009, 21.) Erossa lapsi menettää itselleen mieluisan tilan, jonka hän on kokenut tärkeäksi ja turvalliseksi (Chenková 2012, 58). Lapsi joutuu vanhempien eron myötä kokemaan useita elämänmuutoksia ja erilaisia tunteita. Lapselle tavanomaisia tunteita käsitellä vanhempien eroa voivat olla pelko, hämmennys, suru, raivo tai jopa helpotus. Kuten myös vanhemmat, jokainen lapsi suhtautuu eroon yksilöllisesti. (Koskela 2009, 23.) Eron yhteydessä aikuiset eivät usein kykene huomioimaan oman pahan olon lisäksi lapsen tilannetta ja olla heidän tukena. Lasta ei saisi jättää huolineen yksin, sillä lapsi voi syyllistää myös itseään vanhempien erosta. (Taskinen 2001, 12.)

Kraav, Rootalu, Läänesaar & Kasearu (2012) tuovat esille vanhempien kaksi erilaista asennetta kertoa lapsille erosta. Heidän mukaansa toinen osa vanhemmista murehtii etukäteen tiedon vaikutuksista lapseen ja he pyrkivät minimoimaan tiedon, mikä saattaa aiheuttaa harmia lapselle. He myös miettivät kuka on oikea kertomaan erosta ja miten se pitäisi tehdä. Toinen osa vanhemmista ilmaisi lapselle eron olevan oikea ratkaisu ilman

tarkempia selityksiä. Vanhemmat kokivat lapsen ymmärtävän näin tilanteen parhaiten. (Kraav, Rootalu, Läänesaar & Kasearu 2012, 87.)

Häkkänen-Nyholm & Nyholm näkevät olennaisena, että lapselle tulisi kertoa erosta vasta sitten, kun kumpikin vanhempi kokee olevansa valmiita keskustelemaan lapsen kanssa (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 89). Paras lähestymistapa koko perheelle on kertoa asioista lapselle yhdessä. Rauhallinen hetki, ajan ja tuen mahdollistaminen on suotuisin keino keskustelulle. Tärkeää on kertoa erosta rehellisesti, jotta lapsi ei joudu rakentamaan perusteluita omassa mielessään. Keskustelussa on hyvä käsitellä sitä, mitkä asiat muuttuvat ja mitkä säilyvät ennallaan. Tarkemmat eron syyt, toisen mustamaalaaminen ja vanhempien oman huonovointisuuden kuvaaminen eivät kuulu lapsen kanssa käytävään keskusteluun. (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 89; Koskela 2008, 21.) Lapsi samaistuu molempiin vanhempiinsa ja suuntaa molempiin vanhempiin kohdistuneet haukut itseään kohti, millä on vaikutusta lapsen itsetunnon heikentymiseen (Warshak 2012, 50–51). Tällaisella käytöksellä vanhemmat laiminlyövät lapsen tarpeita ja vaarantavat lapsen normaalin kehityksen (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 25).

Lapsen reaktio vanhempien eroilmoitukseen on yksilöllistä ja siihen vaikuttavat lapsen ikä, temperamentti, perheen tilanne, lapsen suhde vanhempiin ja eri tilannetekijät. Lapsen reaktiot ilmenevät yleensä viiveellä ja se tulee kaikissa tilanteissa sallia. (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 90–91.) Erosta nähdään koituvan lapselle seurauksia, joiden ei nähdä välttämättä ilmenevän lapsen käytöksessä heti eron jälkeen vaan, murrosiässä tai myöhemmin aikuiselämässä. Seurauksina voidaan pitää korjattavissa olevina tai peruuttamattomina riippuen erotilanteen kestosta sekä vanhempien käyttäytymisestä ja toiminnasta erotilanteen aikana ja sen jälkeen. (Chenková 2012, 58.)

Eron aikana ja sen jälkeen on tärkeää, että vanhemmat kykenevät toimimaan yhteistyössä ja ylläpitävät lapsen myönteistä kuvaa toisesta vanhemmasta. Vanhempien keskinäinen yhteistyö nähdään lapsen sopeutumisen ja kehityksen kannalta vaikuttavampana tekijänä kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen. (Taskinen 2001, 13; Sinkkonen 2005, 128.) Epävarmassa elämäntilanteessa on tärkeää säilyttää arki, joka luo lapselle turvallisuudentunteen. Näitä asioita ovat esimerkiksi se, että molemmat vanhemmat viettävät lapsen kanssa aikaa, päivähoito ja koulu jatkuvat ennallaan ja vuorokausirytmii tukee

arjen rutiineja. Tilanteissa, joissa on erimielisyyksiä, tulee lasta suojella, siltä ettei hän joudu valitsemaan kummankaan vanhemman puolta. (Koskela 2008, 22.)

3.3 Vanhemmuuden jatkuminen eron jälkeen

Kuten kaikki eroon liittyvä, myös kokemus eron jälkeisestä vanhemmuudesta on yksilöllistä. Kokemukseen vaikuttaa muuan muassa kuinka kauan erosta on kulunut aikaa, millä tavoin eroaminen on tapahtunut ja millainen tilanne on perheessä yleisesti. Kääriäisen (2008) haastattelututkimuksessa ilmeni, että vanhemmilla oli suuri tarve säilyttää elämä sellaisena kuin ennenkin, kahden vanhemman perheessä. Eron jälkeen vanhemmuudesta saattoi muodostua suorittamista, joka lisäsi epäonnistumisen kokemuksia ja paineita arjen sujuvuudesta. Ne vanhemmat, jotka olivat tehneet eropäätöksen, kokivat vanhemmuudessaan syyllisyyttä. Syyllisyyden tunteet liitettiin väsymykseen, ajanpuutteeseen, perheen hajoamiseen ja omaan valintaan pärjätä yksin lasten kanssa. Ne vanhemmat, jotka kokivat tulleen puolisonsa hylkäämiksi, kokivat olevansa osittain kelvottomia vanhempia. (Kääriäinen 2008, 83–86.)

Toisaalta parisuhteen päättäminen saattoi myös vapauttaa energiaa uudella tavalla vanhemmuuden hoitamiseen. Tämä antaa mahdollisuuden vanhemmuudesta huolehtimiseen ja oman näköisen vanhemmuussuhteen luomiseen. Aina vanhemmuudessa kuitenkin ei koettu tapahtuvan muutosta, jolloin vastuun koettiin jatkuvan kuten ennen. Jotkut vanhemmista taas kokivat vanhemmuuden muuttuneen täydellisesti yksinhuoltajuudeksi, sillä vanhemmat eivät kyenneet keskustelemaan toistensa kanssa. (Kääriäinen 2008, 83–86.)

Lasten hyvinvoinnin kannalta vanhemmuussuhdetta on kyettävä hoitamaan eron jälkeen. Toimiva yhteistyö ehkäisee lasta joutumasta vanhempien välille viestinviejäksi tai riitojen selvittelijäksi. (Koskela 2009, 18.) Tasapuolisessa vanhemmuussuhteessa, eli yhteishuoltajuudessa lapsen hoito, kasvatus ja elatus ovat tasapuolisesti kummankin vanhemman vastuulla. Näkyviä vanhemmuuden osa-alueita ovat tunnesiteet, huolenpityö, kasvatus ja taloudellinen vastuu. Eron jälkeinen vanhemmuus voidaan määritellä sosiaalisena ja psykologisena sekä taloudelliseen vanhemmuuteen. Sosiaalisessa ja psykologisessa vanhemmuudessa huolenpito, läheisyys ja lapsen säännöllinen tapaaminen kuuluvat

lapsen arkeen. Taloudellinen vanhemmuus pitää sisällään lapsen materiaalisista tarpeista eli elatuksesta huolehtimisen. Molempien vanhempien jatkuva osallistuminen näihin osalualueisiin kertoo yhteishuoltajuudesta eli molempien vanhempien säilymisestä lapsen huoltajina eron jälkeen. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38–39.)

Yhteishuoltajuuden sujuvuutta edistää vanhempien kyky yhteistyöhön, mikä on lasta suojeleva tekijä eron kielteisiltä vaikutuksilta ja lapsen kokemilta menetyksiltä. Käsittelemme työssämme yhteistyövanhemmuutta tilanteena, jossa vanhemmat rakentavat lapsen kannalta hyvän ja luontevan yhteistyösuhteen. Tärkeää on toisen vanhemman merkityksen ymmärtäminen ja hyväksyminen, joka tukee lapsen ja toisen vanhemman suhdetta. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 25.)

3.4 Eropalvelut tukena eron käsittelyssä

Yhteistyövanhemmuuden näkökulmasta katsottuna on tärkeää, että vanhemmat hakevat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa apua keskinäisiin ongelmiinsa, jos he eivät pysty ratkomaan ristiriitoja keskenään. Eri palveluiden tuottajat tarjoavat eronneille vanhemmille ja eroperheiden lapsille ja nuorille palveluita eron kynnyksellä ja sen jälkeen. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 26.) Palveluiden saantia on edistänyt huhtikuussa 2015 voimaan astunut sosiaalihuoltolaki, jonka mukaan kuntien velvollisuutena on järjestää lapsiperheille heidän yksilöllisen tuen tarpeita vastaavia palveluita. Laissa mainittuja lapsiperheiden tarpeisiin vastaavia palveluita voivat olla esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelu, perhetyö sekä valvotut- ja tuetut tapaamiset. Näistä kotipalvelu, perhetyö sekä valvotut- ja tuetut tapaamiset tulivat uudeksi osaksi sosiaalihuoltolakia. Uusi sosiaalihuoltolaki antaa tilaa myös palveluiden kehittämislle asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Se määrittelee lakisääteiseksi ”muut asiakkaiden tarpeisiin vastaavat ja hyvinvointia lisäävät palvelut” lain momentissa § 28 Muut sosiaalipalvelut. (Sosiaalihuoltolaki 2014; Hämeen-Anttila 2015.)

Kasvatus- ja perheneuvonnan työmuotoihin kuuluvat vanhempien ja lasten kokonaisvaltainen tukeminen, niin kasvatuskysymyksissä kuin ristiriitatilanteissa kriisin hetkellä tai eron jälkeen. Lakimuutoksen myötä kotipalvelua ja perhetyötä voidaan tarjota jatkossa myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kotipalvelulla tuetaan lapsiperheitä erityisissä

perhe- tai elämäntilanteissa. Tukea voidaan antaa esimerkiksi lasten hoitoon ja kasvatukseen, asumiseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväisiin elämään kuuluvien toimintojen ja tehtävien suorittamiseen. Perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista ohjauksella tai muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa perhe tarvitsee tukea keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi ja voimavarojen vahvistamiseksi. Lain velvoittamat valvotut- ja tuetut tapaamiset esittelemme työssämme myöhemmin. (Sosiaalihuoltolaki 2014.)

Myös avioliittolaki (1929) takaa perheelle apua perheasian sovittelijoiden toimesta, kun perheessä ilmenee ristiriitoja. Perheasioiden sovittelu on tarkoitettu eroa pohtiville ja eroon päätyneille vanhemmille sekä perheen muille jäsenille. Perheasioiden sovittelijan tehtävänä on turvata lapsen asema erossa ja auttaa vanhempia löytämään ratkaisuja perheen ristiriitatilanteissa. Sovittelijan apua tarvitaan esimerkiksi tilanteissa, kun lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tai sopimuksen noudattaminen ei suju vanhemmilta yhteisymmärryksessä. Palvelua voi pyytää sosiaalivirastosta ja palvelu on vapaaehtoista, luottamuksellista ja maksutonta. Järjestämisvastuussa palveluiden tarjoamisesta ovat kunnat. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015; Avioliittolaki 1929.)

Julkisten palveluntuottajien lisäksi lapsiperheiden palveluita voivat tarjota myös kolmannen- ja yksityisen sektorin palveluntuottajat. Kirkko kuuluu kolmannen sektorin palveluntuottajiin, joka tarjoaa apua ja tukea muun muassa keskustelun tarpeeseen, elämän kriiseihin ja ihmissuhteisiin (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.a). Nostamme esimerkillisesti esille Suomen evankelisluterilaisen kirkon, minkä palveluihin kuuluu perheasiain neuvottelukeskus. Perheasian neuvottelukeskus auttaa parisuhteen ja perheen ongelmissa ja erilaisissa kriisitilanteissa. Yhteydenoton syynä voivat olla esimerkiksi riittävyys, uskottomuus, vuorovaikutusongelmat, lasten kasvatusongelmat tai uusperheen pulmat. Palvelut ovat maksuttomia, eivätkä edellytä kirkon jäsenyyttä. (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.b.)

Lapsiperheiden palveluita tuottavista yksityisistä palveluntuottajista nostamme esimerkillisesti esille Suomen kasvatus- ja perheneuvonta liiton, sekä työmme kannalta merkittävän Ensi- ja turvakotien liiton. Suomen kasvatus- ja perheneuvonta liitto tarjoaa apua ja tukea eron käsittelyyn perheen lapsille ja nuorille. Taikuri-ryhmässä lapset voivat käsitellä vanhempiensa eroa ikätasonsa mukaisesti esimerkiksi leikkien ja pelien avulla. Ta-

voitteena on, että lapsi hyväksyy vanhempiensa eron, ei pidä itseään poikkeavana tai vetäytyä muiden seurasta eron vuoksi. (Suomen kasvatustieteiden ja perheneuvontaliitto 2015a.) Vetskari-ryhmässä puolestaan nuoret voivat käsitellä vanhempiensa erosta seuraavia ajatuksia turvallisessa ja puolueettomassa ympäristössä (Suomen kasvatustieteiden ja perheneuvontaliitto 2015b).

Ensi- ja turvakotien liiton palveluihin kuuluvat Eroneuvo-tilaisuudet, jotka ovat tarkoitettu eroa harkitseville ja eroamassa oleville lapsiperheiden vanhemmille ja eroperheen läheisille. Eroneuvo-tilaisuuksissa perheet saavat asiantuntemusta ja vertaistukea eroon liittyvissä asioissa ja tilaisuudet ovat veloituksettomia. Ensi- ja turvakotien liiton eroryhmä tarjoaa tietoa, tukea ja ohjausta eron läpikäymiseen. Ammatillaisen ohjaama vertaistutkimusryhmä on tarkoitettu eroamassa oleville tai jo eronneille. Vanhemman neuvonryhmä taas tarjoaa vertaistukea eronneille, jossa tapaamisten näkökulma on eron tuomissa muutoksissa ja yhteistyövanhemmuudessa. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 30–31.)

3.5 Huolto- ja tapaamisriidat eron jälkeisten erimielisyyksien seurauksena

Mikäli vanhempien välillä olevia ristiriitoja lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvistä kysymyksistä ei ole pystytty ratkomaan vanhempien kesken tai eroamisen tueksi tarjottavilla palveluilla, voi tilanne kärjistyä huolto- ja tapaamisriidaksi. Lapsen huolto- ja tapaamisriidaksi nimitetään tilannetta, jossa erimielisyydet ratkaistaan tuomioistuimessa (Gottberg 2013, 179).

Tuomioistuimiin vietäviä huolto- ja tapaamisasioita voidaan pitää lähtökohdiltaan hyvin riittävinä. Osa oikeuslaitoksen toiminnasta muodostuu vanhempien tekemien sopimusten vahvistamisesta, osa tapauksista menee oikeuteen huolto- ja tapaamisasioina ja osa puolestaan viedään oikeuteen niin sanottuina avioerohakemusten liitännäisasioina. Vuositasolla huolto- ja tapaamisasioita käsitellään kärjäoikeudessa noin 2000 tapusta. Usein oikeuteen viedyissä tapauksissa erosta on jo aikaa, eikä sosiaalitoimissa tehty sovinto ole enää toimiva ja asiasta halutaan oikeuden päätös. Moni huolto- ja tapaamisasia ajoittuu myös eron ajankohtaan, eikä taustalla ole aiemmin tehtyä sopimusta. Oikeuksissa käsitellään myös huollon, asumisen ja tapaamisoikeuden ongelmatilanteita, eli tapauksia, joissa oikeuden päätöstä ei noudateta käytännössä. (Hautanen 2010, 17–23.)

Yleisin syy huoltoriitojen taustalla katsotaan olevan eron taloudelliset tekijät. Muita taustatekijöitä ovat vanhempien uudet seurustelu- ja parisuhdekumppanit, parisuhdeväkivalta, psyykkiset sairaudet, päihderiippuvuus ja ongelmat kommunikaatiossa. Huoltoriitojen yhdeksi taustatekijäksi katsotaan myös eropatologia, eli tilanne jossa vanhemmat käsittelevät eroa eriaikaisesti. Tilanteessa toisella vanhemmalla on vaikeuksia irrottautua liitosta, tai toinen vanhempi syyttelee ja hyökkää toista osapuolta kohti tai mitätöi tämän kokonaan. (Ali-Keskikylä 2008, 65–66.)

Huoltoriidoissa tuomioistuin ei ole sidottu vanhempien välisiin vaatimuksiin ja vaihtoehtoihin, vaan tuomioistuimen on ratkaistava asia lapsen edun mukaisesti. Tuomioistuimen työtä ja päätöstä ohjaa laki lapsen huollosta- ja tapaamisoikeudesta (1983), joka määrittelee lapsen hyvän kasvatuksen ja hoidon periaatteet. Tuomioistuimen on vaikea saada tietoa kaikista niistä asioista, joita lapsen edun kannalta parhaan ratkaisun löytämiseksi on huomioitava. Sen vuoksi tuomioistuin konsultoi tilanteessa kunnan sosiaalitoimea, joka antaa olosuhdeselvityksen ja suosituksen siitä, mikä on viranhaltijoiden näkemys parhaasta huollon järjestämisestä. Huolto- ja tapaamisriitojen näkökulmasta lastensuojelulaki (2007) turvaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi. Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. (Gottberg 2013, 178–180; Hautanen 2010, 22–23; Lastensuojelulaki 2007.)

Pitkään jatkuneiden huoltoriitojen katsotaan olevan erityisen haitallisia lapsen näkökulmasta. Väyrynen (2008) on tutkimuksessaan haastatellut nuoria aikuisia, jotka ovat lapsuudessaan kokeneet vanhempien huoltoriidan. Tutkimus osoittaa huoltoriitatilanteen olevan erityisen vakava silloin, kun lapsi ei pysty osallistumaan molempien vanhempien arkeen tasapainoisesti huoltoriidan aikana eikä sen päättymisen jälkeen. Riitatilanne aiheutti lapsille ahdistusta ja pelkoa, ja he olivat kokeneet tilanteen hyvin kuormittavana. (Väyrynen 2008, 55–59.) Vanhempien välillä tapahtunut riitaisa ero voi johtaa vihamieliseen käytökseen, jossa lasta käytetään vanhempien välisenä riitelyn kappaleena tai viestinviejänä vanhempien välillä. Erokriisi voi lapsen kannalta muuttua traumaattiseksi, jos lapsi joutuu eron vuoksi huolto- ja tapaamisriidan kohteeksi etääntyen toisesta vanhemmasta tai menettäen yhteyden vanhempaan kokonaan. (Koskela 2009, 18–21.) Ulkomaiset tutkimukset osoittavat, että kolmasosa lapsiperheiden avioeroista on luokiteltavissa niin sanotun vakavan konfliktin eroksi vielä vuoden kuluttua erosta (Häkkinen-Nyholm

2010, 499). Lapsen etääntyminen tai yhteyden menettäminen toiseen vanhempaan voidaan nähdä myös tarkoituksellisenä tekona. Tällöin lapsen kanssa asuva vanhempi pyrkii toiminnallaan käännättämään lapsen toista vanhempaa vastaan. Tällaista tilannetta kutsutaan vieraannuttamiseksi, jota käsittelemme työssämme seuraavaksi.

4 MITÄ ON VIERAANNUTTAMINEN?

Opinnäytetyössämme tarkastelemme vieraannuttamista tilanteena, jossa lähivanhempi käyttäytyy erotilanteessa tai sen jälkeen tavalla, joka vaikeuttaa lapsen ja tapaajavanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Lähivanhemmaksi kutsumme työssämme vanhempaa, jonka luona lapsi asuu eli on kirjoilla. Siitä vanhemmasta, jonka luona lapsi ei ole kirjoilla käytämme termiä tapaajavanhempi. (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 81.) Vieraannuttamisen taustalla on ajatus siitä, että ennen eroa lapsen ja vieraannuttamista kokevan vanhemman suhde on ollut hyvä ja myönteinen. Vieraannuttamisen käsite ei näin ollen koske esimerkiksi tilanteita, joissa tapaajavanhempi on käyttäytynyt väkivaltaisesti lasta kohtaan tai lapsi pelkää tapaajavanhempaa. Vieraannuttaminen ei koske myöskään tilanteita, joissa tapaajavanhempi on itse halunnut olla vähemmän vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa tai lapsi haluaa itse etääntyä vanhemmasta omaehtoisesti. (Häkkänen-Nyholm, Laajasalo & Tuuri 2013, 18–21.)

Vieraannuttamiseen pyrkivä käyttäytyminen ja toiminta voi tapahtua tietoisesti tai osin tiedostamatta, mutta yleisesti se nähdään tavoitteellisena toimintana. Vieraannuttamisen vaikutukset ovat hyvin pitkäkestoisia niin vanhempien, kuin lasten elämässä. Vieraannuttaminen on hyvin monimuotoinen tilanne, jota esiintyy eroprosessin aikana, eron hetkellä tai jopa vuosia eron jälkeen. Vieraannuttaminen voi alkaa jo parisuhteen aikana, huolto- ja tapaamisriitojen yhteydessä tai muiden parisuhderiitojen yhteydessä. Sen kuitenkin katsotaan kuitenkin syventyvän eron hetkellä ja lapsen huolto- ja tapaamisasioiden sovittelun aikana, kun konfliktit vanhempien välillä lisääntyvät. Vieraannuttamisen esiintyvyyden mittaamiseen ei ole tällä hetkellä käytössä luotettavaa menetelmää, eikä sosiaali-, terveys- tai oikeusviranomaisten kyvystä tunnistaa ja arvioida vieraannuttamista ole riit-

tävästi tietoa. Suomessa tai muissa Pohjoismaissa vieraannuttamisen yleisyyttä huoltoriidoissa ei ole toistaiseksi tutkittu, mutta Yhdysvalloissa viranomaiset ovat arvioineet että vieraannuttamista esiintyy keskimäärin 10–30 %:ssa huoltajuusriidoista. (Häkkänen-Nyholm 2010, 499; Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 27, 30–31.)

4.1 Käytetyt toimintatavat ja taustalla vaikuttavat motiivit

Vieraannuttamista tutkinut Warshak (2012) tuo teoksessaan esille vieraannuttamisen eri tasot ja niiden vaikutukset. Useimmissa perheissä vieraannuttamista tapahtuu osittain, mikä aiheuttaa stressiä ja ristiriitoja lapsen suhteissa molempiin vanhempiin. Toisessa ääripäässä vieraannuttaminen voi johtaa toisen vanhemman ja lapsen täydelliseen välirikoon. (Warshak 2012, 28–29.) Häkkänen-Nyholm ym. (2013) nostavat teoksessaan esille vieraannuttamiseen käytettyjä yleisimpiä toimintatapoja (TAULUKKO 2). Toimintatapojen kirjo on hyvin laaja ja vieraannuttajalla on käytössä hyvin erilaisia keinoja ja tapoja käyttäytyä, joilla hän pyrkii saamaan lapsen käännetyä toista vanhempaa vastaan. Käytetyt toimintatavat katsotaan olevan riippuvaisia esimerkiksi lapsen iästä ja vieraannuttajan vanhemman persoonallisuudesta. Vieraannuttaminen voi olla hyvin intensiivistä, pitkäkestoista ja lapsen elämää määräävää tai hiljalleen etenevää ja tilannesidonnaisesti tapahtuvaa toimintaa. Lapsen kohdistuvien manipulointikeinojen katsotaan olevan erittäin tehokkaita vieraannuttamistilanteessa. Lapsen uhkaaminen fyysisellä, henkisellä tai taloudellisella väkivallalla pakottaa lapsen valitsemaan tilanteessa vanhempiensa väliltä. Vieraannuttaminen on prosessina hyvin altis vaihteluille ja muutoksille, ja usein vanhempi käyttää useita eri toimintatapoja vieraannuttamisen toteuttamisessa. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 22–27.)

TAULUKKO 2. Vieraannuttamiseen käytettyjä toimintatapoja tapaajavanhemman näkökulmasta (Häkkinen-Nyholm ym. 2013, 58).

TOIMINTATAPA	ESIMERKKI TOIMINTATAVASTA
Mustamaalaaminen ja pahan puhuminen	“Entinen puolisoni on puhunut minusta pahaa kohde-lapselle”
Tapaamisaikojen ja kontak-tin rajoittaminen	“Entinen puolisoni on estänyt lapsen ja minun kah-denkeskiset tapaamiset”
Puhelin-/viestikontaktin rajoittaminen	“Entinen puolisoni on vaihtanut ja salannut puhelin-numeronsa”
Symbolisen kontaktin rajoit-taminen	“Entinen puolisoni on kieltänyt minusta puhumisen”
Emotionaalinen manipulaa-tio	“Entinen puolisoni on suuttunut lapselle, mikäli tämä ilmaisee positiivisia tunteita minua kohtaan”
Epäterve allianssi	“Entinen puolisoni on pakottanut lapseni vakoilemaan tekemisiäni”
Lasta koskevan tiedon rajoittaminen/pimittäminen	“Entinen puolisoni on kieltäytynyt kommunikoimasta kanssani lasta koskevissa asioissa”
Sosiaalinen vaikutelman luominen	“Entinen puolisoni on puhunut pahaa minusta tutta-ville, opettajille, lääkärille tms”
Rakkauden manipulointi	“Entinen puolisoni on väittänyt lapselle, etten rakasta häntä”

Edellä mainittujen toimintatapojen lisäksi myös väkivaltarikossyytökset, kuten lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö- ja/tai pahoinpitelysyytös ovat yksi vieraannuttamiseen yleisesti liitettyistä käyttäytymismuodoista. Empiiristä tietoa väkivaltarikosten yleisyydestä vieraannuttamistilanteen yhteydessä on kuitenkin saatavilla suhteellisen vähän, ja riitaisen erojen yhteydessä korostuu syytösten todenperäisyys. Perättömien syytösten tarkkaa määrää on hyvin vaikea selvittää, mutta ulkomailla tehdyt tutkimukset aiheesta kuitenkin

viittaavat siihen, että perättömät syytökset lapsen kaltoinkohtelusta vanhempien välisissä konfliktitilanteissa eivät ole harvinaisia. Perättömät syytökset voivat olla tahallisesti tehtyjä, jolloin syytöksen esittäjä tiedostaa syytöksen olevan perätön, mutta taustalla voi olla kuitenkin kostotarkoitus entistä puolisoa kohtaan. Syytös voi olla tehty myös tahattomasti, jolloin syytöksen esittäjä uskoo syytökseen itse. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 28–29.)

Vieraannuttajavanhemman käyttäytymisen taustalla voi olla monia syitä ja motiiveja, jotka nähdään olevan syynä myös huolto- ja tapaamisriidoissa (Ali-Keskikylä 2008, 65; Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 34). Tyypillisesti vieraannuttajavanhemmalla on vihan, katkeruuden ja petetyksi tulemisen tunteita entistä puolisoaan kohtaan. Vieraannuttajavanhempä saattaa nähdä itsensä erotilanteessa uhrina ja on voinut suhteensa aikana kokea tulleensa petetyksi, hyväksikäytetyksi, väkivalloin kohdelluksi tai nolatuksi, joka aiheuttaa näin kostonhalua. Kostonhalun lisäksi vieraannuttaminen voi johtua myös lähivanhemman tarpeesta kontrolloida lapsen kasvatusta eron jälkeen. Vanhempä uskoo vahvasti, että lapsi ei tarvitse molempia vanhempia ja uskoo lapsen voivan paremmin jos tapaajavanhempä ei osallistu lapsen kasvatukseen. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 34–36.)

Lapsen tavatessa tapaajavanhempää, lapsi voi kokea pelkoa ja ahdistusta eron jälkeen vähäisen yhteydenpidon vuoksi. Lähivanhempä voi myös tulkita lapsen tunteet tapaamisen yhteydessä siten, että tapaajavanhempä ei kykene luomaan lapsen turvallista ja läheistä suhdetta vedoten tapaamisten päättämiseen lapsen edun kautta. (Savolainen 1984, 114.) Vieraannuttamalla lasta tapaajavanhemmasta, vieraannuttajä käyttää lasta tietoisesti koston ja rangaistuksen välineenä vanhempien keskinäisessä taistelussa. Vieraannuttajä pyrkii vaikuttamaan tilanteessa sosiaalisiin valtarakenteisiin ja psyykkiseen hyvinvointiinsa. (Häkkänen-Nyholm 2010, 503.)

Muita mahdollisia syitä vieraannuttamiselle voivat olla mm. 1. halu aloittaa uusi elämä erossa entisestä puolisoista 2. pyrkimys käyttää tilannetta neuvotteluaseena / kauppatavarana huoltoriidassa 3. patologinen omistushalu ja pyrkimys ylläpitää symbioottista suhdetta lapseen 4. kokemus siitä, että entinen puoliso ei ole tarpeeksi hyvä vanhemmaksi tai oikeutettu vanhemmuuteen 5. kokemus vanhemmuudesta kilpailutilanteena liittyen esimerkiksi suosion saamiseen lapselta 6. lapsen hylkäämisen pelko, pyrkimys tehdä uudesta

kumppanista vanhempi lapselle 7. kokemus siitä, että entisestä puolisosta muistuttavat asiat aiheuttavat kipua ja ahdistusta. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 36.)

Vieraannuttajat voidaan jakaa tyyppiin sen mukaan, millaisena he kokevat tapaajavanhemman ja lapsen välisen suhteen. Naiivi vieraannuttaja tiedostaa, että tapaajavanhemman aktiivinen osallistuminen on tärkeää lapselle. Ajoittain hän kuitenkin sanoo kielteisiä asioita tapaajavanhemmasta tai tekee jotain, mikä aiheuttaa tapaajavanhemmassa ja lapsessa negatiivisia tunteita. Aktiivinen vieraannuttaja tiedostaa myös tapaajavanhemman merkityksen lapselle, mutta hänen ilmaisunsa osoittavat voimakasta turhautumista ja kaudaa. Tilanne aiheuttaa tapaajavanhemmassa ja lapsessa negatiivisia tunteita. Pakkomielteisen vieraannuttajan tehtäväksi on muodostunut tapaajavanhemman ja lapsen välisen suhteen rikkominen, mikä aiheuttaa toistuvasti negatiivisia tunteita tapaajavanhemmassa ja lapsessa. (Häkkänen-Nyholm 2010, 502.)

4.2 Vieraannuttaminen vaarantaa lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen

Vanhempien välinen erokonflikti saattaa aiheuttaa lapsessa lojaliteettiristiriidan. Lapselle on tärkeää olla loukkaamatta kumpaakaan vanhempaansa ja lapsi pyrkii olemaan vanhemmilleen tasapuolinen. Vanhempien riitaisa suhde voi kuitenkin johtaa tilanteeseen, jossa lapsen tulee valita vanhempiensa väliltä. Lojaliteettiristiriita ilmenee lapsessa epävarmuutena, syyllisyyden kokemuksina ja ahdistuneisuutena. Tilanne vahingoittaa myös lapsen kykyä kehittää itsenäisen ja tasapainoinen suhtautuminen muihin ihmisiin. (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 86.) Vanhempien väliset riita- ja syytelytilanteet ovat lapsen kannalta ikäviä, koska lapsi samaistuu molempiin vanhempiinsa. Lapsi kokee toiseen vanhempaansa kohdistuneet haukut itseään kohti suunnattuna loukkauksena, jolla on taas vaikutusta lapsen heikentyneeseen minäkuvaan. (Warshak 2012, 50–51.) Suomalainen tutkimusjulkaisu sisältää laajan katsauksen vieraannuttamista koskevaan ulkomaiseen tutkimukseen. Eri tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että vieraannuttaminen vaarantaa vakavasti lapsen turvallisen kasvun ja psyykkisen kehityksen. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 44.)

Vieraannuttamistapaukset voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin niiden vakavuusasteen mukaan. Lievässä vieraannuttamisessa lapsi kokee merkittävää stressiä ollessaan yhteydessä

tapaajavanhempaansa. Keskivaikeassa tapauksessa lapsi joutuu pitämään yllä kahta erilaista maailmaa ja identiteettiä, riippuen kumman vanhemman kanssa hän on yhteydessä. Erittäin vakavissa tapauksissa vieraannuttamisen prosessi on johtanut siihen, että lapsen välit ovat rikkoutuneet tapaajavanhemman kanssa. Tällöin lapsen ajatusmaailmaa hallitsevat lähivanhemman toiminnasta aiheutuneet vihantunteet tapaajavanhempaa kohtaan, eikä lapsi halua olla yhteydessä häneen. (Häkkänen-Nyholm 2010, 500–501.)

Vieraannuttamiselle altistuneilla lapsilla ja nuorilla tyypillisimpiä oireita ovat muun muassa vihan tunteet tapaajavanhempaa kohtaan, puutteita itsetunnossa, turvattomuuden tunne, hermostuneisuus ja ahdistuneisuus, erilaisten perusteettomien pelkojen herääminen, psykosomaattiset oireet, kouluvaikeudet, toistuvat itsesyytökset, masentuneisuus, pakko-oireet sekä lisääntynyt riski ahdistus- ja paniikkihäiriöille. Näiden lisäksi lapselle syntyy vääristyneitä muistoja menneisyydestä ja toisesta vanhemmasta. Lapsi voi alkaa muokkaamaan mielessä kuviteltuja asioita todellisuudessa tapahtuneiksi, kuten esimerkiksi ”isä aina huusi minulle”. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 28, 44.)

Vieraannuttamisen aikaansaamat oireet voivat olla pitkäkestoisia ja jatkua vielä vuosien ajan. Ben-Ami ja Baker (2012) ovat tutkineet Yhdysvalloissa vieraannuttamisen psykologisia vaikutuksia ja niiden ilmenemistä aikuisiällä. Tutkimukseen osallistui 118 henkilöä, joista 70 henkilöä oli lapsuudessaan kokenut vieraannuttamista toiselta vanhemmaltaan. Loput 48 vastaajaa kertoi, etteivät he ole kokeneet vieraannuttamista, vaan suhde molempiin vanhempiin eron jälkeen on säilynyt hyvänä. Tutkimuksessa selvitettiin onko vieraannuttaminen vaikuttanut henkilöiden omavaraisuuteen ja hyvinvointiin. Tutkimuksessa omavaraisuutta tarkasteltiin koulu- ja työmenestyksellä sekä rahan käytöllä. (Ben-Ami & Baker 2012, 169–183.)

Tutkimuksesta selviää, että vieraannuttamista lapsena kokeneilla vastaajilla on heikompi tulos kaikissa omavaraisuuden osa-alueissa. Tutkimuksessa tuodaan ilmi kuinka vieraannuttamista kokeneella henkilöllä on vaikeuksia tehdä itsenäisiä päätöksiä, sillä he ovat lapsuudessaan tottuneet miellyttämään vanhempiaan. Tutkimuksen mukaan lapsen on tärkeä asettaa tavoitteita itselleen ja saada kehuja onnistumisesta. Hyvinvointia mitattiin tarkastelemalla vastaajien alkoholin käyttöä, masennusta, kiintymystä sekä itsetuntoa. Vieraannuttamista kokeva lapsi kokee tulevansa hylätyksi toisen vanhemman taholta, mikä

näkyä aikuisiällä erilaisina masennusoireina. Myös kokemukset heikosta kiintymyssuhteesta näkyvät vaikeuksina ihmissuhteissa. Vaikeat perheolot ja sekava perhedynamiikka näkyvät lisääntyneenä alkoholin- ja huumeiden käyttönä, sillä ne toimivat tutkimuksen tuloksissa pahan olon poistajina. Kaikki nämä heijastuvat heikentyneeseen itsetuntoon, kun vieraannuttamista kokenut henkilö on lapsuudessaan tottunut toimimaan muiden halujen ja mieltymysten mukaan. Tutkimus osoittaa, kuinka vieraannuttamisella on pitkällä aikavälillä tarkasteltuna negatiivisia vaikutuksia henkilön psyykkiseen ja sosiaaliseen elämään. (Ben-Ami & Baker 2012, 169–183.)

4.3 Tapaajavanhempi vieraannuttamisen uhrina

Vieraannuttamisen kohteeksi joutuneelle tapaajavanhemmalle tilanne aiheuttaa voimakkaita turhautumisen ja toivottomuuden tunteita. Tapaajavanhemmat kokevat menettäneensä vanhemmuuden auktoriteettiaseman lastaan kohtaan ja vanhemmuuden roolin heikentyessä toimiminen lapsen kanssa vaikeutuu. Vieraannuttamista kokeneet tapaajavanhemmat ovat kuvailleet olevansa niin sanotusti lapsensa armoilla, eivätkä tapaajavanhemmat uskalla kyseenalaistaa lapsensa mielipiteitä ja päätöksiä tai esimerkiksi rankaista heitä. Taustalla on pelko siitä, että lapset katkaisevat yhteydenpidon. Kasvatuksellinen suhde tapaajavanhemman ja lapsen välillä ajautuu näin kaaokseen, missä lapsi on vailla ohjausta, kuria ja järjestystä. Tapaajavanhempien kokemus on, että lapsi pystyy vieraannuttamistilanteessa määrittelemään haluaako hän tavata, kuinka usein ja millaisissa olosuhteissa. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 51.)

Lapsen tavatessa tapaajavanhemmaa, lapsi voi kokea pelkoa ja ahdistusta eron jälkeen muuttuneen tilanteen ja vähäisen yhteydenpidon vuoksi. Päinvastoin kuin lähivanhempi, tapaajavanhempi voi tulkita lapsen kielteiset reaktiot osoituksena siitä, että lähivanhempi on pelotellut lasta tapaamisista ja antanut hänestä kielteisen kuvan. Tapaajavanhempi voi katsoa lapsen reaktiot myös osoituksena siitä, että lapsi kokee pettymystä tapaamisen päätyessä. Tapaajavanhempi voi myös kokea, ettei lähivanhempi pysty luomaan turvallista, hyvää suhdetta lapseen. (Savolainen 1984, 114.)

Mikäli lähivanhempi näkee tilanteen lapsen edun kannalta päinvastaisella tavalla, syntyy ristiriita joka nähdään tyypillisenä erotapauksissa. Tällöin lähivanhempi lähtee liikkeelle

siitä, että tapaamisoikeus tapaajavanhempaan on lakkautettava. Tapaajavanhempi pitää vuorostaan itsestään selvänä, että lapsen kannalta ainoa oikea ratkaisu olisi lapsen huollon siirtäminen yksin hänelle. (Savolainen 1984, 114.)

Aiemmat tutkimukset osoittavat, että vieraannuttaminen ei ole sukupuoleen sidottua toimintaa, vaan sitä tapahtuu niin äitien kuin isien osalta. Eroja ei myöskään ole vieraannuttamiseen käytetyissä toimintatavoissa. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 82; Sorokin 2014, 51–53.) Tilastoja tarkastellessa, lähivanhempana toimii kuitenkin useimmiten äiti ja tapaajavanhempana isä. Esimerkiksi vuonna 2005 eronneiden vanhempien tytöistä äidin kanssa asui 89,6 % ja isän kanssa 7,4 %, pojista 82,8 % asui äidin ja 12 % isän kanssa. Taustalla vaikuttaa hyvin vahva kulttuurinen perinne, joka sanelee äidin toimivan lähihuoltajana. (Hannuniemi 2009, 233.)

Strömberg (2013) on tarkastellut tutkimuksessaan ero- ja etä-isien asemaa kansalaisuuden näkökulmasta. Tutkimuksessa sivutaan myös vieraannuttamista ja tutkimusaineistosta selviää, kuinka vieraannuttamistilanne on valitettavan tuttu monelle eroperheelle. Tilastojen valossa isät ovat joutuneet kokemaan vieraannuttamista enemmän kuin äidit, ja suomalaiset miesjärjestöt ovat usein erilaisten lakialoitteiden takana viemässä asiaa eteenpäin. Tutkimuksesta käy myös ilmi, että eroisät ovat useissa tilanteissa pakotettuja hakemaan oikeuksiaan oikeusteitse, kun välit lapsen lähivanhemman kanssa ovat riitaiset ja keskusteluyhteyttä ei ole. (Strömberg 2013, 6-7, 44–50.) Vieraannuttamistilanne koettelee vieraannutetun vanhemman jaksamista ja saattaa johtaa tilanteeseen, jossa vieraannutettu vanhempi luovuttaa ja lakkaa vaatimasta itselleen tapaamisoikeutta (Sorokin 2014, 56).

4.4 Vieraannuttaja rikkoo lakia

Erilaiset lait ja säädökset ottavat selkeästi kantaa vieraannuttamiseen. Vanhempien välinen vahvistettu sopimus lapsen tapaamisoikeudesta sitoo molemmat vanhemmat toimimaan sopimuksessa määrättyjen ehtojen mukaisesti. Lapsen molemmilla vanhemmilla on ensisijainen vastuu tapaamisoikeuden toteuttamisesta, ja laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983) määrittää lähivanhemman velvollisuudeksi edistää lapsen ja tapaajavanhemman välistä yhteydenpitoa ja myönteistä suhdetta. Lähivanhemman on sallittava

lapsen ja tapaajavanhemman tapaaminen sopimukseen määrätyn ehdoin. Lapsen kannalta ikäviä ovat tilanteet, joissa tapaamiset tapahtuvat epäsäännöllisesti tai kauan odotettu tapaaminen ei toteudu. Tapaamisen peruuntumiselle voi olla paljon erilaisia syitä, mutta jos lähivanhempi toistuvasti estää tapaamiset tapaajavanhemman kanssa, toimii hän määrättyjen sopimusten vastaisesti sitomalla lasta enemmän itseensä. (Ali-Keskikylä 2008, 49–51, 82; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983.)

Vieraannuttaja rikkoo siis lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983) ja lastensuojelulakia (2007), sillä lait määrittävät lapselle oikeuden tavata ja pitää yhteyttä tapaajavanhempaan ja tavata tätä säännöllisesti. Vieraannuttamistilanteessa ei myöskään toteudu lapsen edun mukainen toiminta, kun lapselle ei turvata läheisiä ja jatkuvia ihmissuhteita, lapsi ei saa mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin eikä lapsi ei saa ikätasoaan vastaavaa ymmärrystä, hellyyttä ja huolenpitoa. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983; Lastensuojelulaki 2007.) Myös YK:n lasten oikeuksien sopimus ottaa kantaa lapsen oikeuteen tuntea molemmat vanhempansa, olla heidän hoidettavana ja elää heidän kanssaan (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991). Lapsen oikeuksista on edellä mainittujen lakien ja sopimusten lisäksi ohjeistus myös Suomen perustuslaissa ja Euroopan Unionin myötä voimaan tullessa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, jotka korostavat lapsen etua kaikessa lapsen hyvinvointiin- ja viranomaistoimintaan liittyen (Suomen perustuslaki 1999; Ulkoministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta 1999).

Vieraannuttamista pyritään saamaan nimellisesti näkyviin lain näkökulmasta yhä selkeämmin. Lakialoitteessa 27/2012 on otettu kantaa, että lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tulisi lisätä ylimääräinen pykälä joka kieltäisi vieraannuttamisen ja säätäisi vieraannuttamiskiellon. Aiheesta on tehty esitys myös rikoslain 25 lukuun lisättäväksi uusi pykälä, jossa huoltajana toimiva vanhempi määrätään tuomittavaksi sakkoihin tai vankeuteen, jos hän tahallisesti ja toistuvasti estää lapsen (alle 16-vuotiaan) sovitut tapaamiset toiseen vanhempaan. (Lakialoite 27/2012 vp; Lakialoite 28/2012 vp.)

4.5 Vieraannuttamiseen saatavia tukipalveluita

Tuen saaminen nähdään tärkeänä vieraannuttamistilanteessa. Vieraannutettu lapsi, tapaajavanhempi sekä vieraannuttajana toimiva lähivanhempi tarvitsevat kaikki korjaavana

palveluna terapeutista apua. Vieraannutetun lapsen terapeutinen apu on tärkeää, sillä vieraannuttamisella on tutkittu olevan negatiivisia vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen. Lapsen on tärkeä luoda tasapainoinen kuva molemmista vanhemmista, sen sijaan että hän pitää toista vanhempaa parempana kuin toista. Tapaajavanhemmalle katsotaan olevan tärkeää tilanteen purkamisen turvallisessa ympäristössä. Hänen on tärkeä vahvistaa omanarvontuntoa ja saada ymmärrystä tilanteeseen. Tapaajavanhemman tulisi saada ammattiauttajalta myös neuvoja kuinka kohdata lapsi vaikeassa tilanteessa. Lähivanhemman näkökulmasta pidetään tärkeänä heidän ohjaamista psykiatriseen hoitoon tai psykologisen avun piiriin. Vieraannuttajien hoitomotivaation ja itse-reflektion kyvyn oletetaan kuitenkin olevan joissain määrin puutteellinen, jolloin vieraannuttajan kohtaamisessa ja hoidossa nähdään tärkeänä tuoda esille kostonhalun haitallisia vaikutuksia omalle psykiselle hyvinvoinnille. (Warshak 2012, 296–301; Häkkänen-Nyholm 2010, 503.)

Tekstissämme aiemmin esiteltyt eropalvelut eivät mainitse työmuodokseen vieraannuttamisen käsittelemistä. Häkkänen-Nyholm ym. (2013) nostaa tutkimuksessaan esille, kuinka Suomessa ei ole tiettävästi lainkaan vieraannutetuille lapsille perustettuja vertaistukiryhmiä. Tietoa ei ole myöskään siitä, käsitelläänkö lapsille ja nuorille suunnatuissa eroryhmissä vieraannuttamista. Tällä hetkellä tapaajavanhemmille on tarjolla vertaistukiryhmiä, jotka toimivat pääosin vapaaehtoistoiminnan kautta. Palvelut ovat lunastaneet paikkansa yhteyskunnassamme ja niiden toiminnan katsotaan vastaavan suureen tarpeeseen. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 210.) Esimerkiksi Isät lasten asialla ry tarjoaa vertaistukea vieraannuttamista kokeville isille. Järjestö pyrkii myös saamaan oikeuksia vieraannuttamisen uhreille ja tekemään lainsäädäntöä näkyvämmäksi vieraannuttamisen osalta. (Isät lasten asialla ry i.a.)

Suomessa vieraannuttamista kokevien vanhempien tulisi saada apua tilanteeseen muun muassa sosiaalityöntekijältä, perheasioiden sovittelijoilta sekä viime kädessä tuomioistuimelta. Tämä edellyttää viranomaisten perehtymistä ulkomailla kehitettyihin perhetyön malleihin, jotka suuntaavat asiantuntijuutta nimenomaan vieraannuttamista kokeneille lapsille ja vanhemmille. Suomalainen tutkimus aiheesta osoittaa, että nämä tukijärjestelmät eivät toimi tilanteessa jossa lasta vieraannutetaan vanhemmasta. Vieraannuttamisen kohteena olevien vanhempien keinot puuttua tilanteeseen ovat Suomessa hyvin rajalliset, ja perhe- ja lastensuojelutyö on auttanut tilanteessa vain harvoja. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 92–93.)

Näkökulmaa vahvistaa myös Sorokin (2014) julkaisema tutkimus sosiaalityön kentältä. Sorokin on pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia lapsen vieraannuttamisen tilanteista lapsen huolto- ja tapaamisriidan yhteydessä. Tutkimuksen mukaan haastatellut lastensuojelun sosiaalityöntekijät tunnistavat vieraannuttamistilanteen ja näkevät vieraannuttamisen lapselle erittäin haitallisena, jopa lapsen kaltoinkohteluna. Lapsen vieraannuttamista sekä huolto- ja tapaamisriitaa ei kuitenkaan nähdä lastensuojelullista puuttumista vaativana tilanteena, vaikka tilanteen seuraukset ovat tutkitusti kauaskantoisia. Haastatellut sosiaalityöntekijät kokevat, että huolto- ja tapaamisriitaasiat eivät kuulu lastensuojeluun, vaan asia siirretään sovittelun, perheneuvolan, lastenvalvojan tai tuomioistuimen hoidettavaksi. (Sorokin 2014, 2.)

Häkkänen-Nyholm (2010) nostaa artikkelissaan esille, kuinka vieraannuttamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota sosiaali- ja terveysalalla koko perheen näkökulmasta. Vakavaa vieraannuttamista harjoittavalla lähivanhemmalla on kyky esittää viranomaisille keksittyjä tarinoita, jotka eivät ole todenperäisiä. Lähivanhemmalla nähdään olevan taitavat vuorovaikutus- ja manipulointitaidot, jonka johdosta viranomaisten saattaa olla vaikea kyseenalaistaa lähivanhemman kertomuksia. Sosiaali- ja terveydenalan ammattilaisten, parisuhde- ja perhetyötä tekevien sekä oikeudenhoidon piirissä toimivien henkilöiden tulisi perehtyä vieraannuttamiseen ja sen erityispiirteisiin, tunnistaa tilannetta työssään ja viedä asiaa eteenpäin. (Häkkänen-Nyholm 2010, 503–504.) Seuraavaksi perehdymme työmme kannalta merkittävään sosiaalialan toimijaan sekä työmuotoon, jossa uskomme vieraannuttamisen näyttäytyvän asiakasperheiden keskuudessa.

5 TAPAAMISPAIKKATOIMINTA ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITOSSA

Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykset ovat tarjonneet turvallisia tapaamispaikkoja lapselle ja hänestä erossa asuvalle vanhemmalle yli 30 vuoden ajan (Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33 2004, 14). Ensi- ja turvakotien liiton palveluista tapaamispaikkatoiminta toimii merkittävänä palveluna vieraannuttamistilanteissa lapsen ja tapaajavanhemman suhteen ylläpitäjänä. Ensi- ja turvakotien liitto on valtakunnallinen kansalais- ja lastensuojelujärjestö, joka on aloittanut toimintansa 1945. Liitto työskentelee laaja-alaisesti

lapsi- ja perhetyön parissa, ja työn lähtökohtana on turvata lapsen oikeus turvallisiin kasvuolosuhteisiin ja kehitykseen, tukea vanhemmuutta ja perhettä sekä ehkäistä perheväkivaltaa. Ensi- ja turvakotien liitossa toimii ympäri Suomen 30 jäsenyhdistystä, joiden toimintaan kuuluu tapaamispaikkatoiminnan lisäksi muita lapsen ja perheiden hyvinvointia edistäviä palveluita. Jäsenyhdistysten palveluita käyttää vuositasolla yli 10 000 henkilöä. Ensi- ja turvakotien liiton toiminta perustuu tasa-arvoon, solidaarisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. (Ensi- ja turvakotien liitto i.a.a; Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 1.)

Tapaamispaikkatoiminnan asiakkailla on usein takanaan vaikeita elämäkokemuksia ja ristiriitaisia tilanteita, joissa lapsen turvallisuuden tunne on voinut pahasti järkkäytyä. Tapaamispaikkatoiminnan palveluiden käyttämiseen johtaneita syitä voivat olla muun muassa vanhempien riitaiset välit, luottamuspuula, mielenterveys- tai päihdeongelmat, huolto- ja tapaamisriidat, koettu väkivalta tai sen uhka tai lapsen kaappausuhka. Riitaisen eron tai vanhempien keskinäisen luottamuspuulan vuoksi yhteistyö vanhempien välillä voi olla vaikeaa. Lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ja lapsuuden suojeleminen toiminnan perustana tekevät lapsesta tapaamispaikkatoiminnan asiakkaan. Lapsen kautta toiminnan piiriin kuuluvat myös lapsen viralliset huoltajat, eli tapaajavanhempi sekä lähivanhempi. Tapaamispaikkatoiminta mahdollistaa lapsen ja hänestä erossa asuvan huoltajan eli tapaajavanhemman turvallisen tapaamisen. Tapaamispaikkatoiminta mahdollistaa myös muiden lapselle tärkeiden ihmisten, kuten sukulaisten tapaamisen. (Ensi- ja turvakotien liitto i.a.b; Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 2,4.)

5.1 Tapaamispaikkatoiminnan tavoitteena lapsen etu

Kuten jo aiemmin työssä nostimme esille, uuden sosiaalihuoltolain (2014) myötä kuntien velvollisuutena on järjestää asiakkaan tuen tarpeisiin vastaavaa palvelua. Lapsiperheiden palveluista on laissa mainittu yhtenä lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta, jota voidaan pitää tapaamispaikkatoiminnan palveluiden perustana. (Sosiaalihuoltolaki 2014; Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 6.) Valvomalla lapsen ja tapaajavanhemman välistä tapaamista huolehditaan siitä, että sosiaalihuoltolaki (2014) sekä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983) toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Tapaamisten valvonta perustuu joko sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen, joissa määritellään tarkemmin tapaamisten ja toimenpiteiden sisältö. (Ensi-

ja turvakotien liitto ry 2015, 2-3; Sosiaalihuoltolaki 2014; Laki lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta 1983.)

Tapaamispaikkatoiminnan tavoitteita ohjaa lakien lisäksi erikseen määritellyt tapaamispaikkatoiminnan laatuksiteerit. Laatuksiteerit on laadittu Ensi- ja turvakotien liitto ry:n toimesta ja ne ohjaavat tapaamisten laadukasta ja ammattitaitoista hoitamista. Tapaamispaikkatoiminnan ydintavoitteena on lapsen ja häntä tapaavan vanhemman yhteydenpidon mahdollistaminen lapsen edun mukaisesti. Toiminta vahvistaa lapsen ja tapaajavanhemman välistä suhdetta. Se tukee tapaajan vanhemmuutta ja pyrkii tavoitteellisesti yhteistyövanhemmuuden tukemiseen. Tarkoituksena on tarjota puolueeton paikka lapsen ja tapaajavanhemman kohtaamiselle. Työskentelyssä keskitetään voimavaroja asiakkaan kuulluksi tulemiseen yksilöllisesti. Tapaamisten tavoitteita tarkastellaan lapsen, tapaajavanhemman, lähivanhemman sekä viranomaisen näkökulmasta, lapsen näkökulmaa painottaen. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 2-3.)

5.2 Tapaamispaikkatoiminnan prosessi ja palvelut

Käräjäoikeus, kunnan lastenvalvojat ja lastensuojelu ovat tapaamispaikkatoimintaa tarjoavien Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten yhteistyökumppaneita ja asiakkaita, joiden viranomaispäätöksellä ja vahvistetulla sopimuksella tapaamiset järjestetään. Kun tapaamispaikkatoimintaan otetaan yhteyttä asiakkuuden aloittamiseksi, se tarvitsee riittävät tiedot asiakkuuden arvioinnin toteuttamiseksi. Työntekijän velvollisuus on arvioida, voidaanko toivottu palvelu järjestää siten, että lapsen etu toteutuu. Arviointi perustuu sosiaalitoimen tai käräjäoikeuden päätökseen, perusteltuihin päätöksiin tapaamisen järjestelyistä, vanhempien allekirjoittamaan ja lastenvalvojan vahvistamaan sopimukseen tapaamisista. Mikäli työntekijä arvioi, ettei tapaamispaikkatoiminta sovellu asiakkuuden aloittamiselle, on käytäntönä ohjata asiakkaat tarpeitaan vastaaviin palveluihin. Jos asiakkuus päätetään aloittaa, järjestetään tutustumiskäynnit lapselle, lähivanhemmalle ja tapaajavanhemmalle. Tutustumiskäynnillä esitellään tapaamispaikkatoiminnan tilat ja säännöt. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 4-5.)

Asiakkuuden alkamisen edellytys on, että kaikki osapuolet hyväksyvät tapaamispaikkatoiminnan säännöt ja toimintaperiaatteet. Ennen tapaamisten aloitusta vanhemmat allekirjoittavat palvelusopimuksen, jonka yhteydessä tehdään myös tapaamissuunnitelma. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 5.) Asiakkuuden aloituksessa järjestetään erikseen sekä lapsen, että vanhempien kuulemiset eli alkuhaastattelut. Alkuhaastattelussa tuodaan esille syitä, minkä vuoksi tapaamiset järjestetään tapaamispaikkatoiminnassa. Alkuhaastatteluisissa kartoitetaan lapsen ja tapaajavanhemman välistä suhdetta sekä osapuolien toivomuksia, jotka liittyvät tapaamisiin. Asiakkaiden kanssa käydään palauteskusteluja koko asiakkuusprosessin ajan. Näin varmistetaan heidän kuulluksi tuleminen, tavoitteiden toteutuminen ja palvelun laadun arvioiminen. (Tapaamispaikan asiakaslomake i.a; Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 9.)

Tapaamispaikkatoiminnan palveluihin kuuluvat myös lakisääteiseksi muodostuneet valvotut ja tuetut tapaamiset sekä valvottujen vaihtojen järjestäminen (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 6; Sosiaalihuoltolaki 2014). Valvotuissa tapaamisissa valvonta on jatkuvaa. Valvottu tapaaminen järjestetään tilanteissa, joissa halutaan erityisesti varmistua lapsen turvallisuudesta ja poissulkea erilaisten riskitilanteiden mahdollisuus. (Taskinen 2001, 39.) Valvotussa tapaamisessa on paikalla tapaamispaikkatoiminnan työntekijä, joka on näkö- ja kuuloetäisyydellä koko tapaamisen ajan. Tuettu tapaaminen järjestetään silloin, kun vanhemmuudessa tarvitaan tukea, huolto- ja tapaamisselvitykset ovat kesken tai vanhempien välillä on epäluottamusta. Tuetussa tapaamisessa tapaamispaikkatoiminnan työntekijä on tarvittaessa saatavilla ja työntekijän tuen avulla varmistetaan tapaamisten sujuminen ja lapsen edun toteutuminen. (Ensi- ja turvakotien liitto 2015b; Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 6.) Valvottu vaihto voidaan järjestää, kun vanhempien välillä on lähestymiskielto, eroriita tai jokin muu tilanne, joka estää vanhempien keskinäisen kanssakäymisen ja kommunikoinnin. Vaihdon tarkoituksena on varmistaa lapsen siirtyminen toiselle vanhemmalle ilman konflikteja. Työntekijä varmistaa lapsen siirron turvallisesti toiselle vanhemmalle, jolloin mahdollisilta riitatilanteilta vältytään. Haastavissa huolto- ja tapaamisriidoissa tapaamiset voidaan järjestää myös niin, että vanhemmat eivät tapaa toisiaan. (Ensi- ja turvakotien liitto 2015b; Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 6.)

Tapaamispaikkatoiminnan asiakkuuden kesto vaihtelee asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti viranomaisten määrittelemien ehdoin. Kun asiakkuus tapaamispaikkatoiminnassa ollaan päättämässä, järjestetään loppuarviointi lapsen, hänen vanhempien sekä

yhteistyöviranomaisen kanssa. Loppuarvioinnissa käydään läpi suunniteltujen tavoitteiden toteutumista, ja tuetaan vanhempia sopimaan tapaamisista jatkossa. Tukena koko asiakasprosessin ajan ovat tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden dokumentoinnit tapaamisten sujumisesta. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 3,5.)

5.3 Toimintaa ohjaavat arvot ja työn laadun takaaminen

Laatukriteeri on laadun määrittelemisen perusteeksi valittu ominaisuus. Laatukriteerien avulla ilmaistaan, millaista työn tulosta tavoitellaan ja arvioidaan sekä onko työn tai palvelun laatutavoitteet saavutettu. Laatukriteerit määrittelevät tapaamispaikkatoiminnan arvoiksi *lapsen edun, rohkeuden, turvallisuuden, osallisuuden ja inhimillisyyden*. Lapsen edun mukaista toimintaa on lapsen kuunteleminen ja tukeminen, turvallisen tapaamisen järjestäminen sekä yhteyden turvaaminen vanhempiin ja lähisukulaisiin. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 3.)

Laatukriteerien mukaan rohkeutta on olla lapsen puolella, ja tuoda lapsen ääni kuuluviin sekä ottaa vaikeitakin asioita puheeksi. Turvallisuus on toiminnan lähtökohta. Turvallisuus perustuu avoimuuteen, luottamukseen ja kunnioittavaan keskinäiseen vuorovaikutukseen. Myös tapaamispaikkatoiminnan puitteet ja ilmapiirin on tarkoitus vahvistaa lapsen ja vanhemman turvallisuuden tunnetta. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 3.)

Osallisuuden tavoitteena on tuottaa asiakkaalle kokemus omien mielipiteiden, kokemusten ja toiminnan merkityksellisyydestä. Lapsen näkökulmasta osallisuus on sitä, että hän voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Osallisuuden myötä lapselle kerrotaan tapaamiseen liittyvistä asioista ja hänen perheensä tilanteesta lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Osallisuudessa huomioidaan myös vanhempien kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, ja heitä autetaan näkemään asioita lapsen näkökulmasta. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 4.)

Inhimillisyys koostuu asiakkaan kunnioituksesta ja arvostuksesta oman elämän asiantuntijoina. Asiakkaita tuetaan ja ohjataan heidän voimavaransa huomioiden. Inhimillisyyttä on myös työntekijöiden toimiminen puolueettomasti lasta tukien ja kumpaakin vanhempaa tasa-arvoisesti kohdellen. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 4.)

Tapaamispaikkatyössä laatutyöskentelyä pidetään sekä asenteena, että työtapana. Se on tahto tehdä työtä niin, että se palvelee asiakkaita ja yhdessä sovittuja tavoitteita työntekijää jatkuvasti kehittäen. Laatuksiteerien tarkoitus on mahdollistaa palvelun yhdenmukaisuus ja auttaa palvelun tarjoajaa johtamaan, suunnittelemaan ja seuraamaan tavoitteiden saavuttamista. Nämä asiat ohjaavat työskentelyä ja antavat sille viitekehyksen. Laatuksiteerien kautta työ ja sen sisältö tulee näkyväksi asiakkaille, yhteistyökumppaneille, palveluiden ostajille ja rahoittajille. Tapaamispaikkatoiminnan asiakkaita pidetään saamansa palvelun asiantuntijoina ja arvioijina. Heiltä saatu palaute kerätään käytettäväksi toiminnan ja laadun arvioinnissa sekä kehittämistyössä. Laatuksiteerit arvioidaan ja hyväksytään liiton toimesta kahden vuoden välein. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 6-7.)

5.4 Työskentely tapaamispaikkatoiminnassa

Työskentely tapaamispaikkatoiminnassa edellyttää sosiaali- tai terveydenhoitoalan koulutusta, joka täyttää lain velvoittaman sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 2015). Tapaamispaikkatoiminnan työntekijän tehtävä on edistää omalla toiminnallaan tapaamisten onnistumista ja tukea vanhemmuutta niin, että lapsen etu toteutuu. Työn edellytyksinä pidetään työntekijän oman työ- ja elämäkokemuksen hyödyntämistä, tilannekohtaista sopeutumista sekä oman roolin tiedostamista ja rajaamista. (Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 33 2004, 122.)

Tapaamispaikkatoiminnan työntekijät tekevät työtään työparin kanssa. Työparin kanssa työskentely mahdollistaa tiedon jakamisen, keskustelun sekä työn jatkuvuuden. Työparityöskentelyllä katsotaan olevan myös positiivinen vaikutus työntekijöiden jaksamiseen. Yhteiset keskustelut ja palaverit joissa työntekijät pääsevät vaihtamaan ajatuksia asiakasperheestä nähdään työn edellytyksenä. Työntekijän vastuulla on yhteydenpito perheeseen, asiakkaan kunnioittaminen, palautteen antaminen, oikeanlaiseen vanhemmuuteen ohjaaminen sekä tapaamisten sujuvuuden varmistaminen. (Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 33 2004, 122.)

Kirjausten ja dokumentoinnin myötä tapaamispaikkatoiminnassa on noudatettava henkilötietolain (1999) ja sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista koskevan lain (2015) ohjeita ja määräyksiä. Lain nojalla jokaisella asiakkaalla on oikeus tarkastaa itseään koskevat tiedot. Lisäksi tapaamispaikkatoiminnan henkilökunta on asiakkaiden asioissa salassapitovelvollinen. (Henkilötietolaki 1999; Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015; Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015, 8,11.)

Ennen tapaamisia työntekijä keskustelee lapsen kanssa ja puhuu tulevista tapahtumista. Lapsen kanssa käydään läpi onko hänellä tapaamiseen liittyen pelkoja, toiveita ja odotuksia. Lapsen kannalta on tärkeää, että hän tuntee olonsa tapaamispaikkatoiminnassa turvalliseksi ja pystyy lähestymään työntekijää. Tapaamisessa työntekijän tehtävä on auttaa tapaajavanhempaa ja lasta saamaan kontakti ja ohjata heitä positiivisten asioiden tekemiseen. Tarvittaessa työntekijä voi puuttua havaitsemiinsa epäkohtiin, jos lapsen hyvinvointi vaarantuu. Tapaamisen päätteeksi työntekijä vaihtaa ajatuksia lapsen ja vanhempien kanssa. (Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33 2004, 122.)

Työntekijän vastuu on valvoa ja toimia puolueettomana osapuolena lapsen huoltoa ja tapaamista koskevissa asioissa (Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33 2004, 123). Työntekijän tulee valvoa lapsen edun toteutumista jokaisessa tapaamisessa. Tarvittaessa työntekijä voi päättää, että tapaamista ei aloiteta, vaihtoa ei suoriteta tai tapaaminen keskeytetään, mikäli se ei ole lapsen edun mukaista. Tällöin työntekijä käy kaikkien osapuolien kanssa läpi miksi tapaaminen keskeytyi, ja antaa lastenvalvojalle kirjallisen selvityksen tapahtumien kulusta. (Sosiaalihuoltolaki 2014.)

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kuinka vieraannuttaminen näkyy eri Ensi- ja turvakotien ylläpitämässä tapaamispaikoissa, ja millaiset ovat tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden keinot puuttua ja ennaltaehkäistä vieraannuttamistilannetta. Päämielenkiinto kohdistuu nimenomaan siihen, kuinka vieraannuttaminen on tunnistettavissa ja millaisia hyviä työkäytäntöjä ja menetelmiä työntekijöillä on käytössä niin ennaltaehkäisyyn, kuin

puuttumisen näkökulmasta. Tutkimuskysymykset on jaettu kolmeen pääkysymykseen, jotka ohjaavat tutkimusta ja tiedonkeruuta (Kananen 2014, 36). Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten vieraannuttaminen ilmenee eri Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten tapaamispaikkatoiminnassa?
2. Millaiset valmiudet työntekijöillä on kohdata vieraannuttamistilannetta?
3. Millaisia työkäytäntöjä ja -menetelmiä työntekijöillä on käytössä vieraannuttamisen ennaltaehkäisyssä ja puuttumisessa?

Vieraannuttamista on tutkittu Suomessa varsin vähän, joten saatu tutkimustieto on tärkeää sekä ammattilaisten kuin asiakkaiden näkökulmasta. Tutkimuksen avulla saamme tärkeää tietoa vieraannuttamistilanteesta ja sen ilmenemismuodoista tapaamispaikkatoiminnassa. Tiedon lisääntyessä Ensi- ja turvakodin liiton tapaamispaikkatoiminnan työntekijät pystyvät lisäämään asiantietoutta vieraannuttamisesta ja sen vakavuudesta myös asiakkaille, mahdollistaen sen ennaltaehkäisyn ja siihen puuttumisen. Tutkimuksen myötä tapaamispaikkatoiminnan työntekijät saavat tietoonsa myös hyviksi todettuja työkäytäntöjä, joita he pystyvät hyödyntämään ja soveltamaan tulevaisuudessa perheiden kanssa työskennellessä.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

7.1 Tutkimusmenetelmä

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen. Laadullinen tutkimus auttaa tutkijaa ymmärtämään mistä ilmiössä on kyse ja mitkä ovat tekijöiden väliset vaikutussuhteet. Se antaa siis mahdollisuuden syvällisempään näkemykseen ilmiöstä. (Kananen 2014, 16–18.) Laadullisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja kuvaamaan todellista elämää. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että

haastateltavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille ja tutkija käsittelee tapauksia ainutlaatuisina. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.) Opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus, sillä sen avulla uskoimme saavamme uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä ja sen esiintyvyydestä. Koska vieraannuttamista on tutkittu Suomessa varsin vähän, antoi laadullinen tutkimus syvempää ja kokonaisvaltaisempaa tietoa aiheesta verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen myötä pystyimme myös ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä paremmin.

Tutkimuksessa haastateltavalle annetaan mahdollisuus tuoda esille asioita mahdollisimman vapaasti. Haastateltava on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Haastattelun avulla tutkimuksen aihe voi tuottaa monitahoisia vastauksia, sillä haastateltava voi kertoa aiheesta hyvinkin laajasti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204–205.) Haastattelu nähdään joustavana aineistonkeruumuotona, sillä haastattelijan ja haastateltavan välillä oleva vuorovaikutustilanne mahdollistaa kysymysten toistamisen, asioiden tarkastamisen ja väärinymmärrysten korjaamisen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Koska tarkoituksena oli saada tietoa vieraannuttamisesta työntekijöiden näkökulmasta, päädyttiin keräämään tietoa työntekijöitä kuulemalla. Haastattelemalla Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnan työntekijöitä uskoimme, että saimme oikeanlaisen kuvan heidän ajatuksista, käsityksistä ja kokemuksista vieraannuttamiseen liittyen, sillä tieto on heidän itsensä sanoittamaa. Toteutimme haastattelun teemahaastatteluna, sillä halusimme saada aineiston, joka luo ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.

Tiedonkeruumenetelmänä puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu ottaa huomioon vuorovaikutustilanteessa syntyneet haastateltavan tulkinnat ja merkitykset, ja tuo näin heidän äänensä kuuluviin (Hirsjärvi & Hurme 2004, 48). Teemahaastattelussa oleellista on, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee ennalta valittujen teemojen mukaisesti. Etukäteen valittujen teemojen ja haastattelutilanteessa esitettävien tarkentavien kysymysten avulla pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän ja ongelmanasettelun mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen eli siihen mitä tutkittavasta ilmiöstä tiedetään aiemmin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Teemojen valinnassa huomioimme aiemmin tutkitun tiedon sekä tutkimuskysymykset, jotka toimivat valittujen teemojen taustalla. Teemahaastattelun teemoiksi valikoituivat *tietoisuus vieraannuttamisesta, vieraannuttaminen ilmiönä, työntekijän rooli, hyvät työkäytännöt ja -menetelmät sekä työkäytäntöjen kehittäminen*.

7.2 Tutkimuksen suunnitteluprosessi

Opinnäytetyön ajatus ja aihe nousivat ensimmäisen kerran esille keväällä 2014, kun toinen tiimimme jäsen teki työharjoittelun Keski-Suomen Ensi- ja turvakotien liitolle. Syksyllä 2014 tiedustelimme heidän halukkuuttaan olla osana opinnäytetyöprosessiamme vieraannuttamisen tutkimisessa. Keski-Suomen Ensi- ja turvakotien liitto kiinnostui aiheehdotuksestamme, joka muotoutui nykyiseen muotoonsa vuorovaikutuksessa yhteyshenkilöiden kanssa. Yhteyshenkilöiden kanssa kävimme läpi työn luonteen, näkökulman ja aikataulun sekä heidän toiveensa työn sisältöön liittyen. Aiheemme hyväksyttiin tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden esimiehellä, joka antoi suostumuksensa tutkimuksen toteuttamiselle. Koska tutkimuksemme kohdejoukkona olivat Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnan työntekijät, ei tämän vuoksi Ensi- ja turvakotien liitolta ollut tarvetta hakea erillistä tutkimuslupaa. Viimeistelimme yhteistyösopimuksemme Keski-Suomen Ensi- ja turvakotien liiton kanssa sähköpostin välityksellä kirjallisesti tammi-kuussa 2015. Vaikka emme tarvinneet erillistä tutkimuslupaa haastatteluja varten, halusimme tehostaa tutkimuksen luotettavuutta, oikeudenmukaisuutta ja eettisyyttä. Sovimme asiaan kuuluvista suostumuslomakkeista henkilökohtaisesti jokaisen haastatteluun osallistuvan työntekijän kanssa.

Tutkimukseen osallistuvat työntekijät ovat Ensi- ja turvakotien liiton eri jäsenyhdistyksissä työskenteleviä tapaamispaikkatoiminnan työntekijöitä. Otimme yhteyttä eri tapaamispaikkatoiminnan yksiköihin keväällä 2015 sähköpostilla ja puhelimitse, ja tiedustelimme työntekijöiden halukuutta osallistua opinnäytetyömme tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuneet työntekijät valikoituivat sattumanvaraisesti, mutta suurin yksittäinen valintakriteeri oli haastatteluun osallistuminen kesällä 2015. Haastattelujen toteutus kesällä 2015 oli oma toiveemme, opinnäytetyöprosessin aikataulua silmällä pitäen. Työntekijät valikoituivat haastatteluun sitä mukaan, kun löysimme molemmille osapuolille sopivan haastatteluajan.

Laajemman kokonaiskuvan ja luotettavuuden varmistamiseksi keräsimme aineistoa haastattelemalla eri Ensi- ja turvakodin jäsenyhdistysten tapaamispaikkatoiminnan työntekijöitä yhteensä viidestä yksiköstä ympäri Suomen. Haastatteluja saimme yhteensä kuusi kappaletta. Emme tuo opinnäytetyössämme esille mitkä jäsenyhdistykset olivat mukana haastatteluissa. Näin varmistamme, että haastatteluissa tulevat asiakastapausesimerkit ja

tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden henkilöisyydet eivät ole tunnistettavissa, mikä oli myös haastateltavien toive. Kaikki haastattelemamme tapaamispaikkatoiminnan työntekijät täyttivät koulutukseltaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksen. Haastateltavat tapaamispaikkatoiminnan työntekijät olivat kaikki naisia ja heillä oli työkokemusta tapaamispaikkatoiminnasta alle vuodesta 20 vuoteen. Kaikki haastatellut työntekijät kommentoivat aihetta tärkeäksi ja ajankohtaiseksi, ja he halusivat mielellään jakaa kokemuksiaan ja näkemyksiään aiheesta.

7.3 Aineiston keruu

Kun tutkimuksen kohdejoukko oli varmistunut, lähetimme ennen haastattelujen toteutusta työntekijöille opinnäytetyösuunnitelmamme, jotta he saisivat tarkempaa tietoa opinnäytetyömme tavoitteista ja näkökulmasta. Näin varmistimme, että kaikki haastateltavat saivat saman tiedon työmme luonteesta ja laajuudesta. Opinnäytetyösuunnitelman lisäksi toimitimme haastateltaville työntekijöille saatekirjeen (Liite 1), jossa toimme vielä tiivistetyksi esille työmme lähtökohdan, tavoitteet ja toteutuksen. Saatekirjeessä pyysimme haastateltavia pohtimaan ennalta asiakastapausesimerkin, joka havainnollistaisi vieraannuttamistilannetta mahdollisimman hyvin tapaamispaikkatoiminnan arjessa. Tavoitteenamme oli asiakastapausesimerkin avulla saada todellisiin tilanteisiin perustuvaa tietoa vieraannuttamisen esiintymisestä. Lisäksi pyysimme työntekijöitä allekirjoittamaan suostumuslomakkeen haastatteluun osallistumisesta (Liite 2). Suostumuslomakkeessa työntekijät antoivat luvan haastattelun nauhoittamiselle, litteroinnille sekä antamansa tiedon julkaisemiselle opinnäytetyössämme. Suostumuslomakkeessa määriteltiin myös tutkijoiden velvollisuudet vaitioloon, tutkimusaineiston suojaamiseen, eettisyyteen ja valmiin työn toimittamiseen liittyen.

Toteutimme haastattelut kesä-elokuussa 2015. Huomioimme haastateltavien toiveen haastattelun toteutustavasta ja päätökseen vaikutti myös oma aikataulumme sekä käytävissä olevat resurssit esimerkiksi matkustamisen suhteen. Teimme kaksi haastattelua paikanpäällä tapaamispaikkatoiminnan tiloissa, kaksi haastattelua Skype -palvelua käyttämällä ja kaksi puhelimitse.

Haastattelun aluksi kävimme haastateltavan kanssa läpi käytännön asiat nauhoituksen, aikataulun ja haastateltavan toiveiden osalta. Työntekijät saivat halutessaan myös kertoa työkokemuksensa ja koulutustaustansa. Haastattelua varten olimme tehneet teemahaastattelurungon (Liite 3), jota käytimme runkona jokaisessa haastattelussa. Jokainen haastattelu eteni kuitenkin omalla painollaan, ja tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu antoi meille mahdollisuuden kysyä ja tarkentaa haluamiamme asioita. Koemme, että haastateltavat kertoivat aiheesta hyvin laaja-alaisesti ja avoimesti, tuoden esille lukuisia esimerkkejä työstään.

Haastattelun päätteeksi kaikki kuusi työntekijää jakoivat meille myös ennalta pyydetyn asiakastapausesimerkin. Pyysimme asiakastapausesimerkin kuvattavaksi haastattelun lopuksi, sillä näin saimme tietoomme selkeän yhtenäisen ”tarinan”, jossa kuulumme työntekijän tekemät huomiot ja toimenpiteet vieraannuttamisen osalta. Näin pystyimme peilaamaan kuulemaamme asiakastapausesimerkkiä työntekijän aiemmin kertomaan tietoon, ja saimme yhä syvemmän ymmärryksen työntekijöiden toimintatavoista. Asiakastapausesimerkit saivat meidät pohtimaan yhä tarkemmin työntekijän roolia, asemaa ja vastuuta vieraannuttamisen tilanteessa.

Koimme haastattelutilanteet rauhallisina, vaikka osa haastatteluista toteutettiin etänä. Yhden haastattelun aikana ilmeni teknisiä ongelmia, jonka vuoksi haastattelutilanne hieman häiriintyi, mutta muut haastattelut sujuivat ongelmitta. Yhteen teemahaastatteluun kului aikaa noin tunnista kahteen tuntiin. Haastattelun lopuksi pyysimme suullisen palautteen haastateltavilta haastattelun toteutuksesta. Kirjallisen palautelomakkeen (Liite 4) toimittimme haastateltaville kesän lopussa. Palautelomakkeen tarkoituksena oli suullisen palautteen lisäksi vähentää kynnystä suoran palautteen annossa. Käsittelemme palautelomakkeesta saatua sisältöä myöhemmin työssämme eettisen tarkastelun yhteydessä.

Haastattelujen edetessä totesimme työntekijöiltä saadun tiedon olevan sisällöllisesti hyvin kattavaa ja saatu tieto vastasi toiveidemme mukaisesti tutkimuskysymyksiimme. Olimme saaneet haastatteluja lukumäärällisesti vielä enemmän, mutta koimme kuuden työntekijä haastattelun olleen sopiva määrä, sillä mielestämme aineisto oli antoisa ja riittävän laaja. Kananen nostaa teoksessaan esille, kuinka laadullisen aineiston keruun lopetus on harkinnanvarainen ja uusien havaintojen lisääminen on syytä lopettaa, kun lisäys ei tuo enää muutosta tuloksiin (Kananen 2014, 98).

7.4 Aineiston käsittely

Tutkijalla on litterointia tehdessään päätäväksi siihen, millä tarkkuustasolla hän haluaa sen tehdä. Tarkin taso on sanatarkka litterointi, johon kirjataan puheen lisäksi myös tarkasti ylös ilmeet, eleet ja äänenpainotukset. Sanatarkalla litteroinnilla pyritään mahdollisimman tarkkaan tallennukseen ja kuvaukseen. Tutkija voi tehdä litteroinnin myös karkeammin, jolloin puhutaan yleiskielellisestä litteroinnista. Siinä teksti on muunnettu kirjakieleksi ja poistettu esimerkiksi murre- ja puhekielen ilmaisut. Litteroinnin viimeistä tasoa kutsutaan propositiotason litteroinniksi, jossa kirjataan ylös ainoastaan sanoman ja havainnon ydinsisältö. (Kananen 2014, 102.)

Aloimme tehdä litterointia pian haastattelujen jälkeen nauhoitetun materiaalin pohjalta. Teimme litteroinnin sanatarkasti, mutta jätimme pois fyysisten muutosten kuvailut (ilmeet, eleet, äänenpainotukset), sillä emme kokeneet niitä tärkeäksi tutkimuksen lopputuloksen kannalta. Jätimme pois myös sanat, jotka olisivat paljastaneet työntekijöiden henkilöllisyyden tai työpaikan. Emme myöskään kirjanneet ylös asioita, joita työntekijät eivät halunneet tuoda yleiseen tietoon, mutta halusivat jakaa meidän kanssamme. Litteroitua tekstiä oli yhteensä 100 sivua (kirjasin Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1,5). Litteroinnin jälkeen tuhosimme haastattelunauhoitukset työntekijöiden kanssa solmitun sopimuksen mukaisesti. Lisäksi opinnäytetyöprosessin julkistamisen jälkeen tuomme tuhoamaan myös litteroidut haastattelumateriaalit. Olemme pitäneet haastattelumateriaalit (nauhoitukset sekä litteroidut tekstit) koko opinnäytetyöprosessin ajan itsellämme, eikä kukaan ulkopuolinen ole päässyt niihin käsiksi. Litteroinnin jälkeen aloimme työstämään aineiston analyysia.

Analyysin avulla luodaan aineistoon selkeyttä, jotta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. Sisällönanalyysillä aineisto pyritään saamaan tiiviiseen ja selkeään muotoon, kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Aineiston analyysi voidaan jakaa karkeasti kolmivaiheiseksi prosessiksi: 1. aineiston redusointiin eli pelkistämiseen 2. aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn ja 3. abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden luomiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109.)

Aloitimme aineiston analyysin lukemalla litteroitua tekstiä ja perehtymällä sen sisältöön. Aineiston lukemisen jälkeen etsimme aineistosta vastauksia, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiimme. Aineiston ilmaisuja etsiessä käytimme apuna värikoodausta ja merkitsimme tietyt ilmaisut vastaamaan tiettyä kysymystä. Tämä helpotti olennaisen tekstin hahmottamista. Ensimmäisen vaiheen avulla saimme aineistomme tiiviimpään muotoon ja karsittua tutkimuksen kannalta epäolennaisen tekstin pois. Etenimme seuraavaksi aineiston ryhmittelyyn, jossa kävimme yksityiskohtaisemmin läpi aiemmin koodaamiimme ilmauksia. Tarkastelimme, mitkä ilmaukset vastaavat toisiaan ja millaisia eroavaisuuksia käsitteiden välillä on. Ryhmittelimme samaa asiaa tarkoittavat ilmaisut omiksi alaluokiksi, jotka veivät aineistoa entistä tiiviimpään muotoon. Tämän jälkeen etenimme abstrahointiin, jossa yhdistelimme alaluokat ja muodostimme niistä yläluokkia. Luokkien koontia tehdessä pyrimme erottelemaan tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon ja muodostimme teoreettisia käsitteitä. Olemme havainnollistaneet ryhmittelyn ja teoreettisten käsitteiden luomisen vaiheita esimerkein taulukossa (TAULUKKO 3). Aineiston analyysia tehdessä huomioimme, että aineistosta keräämämme tieto vastaa kaiken aikaa tutkimuskysymyksiämme.

TAULUKKO 3. Esimerkit aineiston ryhmittelystä, yhdistelystä ja koonnista.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
Lapsi on varautunut, hiljainen, hämmentynyt, peloisaan ja poissaoleva	Muutos lapsen olemuksessa	<i>Muutokset lapsen käyttäytymisessä</i>	Kuinka vieraanuttaminen näkyy lapsessa tapaamisen aikana?
Lapsi ei puhu, puhe aikuismaista/sanoitettua, pettymysten esille tuonti	Muutos lapsen puheessa		
Lapsi lyö/haukkuu tapaajavanhempaa	Sopimaton käytös tapaajavanhempaa kohtaan	<i>Tapaajavanhemman suhtautuminen negatiivisesti</i>	
Lapsi ei leiki tapaajavanhemman kanssa, ei ota katsekontaktia häneen	Tapaajavanhemman välttely		

8 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä kappaleessa esittelemme tutkimustuloksia tutkimuskysymysten mukaisesti. Olemme perehtyneet työntekijöiden tietoisuuteen ja ajatuksiin vieraannuttamisesta, miten vieraannuttaminen näkyy tapaamispaikkatoiminnan arjessa ja millä tavalla vieraannuttamistilanne on nähtävissä eri asiakasperheen jäsenissä. Käsittelemme myös työntekijöiden valmiuksia kohdata vieraannuttamista ja perehdymme työntekijän rooliin vieraannuttamiseen puuttumisessa. Lopuksi esittelemme työmenetelmiä vieraannuttamiseen puuttumisessa ja ehkäisyssä, huomioiden työn kehittämisen näkökulman. Olemme numeroineet jokaisen haastateltavan omalla H-merkinnällä, josta tunnistaa jokaisen haastateltavan kerrotun asian tutkimuksestamme. Jokaiselle haastateltavalle olemme valinneet H:n perässä olevan numeron sattumanvaraisesti.

8.1 Vieraannuttamisen ilmeneminen tapaamispaikkatoiminnassa

Tiedustelimme työntekijöiltä, onko vieraannuttamisen käsite heille entuudestaan tuttu ja mistä työntekijät ovat saaneet tietoa vieraannuttamisesta. Työntekijät kertoivat, että vieraannuttaminen on heille entuudestaan tuttu käsitteenä ja tilanteena. Työntekijät olivat saaneet syvempää tietoa aiheesta työnsä kautta. Työntekijät mainitsivat tiedonlähteiksi koulutukset, työkokoukset ja alan kirjallisuuden. Lisäksi kaksi kuudesta vastanneesta mainitsi tiedonlähteeksi median, jonka kautta myös asiakasperheet ovat olleet entistä tietoisempia vieraannuttamisesta.

Kysyimme haastateltavilta, millaisia tunteita vieraannuttaminen heissä herättää. Yli puolet vastanneista (4) liitti vieraannuttamiseen negatiivisia tunteita. Työntekijät kuvasivat tunteitaan sanoilla: huolestuttava, pelottava, vaikea ja ristiriitainen.

H3: Mua vähän pelottaa tässä vieraannuttamisen käsitteessä se, että tästä alkaa muodostua semmonen sateenvarjo käsite, jonka alle on kätevä niputtaa kaikki ihmiset jotka ei jonkin ihmisen mielestä toimi järkevästi. -- Et jotenkin tää on se mitä mä en toivo, et aletaan yleisesti että se on vähän niinkun joku adhd, että tää on tämmönen vieraannuttaja.

Kahdelle kuudesta vastanneesta vieraannuttaminen aiheutti huolta lapsesta. He painottivat vieraannuttamisen negatiivista vaikutusta lapsen kehitykseen ja tärkeisiin ihmissuhteisiin.

H2: Huolestuttavaa, tosi huolestuttavaa. Lapsella on oikeus molempiin vanhempiin ja niihin ihmissuhteisiin, mitä siellä takana on, isovanhempiin täteihin setiin kummeihin serkkuihin. Aika monesti siellä tai sen lapsen ketä vieraannutetaan, nii toinen suku niin kun unohtuu. Ja sekin et jos toisesta vanhemmasta puhutaan pahaa koko ajan tai panetellaan, nii tavallaan se satuu siihen lapseenkin kun se lapsi on osa sitä vanhempaa. Et tavallaan kun sä moitit toista vanhempaa, niin samalla sä moitit myös lastas.

Kaikki (6) haastatteluun osallistuneet tapaamispaikkatoiminnan työntekijät kertoivat vieraannuttamisen olevan varsin yleistä tapaamispaikkatoiminnassa ja työntekijät olivat havainneet vieraannuttamista työssään useammassa asiakasperheessä vuositasolla. Työntekijät kertoivat, että vieraannuttamista tapahtuu molempien sukupuolten aloitteesta. Työntekijöiden asiakastapausesimerkeissä vieraannuttajana toimi kuitenkin aina lapsen äiti. Työntekijät nostivat esille, että vieraannuttamisen taustalla nähdään olevan hyvin vaikea erotilanne, eikä eroa ole käsitelty. Suurin osa työntekijöistä (5) näki vaikean erotilanteen taustalla olevan usein psyykkistä- tai fyysistä väkivaltaa, joka aiheuttaa pelkoa lähivanhemmassa. Tilanteessa lapsen ja tapaajavanhemman suhde on kuitenkin ollut hyvä ja myönteinen, konfliktien tapahtuessa vanhempien välillä.

H1: Syvästi loukkaantuneita, eivät voi antaa parisuhteessa tapahtuneita asioita anteeksi. Kokevat tapaajavanhemman vaaralliseksi ja haluavat hänet pois elämästään.

H3: Taustalla voi olla myös jokin hyvin traumaattinen tapahtuma, joka aiheuttaa vieläkin pelkoa lähivanhemmassa. Taustalla ei niinkään ajatus kostamisesta tai vanhemmuuden viemisestä, vaan pelosta että ikävä tapahtuma uusiutuu.

Lisäksi yksi työntekijä kuudesta nosti vaikean erotilanteen taustasyiksi kolmannen osapuolen vaikutuksen tilanteessa.

H6: Ero on usein yllätys ja eron jälkeiset tunteet ovat täysin käsittelemättä. Eroon saattaa liittyä kolmas osapuoli. Katkeria tunteita ja nähdään ex-puoliso pahana. Oman katkeruuden ja pahan olon takaa ei pystytä näkemään lapsen etua.

Työntekijät kertoivat, että riitaisissa eroissa lähivanhemmalla on negatiivisia tunteita entistä puolisoaan kohtaan. Negatiivisiksi tunteiksi työntekijät mainitsivat vihan, katkeruuden ja koston halun tunteet. Työntekijät nostivat esille myös lähivanhemman epäluottamuksen tapaajavanhempaa kohtaan. Riitaisissa eroissa vanhempien välillä vallitsee luottamuspula ja heillä on hyvin erilaiset näkemykset tilanteesta sekä lapsen edusta.

H1: Lähtökohtaisesti todella riitaisia. Näkemykset vaihtuu vanhemmilla vanhemmuudesta ja asioista, ja ne on hyvin kaukana toisistaan.

H4: Siellä on tämmösiä epäluottamusta toista vanhempaa kohtaan, elikkä siitä että todennäköisesti on ollu siellä parisuhteessa epäluottamusta. Tai toinen vanhempi on vähän ollu lapsen kanssa ja sit se näkyy siinä erotilanteessa että ei luoteta et se pärjää.

8.1.1 Vieraannuttamisen ilmeneminen lapsessa

Kaikki (6) työntekijät näkivät vieraannuttamisen erittäin vahingollisena lapselle, korostaen lapsen edun toteutumattomuutta. Työntekijöiden mukaan vieraannuttaminen aiheuttaa *lapsessa hyvin ristiriitaisia ja sekavia tunteita*, sillä lapsi pyrkii tilanteessa olemaan lojaali molempia vanhempiaan kohtaan. Toisena asiana työntekijän kokivat, että vieraannuttamisella on selkeä *negatiivinen vaikutus lapsen normaalille kasvulle ja kehitykselle*. Vieraannuttamistilanteessa lapsi pyrkii peilaamaan itseään vanhempiensa kautta ja näin tilanne on hyvin vahingollinen lapselle ja hänen kehittyvälle minäkuvalle. Kolmas merkittävä vaikutus lapseen oli työntekijöiden mukaan *lapsen ja tapaajavanhemman välisen kiintymyssuhteen kehittymättömyys* tapaamisten aikana vieraannuttamisen vuoksi.

H1: Ja se on merkityksellistä, että kun on lähivanhempi mikä vieraannuttaa, niin lapselle ei lähde syntyä se kiintymyssuhde. Että vaikka ne tapaamisen toteutuis säännöllisesti ja ne ois mukavia, ihania ja kivoja. Ja mekin pyritään järjestämään semmosta normaalia ja mennä retkelle, puistoon ja syömään, pois tapaamispaikasta.. niin silti se kiintymyssuhde ei synny.

Kysyttäessä työntekijöiltä, kuinka he havaitsevat vieraannuttamista lapsessa tapaamisten aikana, työntekijät nostivat esille *muutoksia lapsen käyttäytymisessä*. Työntekijät kuvasivat lapsen olemuksen muuttuvan iloisesti ja leikkiväisestä lapsesta varautuneeksi ja hiljaiseksi. Työntekijät kuvasivat lasta adjektiiveilla: hämmentynyt, pelokas ja poissaoleva.

H1: Ilmiön näkee lapsessa niin, että lapsi tulee tapaamiseen haluttomasti ja tarkkailee tätä tapaajavanhempaa, on epävarma. Mut sit on niitä, jotka tota on niin pitkälle vieraannutettu että ei halua tulla tapaamiseen, se on niin kiinni tässä toisen vanhemman talutusnuorassa.

Toinen käyttäytymisen *muutos oli lapsen puheessa*. Lapsi saattoi lopettaa puhumisen kokonaan tai lapsen puhe saattoi olla hyvin sanoitettua ja robottimaista. Työntekijät kuvasivat puhetta hyvin aikuismaiseksi. Puheessaan lapsi toi myös esille pettymyksiä, joita tapaajavanhempi oli lapselle tuottanut.

H1: Lapsi alkaa aivan teatraalisesti itkee ja sanoo, että sä pilaat koko mun elämän ja hävii mun elämästä ja katoa kokonaan. Ja todellakaan mä en halua nähä, sä oot iljettävä sä oot ruma.

H2: Ja se ilmiö oli näkyvässä jo ennen sitä. Se lapsi oli pukenu ne semmoiksi valtaviksi pettymyksiksi mitä isä on hänelle jo syntymästä tuottanut, ja mitä tämä lapsi ei voi muistaa.

H6: Tavallaan on sellanen tyypiesimerkki, et lapsi kun tulee tänne ovesta sisälle nii hän heti sanoo jotakin. Niikun hänen pitäis heti sanoo ettei vaa unohtais sanoo. Esimerkiks et isä on lyönyt minua tai että en halua tavata isää tai minun ei ole pakko tulla tänne. Et ihan niiku ventovieras lapsi sanoo sen ihan ventovieraalle työntekijälle heti jonkun asian, mikä vähän niikun kuulostaa aikuisten puheelta jopa. Nii siitä saattaa tulla tällänen tunne et onko tää nyt joku ulkoo opeteltu asia.

Vieraannuttaminen näkyi lapsessa tapaamisen aikana myös *lapsen negatiivisena suhtautumisena tapaajavanhempaan*. Negatiivinen suhtautuminen näkyi lapsen sopimattomana käytöksenä tapaajavanhempaa kohtaan. Lapsi saattoi esimerkiksi lyödä tai haukkua tapaajavanhempaa tapaamisen aikana. Lapsi saattoi myös vältellä tapaajavanhempaa, eikä esimerkiksi lähtenyt leikkimään tai ottanut häneen katsekontaktia.

H2: Lapset ovat varautuneita ja hiljaisia, he pelkäävät tapaamisia eivätkä lähde tapaajavanhemman kanssa puhumaan tai leikkimään. Lapsesta pystyy aistimaan hämmennyksen, ja lapsi ei usein ota katsekontaktia eikä ole tilanteessa läsnä. Lapsi tarkkailee tapaajavanhempaa kauempaa ja räikeimmissä tapauksissa lapsi kieltäytyy koko tapaamisesta.

8.1.2 Vieraannuttamisen ilmeneminen lähivanhemmassa

Kaikki (6) työntekijät kokivat, että vieraannuttaminen on parhaiten nähtävissä ja havaittavissa lähivanhemman käytöksessä ja puheessa. Työntekijät kertoivat lähivanhempien puolustelevan käytöstään lapsen edun toteutumisella. Lähivanhemmat ovat kaikkien mitatapuiden mukaan niin sanotusti hyviä vanhempia ja he ottavat tilanteessa suojelijaroolin lapsen puolustamiseksi.

Haastatteluissa nousi esille kolme piirrettä, jotka kaikki työntekijät mainitsivat havainnoissaan lähivanhempien toimintaa. Työntekijät kertoivat, että lähivanhempimyrkii rajoittamaan yhteydenpitoa esimerkiksi peruuttamalla tapaamisia. Tapaamisten peruuttamiselle saattaa olla syynä esimerkiksi lapsen sairaus tai koulutehtävien tekeminen. Lähivanhempimyrkii saattaa myös järjestää esimerkiksi lomamatkan samalle ajankohdalle tapaamisen kanssa. Lisäksi lähivanhempimyrkii voi vaikeuttaa tapaamisten sopimista, ja lapsen ja tapaajavanhemman yhteydenpitoa vaihtamalla puhelinnumeroa tai olla vastaamatta puheluihin ja viesteihin.

H2: Ja sekin sitten, että jätetään myös tulematta tai tuomatta lasta tai keksitään jotain. Että lapsi on sairastunut tai nyt on semmonen meno tai semmonen meno, minkä vuoksi perutaan tapaamisia.

H4: Lähivanhemmassa se näkyy sillä tavalla, että lähivanhempimyrkii peruu niitä tapaamisia eri syihin vedoten tai siirtää tapaamisia.

Toisena vieraannuttamisen piirteenä työntekijät mainitsivat *lähivanhemman negatiivisen suhtautumisen tapaajavanhempaan*. Lähivanhempimyrkii ei pysty näkemään positiivisia asioita tapaajavanhemmassa ja kokee, ettei lapsi tarvitse toista vanhempaa. Työntekijät nostivat esille, kuinka lähivanhempien kertomat tarinat ovat hyvin samankaltaisesti toistuvia ja negatiivissävytteisiä tapaajavanhempaa kohtaan. Lähivanhemmassa on suuri luottamus tapaajavanhempaa kohtaan, jolloin viha ja katkeruus näyttäytyvät usein vanhempien kohdatessa tapaamispaikkatoiminnassa. Lähivanhempimyrkii ei suostu puhumaan tapaajavanhemmalle, ja välttelee tätä. Joissain tapauksissa tilanne saattaa myös kärjistyä riitaiseksi, jolloin lapset on vietävä pois tilanteesta. Lähivanhemmat kääntävät positiiviset asiat negatiiviseksi, eivätkä he pysty näkemään tapaajavanhemman toiminnassa mitään hyvää. Vieraannuttaminen saattaa ulottua myös sukulaisten, ystäväpiiriin sekä viranomaisten, kuten koulutoimen ja sosiaalitoimen piiriin. Pahimmissa tilanteissa lähivanhempimyrkii saattaa

syyttää tapaajavanhempaa lapseen kohdistuneesta fyysisestä- tai seksuaalisesta väkival-
lasta.

H1: Tarina on hyvin vahva ja tarina on hyvin samankaltaisena toistuva. Se on semmoinen ikään kuin lukittu tarina mitä hän toistelee ja saattaa meillekin kertoo useemman kerran. Ja sitten tota se epäluottamus sitä tapaajavanhempaa on aivan äärimmäinen. Ja tavallaan semmosessa omassa näkemyksessä vahvasti pysyminen on leimallista tälle, et sieltä on vaikea toisesta niin kun mitään positiivista löytää, kun sieltä tulee se viha. Että jos työntekijä yrittää löytää sieltä niitä positiivisia asioita sieltä tapaajasta, niin tää viha alkaa kohdistua myös niin kun tapaamispaikan työntekijään joka on mennyt tän tapaajan puolelle.

H2: Kyllähän se aika kylmää on sellasta etäistä ja katkeraa. Ei nähdä siinä toisessa osapuolella mitään hyvää ja tehdään lista vaan niistä negatiivisista asioista, mut ei nähdä sitä sen oman lapsen toisena vanhempana isänä tai äitinä. Ei kunnioiteta sitä toisen vanhemmuutta eikä anneta mahdollisuutta. Ne on ne negatiiviset tunteet voimakkaasti esille niin kun tos aikasemmin kerroin.

H6: Perusteluilla haetaan vahvistusta sille ajatukselle, et lasta voidaan käyttää tutkimuksissa ja perheneuvoloissa ja kerätään erilaisia todisteita sille että lapsi voi huonosti. Äärimmilleen vietyä käynnistetään tällaisia erilaisia tutkintoja esimerkiksi väkivalta- tai pahoinpitelyepäilystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Kolmanneksi piirteeksi työntekijät nostivat *tapaamisten vaikeuttamisen*. Työntekijät kertoivat, että kun sovittu tapaaminen toteutuu, lähivanhempi pyrkii eri keinoin vaikuttamaan negatiivisesti tapaamisen onnistumiseen. Työntekijöiden mukaan lähivanhempi ei esimerkiksi valmistele lasta tapaamiseen. Työntekijät havainnollistivat tilannetta kertomalla, ettei lähivanhempi kerro lapselle tapaamisesta, lapsi saatetaan tuoda tapaamiseen suoraan päiväunilta tai lapsi saatetaan vain jättää tapaamispaikkaan selittämättä hänelle tilannetta. Tällaisissa tilanteissa lapsi reagoi itkulla, levottomuudella ja rauhattomuudella. Lasta saatetaan myös manipuloida lähivanhemman toimesta sanoittamalla asioita lapsen suuhun ja mieleen. Työntekijät kertoivat, ettei lapsi esimerkiksi saa kutsua tapaajavanhempaa isäksi/äidiksi, vaan lapsen tulee puhutella tätä etunimellä. Lähivanhemmat pimitävät myös lasta koskevaa tietoa, joka saattaa vaikeuttaa tapaamisen onnistumista. Räikeimmissä tapauksissa lähivanhempi saattaa myös osallistua tapaamiseen vaikeuttaen tapaamista.

H3: Eli ne pahimmat mitä on voitu lapselle tehdä ja mihin me ei lähdetä, niin on että äidin on uhkasakon voimalla tuotava se lapsi. Ja sit se vanhempi tuo sen lapsen ja lapsi sanoo että mä en haluu tavata. -- Ja tällasissa tilanteissa me ei näitä enää toisteta ja jo lähtökohtaisesti jos on semmonen uhka, että lähivanhempi tekee sen päätöksen ja kantaa siitä myös sen vastuun. Että lapsia ei täällä niinkun kyykytetä ja juoksuteta sanomassa, että mä en halua tavata isää.

H4: Lähivanhempi ei välttämättä anna tietoa lapsesta ei ees sitä semmosta et siihen tapaamistilanteeseen liittyvää tietoa.

H5: Että hän tavallaan niinkun sitten omalla kehollaan blokkas sen tapaajavanhemman kauemmaksi. Et sitten kun tuota oli muutamia tapaamisia missä oli tän tyyppistä. Että jos lapsi ja tapaajavanhempi leikkii, niin hän (lähivanhempi) saatto mennä siihen väliin ja niinkun ohjaamaan lasta joihinkin muihin touhuihin.

8.1.3 Vieraannuttamisen kohdistuminen tapaajavanhempaan

Työntekijöiden mukaan tapaajavanhemmat eivät välttämättä tunnista, että heitä vieraannutetaan omasta lapsesta. Tapaajavanhemmat saattavat ihmetellä ja kuvailla tilannetta, pyrkien saamaan siihen selvyyttä. Työntekijöiden mukaan tapaajavanhempi pohtii muutunutta suhdettaan lapseen vieraannuttamistilanteessa. Tapaajavanhemmat ovat hämmennyneitä ja ihmeissään tilanteesta, etteivät saa tavata lastaan. Heillä on myös pelon ja surun tunteita siitä, että menettävät lapsen kokonaan.

H4: Siinä tapaamisessa tapaajavanhemman kohdalla on tätä epätietoisuutta ja on vähän iso kysymysmerkki tapaajavanhemman päätänsä. Kun ei tiedä ja on vaan se hetki mistä ei tiedetä. Että mistä leikeistä ja touhuista lapsi tykkää, eli se vaikeuttaa sitä tapaamistilannetta. -- He saattaa tuoda jonkun sellasen asian, et miksihän tapaamiset on peruttu. Ja sit se et millä tavalla saatais näitä tapaamisia sovittua ja millä tavalla tapaamiset jatkuu tai mitä jatkossa tapahtuu.

Kysyttäessä työntekijöiltä, kuinka tapaajavanhemmat toimivat vieraannuttamistilanteessa, työntekijät nostivat esille, kuinka osa tapaajavanhemmista tyytyy tilanteeseen eikä asetu lähivanhempaa vastaan. He suostuvat lähivanhempien asettamiin ehtoihin ja tekevät kaikkensa, jotta tapaaminen lapsen kanssa onnistuisi. Tapaajavanhempi näkee lähivanhemman pyhänä ja äärimmäisen tärkeänä, eikä halua asettua lähivanhemman ja lapsen

väliin. Tapaajavanhempi on hyvin lojaali entiselle puolisolleen, eikä nosta itseään jalus-
talle tai vaadi oikeuksia.

H5: Meillä on hirveen erilaisia, varsinkin tapaajavanhempia jos aattelee. Et tuota toiset tavallaan niinkun tekee kaikkensa, että ne pääsee niihin tapaa-
misiin ja suostuu kaikenlaisiin ehtoihin mitä se lähivanhempi asettaa. Et oli se sitten lahjojen tuominen tai valokuvaaminen tai mikä tahansa juttu.

Toinen osa tapaajavanhemmista tuo esille hyvin avoimesti, kuinka he ovat tilanteessa
väärin kohdeltuja vaatien itselleen oikeuksia. Työntekijät kuvasivat, että kyseiset tapaa-
javanhemmat taistelevat kaikin keinoin oikeuksiensa puolesta. He palkkaavat asianajajia,
ja tapauksia selvitetään lastenvalvojan sekä käräjäoikeuden avustuksella. Tapaajavan-
hemmat ovat usein hyvin turhautuneita tilanteeseen kokien, ettei kukaan voi auttaa.

H1: Hän on vihainen siitä, että lähivanhempi saa haukkua häntä niin paljon
kun ehtii ja pystyy. Ja hänellä ei oo mitään tehtävissä, että hänen täytyy
niellä kaikki lapsen edessä.

H2: Se isyyden ja äitiyden tunne kerran kahdessa viikossa ei kauhean paljoa
ole. Ja semmonen neuvottomuuden tunne tuo sen, että ne hädissään etsii
apua ja täällähän ne tunteet sitten purkautuu meille työntekijöille. Et voi-
taisko me tehdä jotain, voitasko me auttaa, mutta ei me voida tehdä mitään.
Ainoastaan vaan mahdollistamaan se tapaaminen, että se onnistuu täällä tur-
vallisesti ja tehdään siitä ne muistiot ja raportti.

H6: Jotkut jaksaa taistella vastaan, hankkii asianajajia. Osa luovuttaa, ja ei
niin kun jaksaa. Jos on muutakin vaikka elämänhallinnassa tai siinä omassa
olemisessa jotakin haastetta, nii tyytyy siihen mitä niin kun saa.

8.2 Työntekijän valmiudet kohdata vieraannuttamista

Kysyimme työntekijöiltä, kokevatko he vieraannuttamisen tunnistamisen työssään hel-
poksi. Puolet työntekijöistä (3) koki tilanteen tunnistamisen helpoksi. Heistä kaksi nosti
kuitenkin esille käyttävänsä vieraannuttamis-sanaa hyvin varovasti, sillä se on määritel-
mänä melko uusi.

H6: Kyl se varmaan tässä tapaamispaikkatoiminnan näkökulmasta on aika
helposti tunnistettavissa. Kun me ollaan sen asian äärellä, sen vanhemmuu-
den, eron ja tapaamisasioiden äärellä.

Kolme työntekijää kuudesta koki ilmiön tunnistamisen työssään haastavaksi. Syynä tähän ovat harvakseltaan järjestetyt tapaamiset, sekä lähi- ja tapaajavanhempien eriävät kertomukset tapahtumista.

H4: Joo ei se oo helposti tunnistettavissa koska se, että meillä tapaamiset han on nii eri tahissa et joillakin on joka toinen viikko tai kerran kuukaudessa. -- Et se on hankala niin havaita tai siinä menee pitkän aikaa. Juuri sen takia, että ne on harvakseltaan ne tapaamiset.

H5: Toisaalta sit et mehän kuullaan kaikenlaisia tarinoita, jotenki tuntuu aika paljon joutuu yleisestikin ottaen kokeilee löytää mikä se on se totuus, tai et mikä on sitten mitäki. Et ei se sillee helppoa..

8.2.1 Kohtaamisen keinot ja edellytykset

Yli puolet haastateltavista (4) toi esille, että vieraannuttamisen kohtaaminen ja siihen puuttuminen on aiheellista tapaamispaikkatoiminnan työntekijän roolissa tilanteissa, joissa vieraannuttamisen piirteitä on havaittavissa. Tällöin tapaamistilanne ei nähdä toteutuvan lapsen edun mukaisesti. Vieraannuttamiseen puututaan myös silloin, jos lähi- vanhempi ei tuo lasta tapaamisiin tai jos lapsi tuodaan tapaamispaikkaan kertomaan, ettei halua tavata vanhempaa. Työntekijät painottivat vastauksissaan tapaamispaikkatoiminnan neutraaliutta, jossa lapselle on määrä tarjota turvallinen ympäristö. Tapaamispaikkatoiminnassa lapsi ei joudu osalliseksi tai edes kuulemaan vanhempien välisiä ristiriitoja.

H5: Vaihtotilanteissa on aina kaks työntekijää, et jotta toinen voi sitten viedä ne lapset pois siitä. Et meidän silmien alla ei kuitenkaan sitä tämmöstä niin sanottua mustamaalaamista tapahtuis tai lasten ei tarvii kuulla niitä asioita siinä hetkessä. -- He ymmärtää sen miks me viedään lapsi pois, mut he ei välttämättä koe sitä tarpeelliseksi.

H6: Juuri esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, että vanhempi ei tuo lapsia tänne ollenkaan koska lapset kieltäytyvät tulemast. Et käytännössä yhteydenpitoa tapaajavanhemman ja lapsen välillä ei ole ollenkaan.

Työntekijät toivat esille ominaisuuksia, joita heidän mielestään vaaditaan tapaamispaikkatoiminnan työntekijän roolissa vieraannuttamisen kohtaamisessa ja siihen puuttumisessa. Vastanneet korostivat erityisesti rohkeutta, uskallusta, tunneälyä, vuorovaikutustaitoja sekä hienotunteisuutta. Työntekijät korostivat, että perehtyminen ja oman tiedon

lisääminen vieraannuttamisesta on tärkeää. Näin havainnointikyky ja vieraannuttamisen tunnistaminen helpottuvat, jolloin puuttuminen nähdään mahdollistuvan.

Vieraannuttamisen kohtaamisen ja puuttumisen edellytyksenä työntekijät näkivät hyvän yhteistyö- ja vuorovaikutussuhteen vanhempien kanssa. Hyvän yhteistyösuhteen luomiseksi työntekijät kokivat merkittäviksi asiallisen työtteen, toisen kunnioittamisen sekä luottamuksellisuuden.

H2: Asiasta voi sanoa asiallisesti ja toista kunnioittaen. Ja sitten jättää sen pallon ja sen pohdinnan sinne, että jäis miettimään niitä asioita ja itse oivaltais että mitä tässä touhutaan ja tehdään.

H4: Se myös minkälaista yhteistyötä me tehhään ja miten työskennellään vanhempien kanssa, nii sillä on iso merkitys et millä tavalla nää asiat tulee esille tai näkyy. Tai millä tavalla niitä saadaan purettua näitä ilmiöitä, mitä siihen tilanteeseen liittyy. -- Luottamus ja avoin työskentely näiden vanhempien kanssa, elikkä se että asioita otetaan puheeksi, niistä uskalletaan kysyä.

Työntekijät näkivät tärkeiksi vuorovaikutuksen lähtökohdiksi ensimmäiset kontaktit asiakasperheen kanssa tutustumiskäyntien ja alkuhaastattelujen yhteydessä. Työntekijät toivat esille, että jo tutustumiskäynnillä perheestä saattaa olla tunnistettavissa vieraannuttamisen piirteitä, mikäli vanhempi avautuu keskustelemaan perheen tilanteesta. Alkuhaastattelut koettiin hyvänä keinona tutustua perheeseen ja luoda yhteistyösuhdetta vanhempien ja työntekijöiden välille. Alkuhaastatteluiden tarkoituksena on kuulla asiakkaan kertomus palvelutarpeen taustalla, jonka yhteydessä nähtiin olevan mahdollista saada ensimmäisiä viitteitä vieraannuttamisen piirteistä. Työntekijöiden mukaan olennaista on, että jokaista perheenjäsentä haastatellaan erikseen, myös lasta hänen ikätasonsa huomioiden. Yksi työntekijä korosti alkuhaastattelussa sensitiivistä otetta. Mielenkiinto kohdistuu lapsen elämään ja hänen edun mukaisen toiminnan suunnitteluun, vanhempien välisten riskitiriitojen paneutumisen sijaan.

H3: Mä oon kyllä aika varovainen niissä alkuhaastatteluissa. Että mä otan sen ihmisen tarinan vastaan ja jos mä kysyn jotain, tai kun kysyn niin enemmän siitä näkökulmasta että mitä se lapsi tarvitsee tapaamisten yhteydessä. Mitä se lapsi on nähnyt ja kokenu, minkälaista tukee se tarvii, minkälainen päivärytmi sillä on, minkälainen persoona se on, millä tavalla me voidaan sitä täällä auttaa että tapaamiset onnistuu. Et enemmänkin niissä alkuhaastatteluissa otan sen tarinan, mikä siellä taustalla on vastaan ja kirjaan sen.

8.2.2 Työnantajan ohjeistukset vieraannuttamistilanteeseen

Tiedustelimme haastateltavilta, miten työnantaja on ohjeistanut työntekijöitä toimimaan vieraannuttamistilanteissa. Enemmistö työntekijöistä (4) nosti esille Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnan laatukriteerit, jotka ohjaavat heidän työskentelyään. Näistä työntekijöistä kaksi painotti vastauksissaan, kuinka keskusteluyhteys oman esimiehen ja toiminnanjohtajan kanssa tilanteesta on tärkeää.

H3: Me noudatetaan näitä Ensi- ja turvakodin laatukriteerejä ja näissä kokouksissa on syntynyt tällainen yhteinen näkemys asiasta ja toimintamalleista. -- Haetaan aina myös esimiehen näkemys ja tiedotetaan että nyt on meneillään tällaista. -- Mutta varsinaisia ohjeistuksia ei tästä meidän esimieheltä oo tullu, että ne on tullu Ensi- ja turvakodin laatukriteerien kautta.

H4: Ohjeistus tulee pääasiassa sieltä mitä tää tapaamispaikkatoiminta on ja sieltä laatukriteereistä. Ja yhteinen keskustelu meidän työyhteisössä ja tietysti toiminnanjohtajan kanssa ja kaikkien yhteistyötahojen kanssa.

Loput kaksi työntekijää kuudesta koki, ettei työnantajan taholta olla saatu lainkaan ohjeistusta vieraannuttamistilanteeseen. Näistä työntekijöistä toisen mukaan mitään yhteistä ohjetta ei ole esimiehen taholta, mutta hänen mielestään kuuluisi olla. Toinen haastateltava koki, että vieraannuttamiseen puuttuminen on työntekijän ammattitaidosta riippuvainen asia.

H1: Ei oo annettu ohjeistusta -- Työntekijän ammattitaidosta riippuvainen asia, et mitenkä hän uskaltaa ja miten rohkee hän on et niinkun ottamaan ja nostamaan asiaa esille.

Tarkensimme kysymystä tiedustelemalla, miten työnantajat voisivat tukea työntekijöitään entistä paremmin vieraannuttamistilanteessa. Työntekijöistä yli puolet (4) koki *työyhteisön sisältä saatavan tuen tarpeelliseksi*. Työntekijät mainitsivat tärkeiksi työparityöskentelyn, keskustelevan työyhteisön sekä johtoryhmän tuen. Työnantajan tarjoama koulutus, tietojen päivittämisen mahdollisuus sekä työnohjaus nähtiin myös tärkeinä.

H1: Tarvii työnohjauksen, tarvii työparin, tarvii johdon tuen, koska näistä lähtee hyvin helposti tää lähivanhempi tekemään valituksia työntekijän tavasta toimia.

H5: Et meitä on kaks niissä vaihtotilanteissa jos tiedetään et ne on haastavia, et se tukee tosi paljon sitä. -- Tärkeetä et on semmonen ilmapiiri, et me voidaan miettiä tätä yhdessä ja että mulle heräs tällanen ajatus, että onko sulla samanlainen ja tavallaan se ei tarvii tehdä yksin niitä päätöksiä.

H6: Haastattelulomakkeita tai jotain muita työvälineitä mitä vois käyttää, ja sitten toinen tää et olis sitä koulutusta ja lisätietoutta, ja niinkun varmaan monellakin siinä työyhteisössäkin olis et vois jakaa ja keskustella et mistä on kyse.

Lisäksi kaksi työntekijää kuudesta nosti esille *työyhteisön ulkopuolelta saatavan tuen tärkeyden*. Haastattelussa työntekijät mainitsivat työterveyspalveluista saatavan keskusteluavun ja psykologi palveluiden saatavuuden merkityksen.

8.3 Hyvät työkäytännöt ja -menetelmät vieraannuttamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen

Tiedustelimme työntekijöiltä, miten he huomioivat työssään vieraannuttamisen ennaltaehkäisevän näkökulman. Puolet (3) haastateltavista koki tapaamispaikkatoiminnan työn sisältävän vieraannuttamista ennaltaehkäiseviä työkäytäntöjä ja -menetelmiä. Työntekijät näkivät ennaltaehkäisyn sisältyvän valmiiksi tapaamispaikkatoiminnan työn ohjeistukseen. Ohjeistukselliseksi ennaltaehkäisyksi nähtiin tapaamispaikkatoiminnan toimintaperiaatteet, kuten esimerkiksi tutustumiskäynnit ja alkuhaastattelut. Myös havainnointi, asioiden kyseenalaistaminen sekä työntekijöiden ammattitaidon ja tietoisuuden ylläpitäminen koulutuksien kautta nähtiin vieraannuttamista ennaltaehkäisevänä toimintana.

H5: Et kyllä se semmonen ehkäisy on semmonen päivittäinen teema, vaikei sitä mielläkään että me tässä ehkäistään vieraannuttamista.

Näistä kolmesta yksi työntekijä nosti esille, että heillä on käytössä oma erillinen haastattelulomake vieraannuttamisen kartoittamiseen. Työntekijä kertoi, että heillä on lähivanhemmalle ja tapaajavanhemmalle suunnatut haastattelulomakkeet, joita pidetään hyvänä ennaltaehkäisyn keinona vieraannuttamisen havainnoimisessa jo tapaamisen alkuhetkillä.

H1: No tota varmaan jo alkuhaastattelussa, me laitetaan niinkun sellaisia niinkun toiveita ja rajoja. -- Meillon tietynlaiset kysymykset mitkä niinkun

kartottaa tätä tavallaan vieraannuttamista kysymyksin. Että jo siinä alkuvaiheessa kysymyslomakkeella saadaan sitä tietoa ja alkuhaastattelussa. Me tehdään sellasia toisenlaisia kysymyksiä ja saatetaan nostaa pöydälle semmosia asioita niinkun tästä tapaajavanhemman ja lapsen yhteydenpidosta.-- Ja tavallaan me niinkun erilaisilla kysymyksillä herätetään auki tätä vieraannuttamista ilmiönä.

Loput kolme työntekijää kuudesta näki vieraannuttamisen ennaltaehkäisyn haastavana tapaamispaikkatoiminnassa, sillä työmuoto koettiin heidän mielestään olemukseltaan enemmän ylläpitävänä ja korjaavana työnä. Yksi näistä kolmesta työntekijästä kyseenalaisti, miten vieraannuttamista voisi tapaamispaikkatoiminnassa enää ehkäistä, sillä se nähdään myös syynä tapaamispaikkatoiminnan asiakkuuteen.

H3: Pystyskö sitä sitten ehkäsemään ku se on jo syynä miks ne tulee tänne. -- Kun me ollaan tavallaan tää jälkihoitopaikka, et ne ehkäsyvät pitäs tehdä varmaan siinä vaiheessa kun ihmiset eroaa -- Tai jo neuvolassa.

Vastanneiden (3) mielestä vieraannuttamisen ennaltaehkäisy on tapahduttava aikaisemmissa tukitoimissa. Ennaltaehkäisyn esteeksi nimettiin havaitsemattomuus aikaisemmissa tukitoimissa, ennen tapaamispaikkatoiminnan piiriin ohjautumista. Syy havaitsemattomuuteen aikaisemmissa viranomaiskontakteissa nähtiin johtuvan kiireellisyydestä, tai asiakkuuden tavoitteiden liittyemisestä eron ulkopuolisiin asioihin. Työntekijät nimesivät aikaisemmiksi tukitoimiksi perhetyön ja sosiaalityön, kuten lastenvalvojan palvelut.

H3: Perheessä on yleensä joku akuutti kriisi tai joku syy minkä takia perheeseen tehdään perhetyötä, niin siinä ei välttämättä muisteta sitten, että mites tää isän luona vierailu tai äidin luona vierailu. -- Niin tää saattaa jäädä lastensuojelussa vähän vähempiarvoiseen asemaan. Että se on mun tuntuma. Kun meidän työssä taas se iskee välittömästi meidän silmille ja me ei saada meidän työtä tehtyä koska me ei saada sovittua tapaamisia.

Kysyimme haastateltavilta, mitkä työkäytännöt ja -menetelmät he mieltäisivät hyviksi vieraannuttamiseen puuttumisessa. Merkittäväksi puuttumisen keinoksi jokainen työntekijä (6) nimesi *puheeksiottamisen*. Vastanneet kokivat, että vieraannuttamisen puheeksiottaminen on mahdollista lapsen hyvinvointiin ja turvalliseen kasvuun, yhteistyövanhemmuuteen tai omiin havaintoihin vedoten. Työntekijät kokivat puheeksiottamisen lapsen näkökulmasta hyväksi väyläksi tuoda esille sitä, millä tavoin vieraannuttaminen on vahingollista lapselle ja miksi molemmat vanhemmat ovat merkittävä osa lapsen elämää erosta huolimatta.

H1: Eli ihan mekään ei puhuta vieraannuttamisesta, vaan puhutaan niin kuin lapsen elämästä, lapsen normaalista kehityksestä ja näistä asioista mitkä niihin vaikuttaa tässä yhteydessä. Ja tota noin puhutaan sen tapaajavanhemman tärkeydestä ja mä puhun usein lapsen elämänkaaresta. Ja mä puhun vanhemmille, että minkälaisen elämänkaaren lapsi tarvitsee selviytyäkseen ja saadakseen hyvän elämän. Et mä aika välittämättä siitä sen vanhemman vihasta niin aika suoraan mä puhun

H2: Aika rohkeesti uskallan tuoda niitä asioita esille. Yleensä mä työskentelen sillä tavalla, että mä lähdän siitä yhteistyövanhemmuudesta ja lapsen näkökulmasta. Sen lapsen ääneksi muutun tavallaan miten tärkeätä se on, että lapsella on suhde molempiin vanhempiin

Puheeksiottamisen lisäksi *viranomaisyhteistyö* nähtiin enemmistön mielestä (4) hyvänä vieraannuttamisen puuttumisen keinona. Viranomaisyhteistyön avulla työntekijöiden on mahdollisuus peilata ajatuksiaan ja heränneitä huolia muiden asiantuntija- ja yhteistyötaimien kanssa. Työntekijät kertoivat viestittävänsä vieraannuttamisesta eteenpäin sosiaalitoimeen, lastenvalvojille tai käräjäoikeuteen, jotta tilanteeseen saataisiin loppu näiden päättävien tahojen toimesta. Puuttumisen keinona kaksi näistä neljästä työntekijästä painotti lisäksi lastensuojelun merkitystä silloin, kun vieraannuttamista ilmenee selvästi ja kun lapsen hyvinvoinnista on herännyt huoli. Vastanneiden (4) mielestä sujuvalla viranomaisyhteistyöllä oikeus- ja sosiaalitoimen sekä lastensuojelun kanssa on mahdollisuus saavuttaa lapsen edun kannalta paras lopputulos.

H5: Kyllä, se ois kaikkein parhainta, että käytäs semmosta vuoropuhelua ja sillä tavalla me päästään yhdessä parhaaseen lopputulokseen sen lapsen kannalta että toimitaan yhdessä. -- Me kerrotaan sosiaalityöntekijälle tai lastenvalvojalle et nää ei oo toteutunu. Et sehän on sit se viranomaisyhteistyö se meidän ase siihen asiaan. -- Et kyllähän me tehdään lastensuojeluilmotus, jos meidän kokemus on se, että on oikeesti lapselle vaarallisia asioita ja hänelle haitallisia

H3: Ja sitten se viranomaisyhteistyö. Että näissä tapauksissa missä selkeesti ja jatkuvasti nää tapaamiset peruuntuu, eikä ne toteudu. Tai että niissä on jotakin tämmöstä, että tuodaan lapsi tänne vaan sanomaan ettei halua tavata, niin tehdään lastensuojeluilmotus että viranomaiset lähtis sitten työskentelemään.

Kolmantena puuttumisen keinona työntekijät nimesivät *tapaamispaikkatoiminnan ohjeistukset*, joiden koettiin antavan raamit tapaamisten sujumiselle ja työntekijän roolille. Työntekijät kokivat pystyvänsä perustelemaan vieraannuttamiseen puuttumista sen puitteissa, miten tapaamispaikkatoiminnassa on ohjeistettu heitä toimimaan tilanteen tullen.

Konkreettiseksi toimintatavoiksi vieraannuttamiseen puuttumisessa työntekijät nimesivät tapaamisaikojen varaamisen ja dokumentoinnin.

H3: Pyritään mahdollisimman hyvään dokumentaatioon ja raportointiin ja tuodaan esille niitä asioita niille tahoille jotka niitä päätöksiä tekee.

H5: Musta tuntuu, että mikä on tapaamispaikkatoiminnan työntekijän turva on ne normit ja säännöt. Ja tavallaan semmonen, että toimitaan tiettyjen raamien sisällä. Se on varmasti tässäkin asiassa se, että jos mulla herää joku huoli niin mä tiedän minne mä otan yhteyttä. Miten siinä toimitaan ja millaisia asioita mä voin sopia asiakkaiden kanssa ja minkälaisia en voi sopia.

Muina hyvinä työkäytäntöinä ja -menetelminä haastateltavat nostivat esille yksittäisen työntekijän henkilökohtaisista työskentelytavoista kumpuavia asioita vieraannuttamiseen puuttumisessa. Työntekijät pitivät tärkeinä asioina *hetkessä mukana olemista, havainnointia ja puuttumisen oikea-aikaisuutta*. Haastateltavat kokivat tapaamispaikkatoiminnan osaltaan myös hyvin tunneherkkänä paikkana, missä työntekijältä vaaditaan emotionaalista herkkyyttä. Tämän vuoksi työntekijät näkivät tarpeellisiksi työkäytännöiksi ja -menetelmiksi eri *osapuolten tukemisen sympatian keinoin*, sekä *toimimisen sovittelijan roolissa* vieraannuttamistilanteissa. Vieraannuttamisasian eteenpäin viemiseksi työntekijän on myös tiedotettava asian vakavuudesta ja auttavista tahoista, sekä rohkaistava osapuolia hakeutumaan avun piiriin tarpeidensa mukaisesti.

8.3.1 Työntekijöiden kokemat haasteet vieraannuttamiseen puuttumisessa

Tiedustelimme työntekijöiltä, millaisia haasteita on ilmennyt tilanteissa, joissa vieraannuttamiseen puututaan asiakasperheissä. Valtaosa vastanneista (5) mainitsi haasteeksi vieraannuttamiseen puututtaessa ensisijaisesti *lähivanhemman käytöksen*. Työntekijöiden mukaan lähivanhemmalle ominaista on suhtautua tilanteeseen kieltämällä ja torjumalla. Lähivanhemman käytöksen kyseenalaistaminen saattaa aiheuttaa vanhemmassa yhteistyöhaluttomuuden tunnetta. Vanhempi voi käyttäytyä tilanteessa jopa aggressiivisesti tai pakenemalla tilannetta heti tapaamisen jälkeen keskusteluyhteyden välttämiseksi.

H3: Ehkä välttelynä, aggressiivisuutena tai kieltämisenä. Ettei jäädä edes siihen keskusteluyhteyteen koska epäillään, että sieltä tulee kohta jotain epämiellyttävää. Poistutaan äkkiä ja rivakasti sen lapsen kanssa tapaamisen

jälkeen, eikä jäädä kuulemaan että miten se tapaaminen on mennyt tai mitä nyt jatkossa, vaan otetaan se lapsi ja häivytään.

Suurena haasteena työntekijät pitivät myös *työntekijän ja vanhemman välisiä näkemyseroja*. Työntekijöiden mukaan lähivanhempi saattoi perustella käyttäytymistään sen mukaisesti, minkä hän itse näki lapsen edun mukaisena toimintana. Lähivanhempi saattoi esimerkiksi käsittää lapsen normaalit tunnereaktiot tapaamisten yhteydessä lasta vahingoittaviksi tekijöiksi ja vastustaa sen vuoksi tapaamisia lasta suojellakseen. Osa (2) viidestä haastateltavasta toi myös esille, että seurauksena eriävistä mielipiteistä lähivanhempi on ottanut yhteyttä tapaamispaikkatoiminnan toiminnanjohtajaan tai omaan lakimieheensä.

H2: Se äiti suuttu ja sano, että hän ei halua näistä asioista täällä puhua. No sitten meni vähän aikaa ja tää äiti olikin soittanu toiminnanjohtajalle, että hän toivoisi tiettyjä asioita miten täällä toimittaisiin.

H5: Suurin haaste on se, että lähivanhempi ei näe sitä asiaa samalla tavalla kuin me. -- Suurin osa on näitä, joilla on sitten se puolustus että mä suojelen lasta tai mikä se nyt onkaan, tai et se on niin paha ettei siitä voi hyvää puhua.

Työntekijät löysivät vieraannuttamiseen puuttumisen haasteita myös *omassa roolissaan työntekijänä*. Haastateltavista puolet (3) koki vieraannuttamisen sanoittamisen, puheeksiottamisen ja vieraannuttamis-sanon käytön haasteelliseksi. Haasteena nähtiin vieraannuttamiseen liittyvien asioiden sanoittaminen ymmärrettävästi ja niin, että keskustelu ei syyllistä vanhempaa.

H6: Meillä varmaan on semmonen näköalapaikka havaita sitä ilmiötä, mut sit se puheeksiottamisen äärimmäisen vaikeeta. Lähes niinkun mahdotonta käyttää sitä sanaa. -- Et ei voi sanoa kenellekään et tässä on vieraannuttaminen, kun se on kunnianloukkaus kun tässä muutenkin ollaa näitten lakimiesten kanssa muutenkin jo tekemisissä. -- Sen havainnoinnin perusteella voin niinkun käydä keskustelua näistä. -- Sellasella yleisemmällä tasolla, mut se et lähtis niinku sanomaan nyt et tässähän on vieraannuttaminen niin ei sille voi sanoa.

Yksi työntekijä kuudesta nimesi haasteeksi tapaamispaikkatoiminnan työntekijän roolissa *puolueettoman työskentelytavan*. Työntekijän mukaan vieraannuttamista kokeva tapaajavanhempi voi turhautua tilanteeseen, kun työntekijä ei pysty päättämään vieraannuttamista. Työntekijän mukaan tilanteessa on olennaista käyttäytyä puolueettomasti, sillä se voi kääntyä työntekijää vastaan myös vieraannuttajavanhemman taholta.

H1: Tapaajavanhempi niinkun hermostuu siihen, että me ei toimita. Elikä meidän pitäis sanoa suorat sanat sille lähivanhemmalle ja ikäänkuin asettua yhdeksi riidan osapuoleksi. -- Eli tää on se, miks meidän on suhtauduttava määrätietoisen hienotunteisesti, jotta se lähivanhempi ei kieltäydy tuomasta sitä lasta näihin tapaamisiin. Ja ei tulkitse meitä niin, että me ollaan puolueellisia.

Yksi kuudesta työntekijästä nosti haasteeksi myös työntekijän roolissa nousseiden *tunteiden kohtaamisen ja käsittelyn*. Haasteeksi hän nimesi keinottomuuden tunteessa työskentelemisen, sillä hän koki vieraannuttamiseen puuttumisen ja auttamisen keinot hyvin vähäisiksi.

H5: Se keinottomuus on se haaste, et kun me ei voida sille asialle kuitenkaan älyttömän paljoa tehdä.

8.3.2 Palveluohjaus vieraannuttamistapauksessa

Kysyimme työntekijöiltä, mihin palveluiden piiriin he ohjaisivat asiakasperheitä vieraannuttamistilanteessa. Jokainen työntekijä ohjaisi perheitä sosiaalisen avun ja keskustelutuen piiriin. Enemmistö (4) vastanneista ohjaisi vanhempia eri *Ensi- ja turvakotien liiton palveluihin*, joissa tuetaan eron jälkeistä vanhemmuutta. Työntekijät ohjaisivat perheitä ensisijaisesti vanhemman neuvo- ja eropalveluihin, joissa on pyritty vaalimaan matalan kynnyksen periaatetta. Myös vanhemmuuden tukityöskentely, isäryhmä sekä väkivaltaa kokeneille naisille suunnattu Miina-ryhmä olivat työntekijöiden mukaan palveluita, joihin he ohjaisivat vieraannuttamista kokeneita perheitä Ensi- ja turvakotien liiton piirissä. Yksi työntekijä neljästä korosti vastauksensa yhteydessä palveluohjauksen ajantasaisuuden merkitystä.

H1: Eli mun ohje on se, että ei niin kun odoteta sitä että se lähivanhempi niin kun käsittelee sitä eroaan ja rauhoittuu vuoden kuluttua hän on varmaankin valmis ottamaan apua vastaan. Ei vaan että aivan saman tien apua siihen jo siinä vaikeimmassa vaiheessa.

H6: Eroneuvotoiminta, joka on tämmöstä matalankynnyksen palvelua kaikille avointa että voi olla nimettömänäkin siellä. Voi olla tosi hyödyllistä kun siellä keskitytään lapsen näkökulmaan erossa, nii sehän voi parhaassa tapauksessa ehkäistä koko vieraannuttamisenkin.

Enemmistö (4) haastateltavista kertoi ohjaavansa perheitä myös *julkisen sektorin palveluihin* vieraannuttamistilanteessa. Ensisijaisesti työntekijät ohjaisivat vanhempia perheneuvolan piiriin. Perheneuvolalla nähtiin olevan merkittävä rooli lapsen edun mukaisen kasvun ja kehityksen turvaamisessa. Myös sosiaalityön ja lastensuojelun puoleen perheitä ohjaisi kolme kuudesta työntekijästä, lapsen edun mukaisten päätösten saavuttamiseksi. Lisäksi työntekijät mainitsivat perheasiain neuvottelukeskukset sekä julkisista oikeustoimen palveluista lakimiespalvelut, joiden puoleen he ohjaisivat perheitä joissa vieraannuttamista ilmenee.

Muita palvelukokonaisuuksia, joita työntekijät toivat esille, olivat *kriisipalvelut, psykiatriset palvelut sekä terapiapalvelut*. Erityisesti kriisipalvelut koettiin hyvänä tukimuotona eroprosessin akuuteissa vaiheissa, joissa keskustelutuen tarve on suurimmillaan.

8.3.3 Työntekijöiden mielestä vieraannuttamisesta vastuussa olevat tahot

Vaikka jokainen (6) työntekijä nimesi vastauksessaan vieraannuttamiseen puuttumisen keinoja tapaamispaikkatoiminnassa, he kokivat omat mahdollisuutensa puuttumiseen hyvin vähäisinä. Kaikki vastanneet kokivat, että lopullinen puuttuminen vieraannuttamiseen on tapahduttava tapaamispaikkatoiminnan ulkopuolella. Puuttuviksi tahoiksi työntekijät erittelivät toimijoita, jotka voivat lähtökohtaisesti olla myös tapaamispaikkatoiminnan asiakkuuden käynnistäjinä ja sitä velvoittavina tahoina. Näiksi toimijoiksi haastattelussa nousi *käräjäoikeus, sosiaalitoimi ja lastensuojelu*.

Käräjäoikeudella nähtiin olevan hyvät vaikutusmahdollisuudet vieraannuttamiseen puuttumisessa päätöksenteon kautta, mikäli vieraannuttaminen on tunnistettavissa oikeudessa. Yksi haastateltavista nosti esille näkökulman, jonka mukaan käräjäoikeuden päätöksenteko vieraannuttamiseen puuttumisessa on hyvin hidasta, mikä saattaa mahdollistaa vieraannuttamisen huomattavan pitkittymisen.

H1: Jos perheellä on lastensuojelun asiakkuus, niin silloin he niinkun tarttuu tähän. Mut jos tää on riitainen asia käräjäoikeudessa, niin ei välttämättä he ei ala työskentelemään, ei lastenvalvoja, ei sosiaalitoimi. Eli jos tää on tämän iso riita-asia ja menee tuolla oikeuden rattaissa, niin ei välttämättä puututa.

Kaksi työntekijää kuudesta vastuuttaisi enemmän sosiaalityötä ja sen alla työskenteleviä lastenvalvoja vieraannuttamiseen puuttumisessa. Työntekijät näkivät sosiaalitoimen puuttumisen tavat vieraannuttamiseen samanlaisina kuin heillä tapaamispaikkatoiminnassa, yhteistyösuhteen ja puheeksiottamisen kautta. Erona tapaamispaikkatoiminnan ja sosiaalitoimen välillä puuttumisessa nähtiin sosiaalitoimen rooli päätöksentekijänä. Haastateltavat eivät pystyneet osoittamaan tarkemmin, miten sosiaalitoimi pystyy puuttumaan vieraannuttamiseen, vaan työntekijöiden näkemys perustui heidän omaan arviointonsa.

H2: Sosiaalityö puuttuu varmaan vähän samalla tavalla kun me, eli tälle keskustelemalla. Uskosin ja toivosin ainakin, että sit se verkosto kokoontuu ja mietitään mitä tää tämä on. Ja pakkohan se on kun se laki nykyään velvottaa.

H5: No kyllä mä nään, että se on siellä sosiaalityön puolella, et heillä on siellä aivan erilaiset aseet sitten tehdä asioita ja päätöksiä -- Kun me voidaan se huoli heille osottaa, niin heillä pitäs olla kykyä siihen et he lähtee tutkimaan syvemmälle sitä perheen elämää.

Loput kolme työntekijää näkivät lastensuojelun vieraannuttamiseen puuttuvana ja päättävänä tahona, vieraannuttamisen vaarantaessa lapsen hyvinvointia ja turvallista kasvua. Työntekijät toivat esille, että jos lapsen hyvinvoinnista herää huoli he tekevät ilmoituksen lastensuojeluun, joka käynnistää lastensuojelutarpeen selvityksen. Työntekijät toivoivat, että vieraannuttaminen näyttäytyisi enemmän lastensuojelun toimenpiteitä herättävänä tilanteena.

H3: Et me tehdään näistä lastensuojeluilmoitukset ja toivotaan, että lastensuojeluviranomainen ottaa siitä kopin ja yhteiskunta tai joku rupee toimimaan -- Lastensuojeluun sen pallon kyllä heittäsin. Että siellä kyllä selkeemmin pitäs ottaa tää kanta näihin ja rohkeesti olla jotakin mieltä perustellusti sinne oikeuteen.

H6: Jos meillä esimerkiks herää huoli täällä lapsen hyvinvoinnista, nii me ollaan yhteydessä lastensuojeluun ja käynnistetään lastensuojelutarpeen selvitys ja arviointia. Ja itseasiassa se on aika yleistä näissä tapaamisriidoissa, et niissä on lastensuojelu mukana.

8.3.4 Työntekijöiden arviot puuttumisen onnistumisesta

Kuten jo aikaisemminkin toimme esille, jokainen työntekijä koki omat mahdollisuutensa vieraannuttamiseen puuttumisessa hyvin vähäisinä käyttämistään puuttumisen keinoista huolimatta. Kaikki vastanneet kokivat, että lopullinen puuttuminen vieraannuttamiseen on tapahduttava niiden tahojen toimesta, jotka pystyvät päätöksenteolla estämään vieraannuttamisen. Työntekijöiden vastauksista oli nähtävissä se, etteivät he olleet varmoja miten vieraannuttamiseen pystytään puuttumaan edes niiden viranomaistahojen toimesta, joihin he ohjaavat tapauksia eteenpäin. Yksi työntekijä täsmensi vastauksessaan, ettei usko sosiaalitoimella olevan tarvittavia resursseja tilanteeseen puuttumisessa.

H5: Lastenvalvojat ja sosiaalityöntekijät voi olla aika ylikuormitettuja, et kuinka paljon he pystyy sit puuttumaan ja keskittymään siihen tilanteeseen. Et se tavallaan lähtis johonkin esimerkiksi poliisiin asti, niin tuota se on hirveen hankala sitten kenenkään siihen puuttua.

H6: Sosiaalityö pystyy tavallaan nimetä ehkä, mut eiväthän hekään voi sit tavallaan siihen ilmiöön puuttua.

Yksi kuudesta työntekijästä toi esille, ettei ole koskaan törmännyt tapaukseen jossa mikään taho olisi pystynyt lopettamaan vieraannuttamista. Työntekijä kertoi, että asiakassuhde tapaamispaikkatoiminnassa saattaa päättyä vieraannuttamisen vuoksi. Asiakassuhteen päättymisen jälkeen tapaamispaikkatoiminta ei saa tietoa, onko perhe saanut apua vieraannuttamistilanteeseen.

H5: Suoranaisesti vieraannuttamisen takia tällasta loppupistettä me ei olla sillä tavalla nähty. -- Mutta että paljonhan meillä on näitä perheitä, jotka vaan niinkun katoaa tonne jonnekin ja siirtyy sit pois. Et meillä ei oo viitteitä siitä, että mitä siellä on sitten tapahtunu.

Yksi työntekijä kuudesta toi ainoana esille positiivisen asiakastapausesimerkin, jossa vieraannuttaminen oli loppunut tapaamispaikkatoiminnan työskentelyn aikana. Muissa asiakastapausesimerkeissä olennaisena nousi esille lapsen ja tapaajavanhemman välisten tapaamisten päättyminen kokonaan vieraannuttamisen johdosta. Työntekijän mukaan positiivisessa esimerkissä lähivanhempi käyttäytyi aluksi hyvin vastustelevasti tapaamisia kohtaan, käyttäytyen myös asiattomasti tapaamistilanteissa ja puhuen tapaajavanhemmasta hyvin negatiiviseen sävyyn. Kyseinen työntekijä kertoi puuttuneensa tilanteeseen

vedoten lapsen turvalliseen kasvuun ja kehitykseen, missä molemmilla vanhemmilla on suuri merkitys. Työntekijä kertoi tiedottaneensa vanhempia yhteistyövanhemmuudesta, johon liittyvää esitettä lähivanhempia ei ollut aluksi kokenut tarpeelliseksi. Tapaamispaikkatoiminnan asiakkuuden aikana vanhemmat pystyivät lopulta sovittelussa sopimaan lapsen tapaamiseen liittyvistä asioista. Vieraannuttaminen jäi, ja lapsi sai tavata esteittä tapaajavanhempia.

H2: No meni kuule taas jonkin aikaa ja sitten nemeni sovitteluun ja nyt se lapsi tapaa sitä isäänsä ja isän kotona. Positiivinen esimerkki siinä suhteessa, et äiti oli aluksi tosi vastusteleva ja käyttäyty negatiivisesti ja puhu tosi rumasti isälle.

Yhdellä työntekijöistä oli myös positiivinen kokemus käräjäoikeuden roolista vieraannuttamisen todentajana. Hän ei kuitenkaan pystynyt erittelemään tarkemmin, lopettiko lähivanhempia lapsen vieraannuttamisen tapaajavanhemmasta käräjäoikeuden todentamisen ja mahdollisten päätösten nojalla. Olennaista kuitenkin on, että vieraannuttaminen on pystytty toteamaan oikeuden toimesta.

H1: No ainakin sellasta on tullu ilmi, että tavallaan jos on niitä syytteitä mitä on heitetty, jos ne on pystytty käräjäoikeuden istunnoissa väittämään että ne ei oo totta, niin silloin ikäänkuin sen lähivanhemman on ryhdistäydettävä ja luovuttava niistä syytteistään. Ja ikään kuin että tää vieraannuttaminen on paljastunut.

8.3.5 Työkäytäntöjen kehittäminen

Kysyimme työntekijöiltä, mitä pitäisi tulevaisuudessa tapahtua, että puuttuminen vieraannuttamiseen helpottuisi työntekijän näkökulmasta. Puolet työntekijöistä (3) koki, että vieraannuttaminen pitäisi tehdä entistä näkyvämmäksi. Työntekijöiden mielestä vanhempien pitäisi saada lisää tietoa hyvästä erosta, hyvästä elämästä eron jälkeen sekä lapsen edusta erotilanteessa. Vanhemmille pitäisi myös saada lisää tietoutta vieraannuttamisen negatiivisista vaikutuksista lapsen kasvuun ja kehitykselle. Tietoutta haluttiin lisää myös muihin tukiverkostoihin, kuten sosiaalitoimeen ja oikeustoimen puolelle. Työntekijät toivoivat, että vieraannuttamisen ennaltaehkäisyä tarjoavia palveluita ja ennaltaehkäisyn keinoja kehitettäisiin enemmän erityisesti muihin viranomaistahoihin, joissa asiaan pystyttäisiin

vaikuttamaan ennen tapaamispaikkatoimintaan ohjautumista. Tällöin tapaamispaikkatoiminta toimisi viimesijaisena keinona puuttua vieraannuttamiseen tukemalla lapsen ja tapaajavanhemman välistä suhdetta, mikäli aikaisemmat tukipalvelut eivät olisi auttaneet.

Kaksi työntekijää kuudesta kaipasi myös lisää työvälineitä, koulutuksia ja menetelmiä työhönsä.

H4: Mut se että näitä tämmösiä välikeskusteluja vanhempien kanssa vois tietenkin kehittää ja lisätä, et nyt tällä hetkellähän me vanhempien kanssa keskustellaan tarvittaessa ja aina alussa ja lopussa. Et niitä vois kehittää, et ne olis aina säännön mukaisesti tietyin väliajoin näitä henkilökohtaisia keskusteluja. Et tavallaan arvioitais niitä tuntemuksia mitä tähän liittyy ja niitä ilmiöitä.

Kysyttäessä työntekijöiltä, miten he näkevät uuden sosiaalihuoltolain vaikuttavan heidän työhönsä, yli puolet (4) vastanneista kertoo asiakasmäärien nousevan ja työn lisääntyvän. Vastaajat eivät kuitenkaan ennustaneet, tulevatko vieraannuttamistapaukset näkymään enemmän arjen työssä. Lain myötä tapaamispaikkatoiminta muuttui maksuttomaksi palveluksi ja näin perheillä on pienempi kynnys käyttää palvelua kun asiakasmaksu poistui. Kolme kuudesta työntekijöistä kokee, että laki on tuonut työntekijälle enemmän mahdollisuuksia ja oikeuksia. Muutosten myötä työntekijä voi tarvittaessa keskeyttää tai siirtää tapaamista. Lisäksi viranomaisyhteistyö nähdään lisääntyvän ja ilmoitusvelvollisuus toimivaltaiselle lastenvalvojille tapaamisten toteutumisesta nähdään hyvinä edistysaskelina. Kaksi työntekijää kolmesta toi huolensa esille tapaamispaikkatoiminnan siirtymisestä kuntien vastuulle. Työntekijät pohtivat, kärsiikö tapaamispaikkatoiminnan laatu jos yksityiset ja kunnat alkavat tuottaa palvelua ja millaiset laatuksiteerit uusien paikkojen taustalla on.

H3: Alko pelottamaan että muuttuuko tää palvelu jotenkin sisällöllisesti tai muuttuuko laatuksiteerit, jos kaupunki päätyy kilpailuttamaan tai perustaa oman tapaamispaikan. Että mistä lähtökohdista sitä työtä sitten tehdään.

9 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tässä kappaleessa nostamme esille työn keskeisiä tutkimustuloksia ja pohdimme, kuinka hyvin ne vastasivat työn alkuperäisiä tavoitteita. Peilaamme tuloksia aikaisempaan vieraannuttamista koskevaan tutkimustietoon. Merkittäväksi vertailukohdaksi työllemme näemme Marjaana Sorokin pro gradu -tutkielman, joka on oman tutkimuksemme lisäksi ainoa sosiaalialan työntekijöihin perehtyvä tutkimus vieraannuttamisen näkökulmasta (Sorokin 2014). Tutkimusaineistomme on kuitenkin verrattain pieni, joten olemme pyrkineet välttämään johtopäätöksissämme liiallista yleistämistä.

9.1 Vieraannuttaminen näkyvä ongelma tapaamispaikkatoiminnassa

Tutkimuksemme toi tietoa siitä, että vieraannuttamisen ilmeneminen tapaamispaikkatoiminnassa oli velvoittanut työntekijöitä perehtymään asiaan jo ennen työmme toteuttamista. Jokainen haastateltava (6) kertoi kuulleensa vieraannuttamisen käsitteen ja on havainnut sitä työssään. Kuten jo aiemmin toimme esille, myös Sorokin (2014) on tutkinut lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden valmiuksia vieraannuttamiseen liittyen. Sorokin tutkimuksessa ilmeni, että vain kolme kahdeksasta Sorokin haastattelema sosiaalityöntekijästä oli kuullut tai käyttänyt vieraannuttamis-sanaa. (Sorokin 2014, 41.) Pohdimme, miten tietoisuuden erot vieraannuttamisesta sosiaalialan ammattihenkilöstön välillä voivat olla niin suuria, kun Sorokin tekemästä tutkimuksesta ei kuitenkaan ole merkittävän pitkää aikaa. Tämä vahvistaa ajatustamme siitä, että vieraannuttamiseen on mahdollisesti alettu reagoimaan vasta lähiaikoina. Tutkimuksessamme työntekijät näkivät vieraannuttamisen merkittävimiksi tiedon lähteiksi työn ja median kautta tulleen tiedon.

Tutkimustulostemme perusteella vieraannuttamista nähdään ilmenevän tapaamispaikan keskuudessa vuositasolla useissa asiakasperheissä. Tutkimuksestamme selviää, että vieraannuttamista tapahtuu sekä äidin että isän toimesta, mutta työntekijöiden kertomissa asiakastapausmerkeissä vieraannuttaja oli kuitenkin aina lapsen äiti. Sorokin (2014) tutkimuksessa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan vieraannuttajat olivat myös useimmiten äitejä. Yksi sosiaalityöntekijä oli kertonut tietävänsä vieraannut-

tamista harjoittaneen isän. (Sorokin 2014, 51–53.) Myös Häkkänen-Nyholmin ym. tutkimuksessa on todettu, että vieraannuttaminen on sukupuolineutraalia äitien ja isien välillä (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 82).

Tapaamispaikkatoiminnan työntekijät näkivät vieraannuttamisella olevan epäsuotuisa vaikutus lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen. Näin ovat todenneet tutkimuksessaan myös Häkkänen-Nyholm ym. (2013, 44). Tutkimuksen työntekijöiden mukaan vieraannuttaminen vaarantaa erityisesti lapsen vasta kehittyvää minäkuva ja kiintymyssuhdetta. Myös Warshak (2012) näkee vieraannuttamisen vaikuttavan negatiivisesti lapsen minäkuvan kehittymiseen. Lapsi samaistuu molempiin vanhempiin ja kokee toiseen vanhempaan kohdistuneet haukut itseään kohti loukkauksena heikentäen lapsen minäkuvaa. (Warshak 2012, 50–51.) Lisäksi Ben-Ami & Baker ovat todenneet, että heikosta kiintymyssuhteesta tai sen puuttumisesta seuraa lapselle näkyviä vaikeuksia tulevaisuudessa ihmissuhteissa (Ben-Ami & Baker 2012, 169–183).

Tutkimuksemme toi uutta tietoa siitä, miten vieraannuttaminen ilmenee lapsessa tapaamispaikkatoiminnan piirissä. Näitä olivat muutokset lapsen käyttäytymisessä ja lapsen negatiivinen suhtautuminen tapaajavanhempaan tapaamisten aikana. Lapsen käytös muuttui niin olemuksen, kuin puheen osalta. Työntekijät kuvasivat lapsen käytöstä adjektiiveilla hämmentynyt, pelokas ja poissaoleva. Lapsen puhe oli aikuismaista ja työntekijöiden mukaan puhe vaikutti sanoitetulta. Lapsi saattoi myös puheessaan tuoda ilmi pettymyksiä ja haukkua tapaajavanhempaa. Tutkimuksessamme työntekijät toivat esille lapsessa esiintyviä piirteitä, joita ovat tuoneet esille myös Häkkänen-Nyholm ym. Näitä piirteitä olivat negatiivinen käytös tapaajavanhempaa kohtaan, mikä näkyi väkivaltaisuuksena sekä välttelynä. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 44.) Tutkimuksessamme lapsi saattoi myös lyödä ja haukkua tapaajavanhempaa, lapsi saattoi myös olla etäinen, eikä esimerkiksi leikkinyt tai ottanut katsekontaktia tapaajavanhempaan.

Tutkimuksessamme selvisi, että vieraannuttaminen on nähtävissä ja havaittavissa parhaiten lähivanhemman käytöksestä ja puheesta. Haastatteluissa nousi esille kolme vieraannuttamisen tapaa, jotka kaikki työntekijät mainitsivat havainnoidessaan lähivanhempien toimintaa tapaamispaikkatoiminnassa. Näitä olivat 1. yhteydenpidon rajoittaminen 2. lähivanhemman negatiivinen suhtautuminen tapaajavanhempaan 3. tapaamisten vaikeuttaminen. Nämä vieraannuttamisen tavat ovat nähtävissä Häkkänen-Nyholm ym. (2013, 58)

tutkimukseen perustavassa taulukossa (TAULUKKO 2). Tutkimuksemme tuloksista ilmenee, että lähivanhemmat saattavat puolustella käytöstään vetoamalla lapsen edun toteutumattomuuteen. Savolaisen (1984) mukaan lähivanhempi tulkitsee tapaamisten yhteydessä lapsesta esille tulevat pelot ja ahdistukset siten, ettei tapaajavanhempi kykene luomaan tapaamisissa läheistä ja turvallista suhdetta lapseen. Lähivanhempi tulkitsee tapaamisen epäonnistuneeksi, ja katsoo parhaaksi lopettaa lapsen ja tapaajavanhemman yhteydenpidon. (Savolainen 1984, 114.)

Tutkimuksemme tulosten perusteella voimme määritellä vieraannuttamista kokeneet tapaajavanhemmat kahdella tavalla. Niihin, jotka tyytyvät tilanteeseen eivätkä asetu lähivanhempaa vastaan, sekä niihin jotka tuovat esille hyvin avoimesti kuinka he ovat tilanteessa väärin kohdeltuja ja vaativat itselleen oikeuksia. Ensimmäisen määritelmän mukainen tapaajavanhempi näkee lähivanhemman pyhänä ja äärimmäisen tärkeänä, eikä halua asettua lähivanhemman ja lapsen väliin. Tapaajavanhempi ei nosta itseään jalustalle tai vaadi oikeuksia itselleen, tällainen tapaajavanhempi on hyvin lojaali entiselle puolisolleen.

Häkkänen-Nyholm ym. (2013) nostavat tutkimuksessaan esille, kuinka vieraannuttamista kokeneet vanhemmat välttelevät lapsen toiminnan kyseenalaistamista ja ovat siksi lastensa armoilla. Tilanteessa kasvatuksellinen suhde tapaajavanhemman ja lapsen välillä ajautuu näin kaaokseen, missä lapsi on vailla ohjausta, kuria tai järjestystä. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 51.) Mielestämme tapaajavanhempi tarvitsee tilanteessa ohjausta ja apua muuttuneeseen vanhemmuuteen. Pidämme tärkeänä, että vieraannuttaminen ei ajaudu tilanteeseen, jossa tapaajavanhempi joutuu toimimaan lapsen ehdon mukaisesti menettäen vanhemman auktoriteettiaseman. Koemme, että sallimalla tilanteen, tapaajavanhemman voidaan nähdä edesauttaneen lähivanhemman käytöstä ja tavoitetta. Voidaan jopa ajatella, että tapaajavanhempi osallistuu yhtä lailla lapsen kasvun ja kehityksen vaarantamiseen laiminlyömällä velvollisuuksiaan lapsen huoltajana.

Kuten aiemmin toimme esille, myös Sorokin (2014) huomioi sosiaalityöntekijöiden huolen siitä, että vieraannutettu vanhempi ei jaksaa tilannetta ja luovuttaa vaatimasta tapaa-misoikeuttaan. Sosiaalityöntekijät pohtivat, annetaanko lapsen kustannuksella kiusante-koa tehneen vanhemman pitää lapsen huolto ja asuminen itsellään. Vieraannuttajan näh-

dään kuitenkin aiheuttaneen lapselle elinikäisen trauman, tuhoamalla välit toiseen vanhempansa sekä vanhemman takana olevaan sukuun. (Sorokin 2014, 56.) Jäimme pohtimaan, kuinka hyvin viranomaiset pystyvät tunnistamaan tai puuttumaan vieraannuttamistilanteeseen, jos tapaajavanhemman käytöstä leimaa lähivanhemman ja lapsen ehdoilla toimiminen.

9.2 Hyvä asiakassuhde kohtaamisen edellytyksenä

Tutkimuksemme osoitti vieraannuttamisen tunnistamisen jakavan mielipiteitä työntekijöiden keskuudessa. Puolet (3) työntekijöistä koki vieraannuttamisen tunnistamisen työsäään helpoksi ja puolet koki tilanteen tunnistamisen haastavaksi. Pohdimme, voisiko eriävät näkemykset johtua siitä, että vieraannuttamisen tapauskohtainen määrittely voi olla haastavaa tapaamispaikkatoiminnan piirissä. Työntekijät nostivat esille, että vieraannuttamisen taustalla on usein vaikea erotilanne tai traumaattinen tapahtuma. Pohdimme, voiko vieraannuttamisesta puhua silloin, jos vanhempien välillä on ollut väkivaltaa? Tutkimustulosten perusteella voimme sanoa, että tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden on erittäin vaikea saada kiinni niin sanotusta oikeasta totuudesta. Vanhemmilla saattaa olla hyvin erilainen näkemys menneisyyden tapahtumista, nykyhetkestä ja lapsen edusta. Tällaisessa tilanteessa työntekijällä voi olla mahdoton tietää, onko vanhempien välinen riitaisa suhde aiheuttanut lapsessa pelkoa ja ahdistusta esimerkiksi tapaajavanhempaa kohtaan. Vai onko lapsen ja tapaajavanhemman välinen suhde säilynyt myönteisenä vanhempien vaikeasta suhteesta huolimatta. Vieraannuttamisen määritelmä on mielestämme selkeä, mutta tapauskohtaisesti se saattaa olla hyvinkin vaikea määrittää.

Ne työntekijät, jotka kokivat tunnistavansa vieraannuttamista, kertoivat sen olevan vahvasti läsnä tapaamisasioiden äärellä. Mielestämme eriävät mielipiteet voidaan nähdä seurauksena myös työpaikan ja työnantajan taholta tulevasta ohjeistuksista tai niiden puuttumisesta. Tutkimuksessa selvisi, että kaksi kuudesta työntekijästä ei ollut saanut työnantajan taholta minkäänlaista ohjeistusta vieraannuttamistilanteisiin. Loput neljä työntekijää koki Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnan laatukriteerien ja esimiestason keskusteluyhteyden olevan avainasemassa vieraannuttamistilanteissa.

Tutkimuksemme tulosten mukaan vieraannuttamiseen on puututtava silloin, kun vieraannuttamisen piirteitä on havaittavissa, ja lapsen edun ei nähdä toteutuvan tapaamistilanteessa. Puuttuminen koettiin aiheelliseksi myös silloin, jos lähivanhempi ei tuo lasta tapaamisiin tai tapaamiset eivät onnistu lähivanhemman tai lapsen tahdosta riippuen. Lapsen tahdosta riippuvaiset tapaamisten epäonnistumiset jättivät meidät pohtimaan, missä tilanteessa on syytä puhua vieraannuttamisesta. Vedimme linjauksen siihen, miten määrittelimme vieraannuttamisen jo aiemmin työssämme Häkkänen-Nyholm ym. teokseen perustuen (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 18). Mielestämme olennaista on, että lähivanhempi käyttäytyy erotilanteessa tai sen jälkeen tavalla, joka vaikeuttaa lapsen ja toisen vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Tämän seurauksena lapsi saattaa kääntyä vastustamaan toista vanhempaansa syistä, jotka eivät ole tosiasiallisessa suhteessa tapaaja-vanhemman tekoihin tai ominaisuuksiin.

Uutena tietona tutkimuksemme toi esille työntekijän ominaisuuksia, joita vaaditaan vieraannuttamiseen puuttumisessa. Vastanneet korostivat erityisesti rohkeutta, uskallusta, tunneälyä, vuorovaikutustaitoja sekä hienotunteisuutta vieraannuttamisen puuttumisessa. Myös tietoisuuden, perehtyneisyyden ja sitä kautta havainnointikyvyn sekä tunnistettavuuden merkitys nähtiin puuttumisen mahdollistajina. Myös yhteistyö- ja vuorovaikutussuhteen tärkeyttä korostettiin puuttumisen tilanteessa. Hyvinä vuorovaikutuksen lähtökohtina pidettiin tutustumiskäyntejä ja alkuhaastatteluja, joissa on mahdollisuus päästä kontaktiin asiakasperheen kanssa, huomioiden tilannetta vieraannuttamisen näkökulmasta.

Vieraannuttamisen kohtaamiseen liittyen haastateltavat kokivat haasteena vieraannuttamisen sanoittamisen, puheeksiottamisen ja vieraannuttamis-sanon käytön. Haasteena nähtiin vieraannuttamiseen liittyvien asioiden sanoittaminen ymmärrettävästi ja niin, ettei keskustelu syyllistä lähivanhempaa. Tilanteessa työntekijällä ja lähivanhemmalla on usein eriävä näkökulma tilanteesta ja lähivanhempi käyttäytyy tilanteessa kieltävästi ja torjuvasti. Työntekijältä vaaditaan siis vieraannuttamistilanteessa valmiutta esittää ja perustella näkemyksensä puolueettomasti.

Myös Sorokin (2014) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kokivat puolueettomuuden haasteena vieraannuttamistapauksessa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan vieraannuttajavanhemmat kokevat puuttuttaessa usein niin suurta vääryyttä ja puolueellisuutta työntekijän

mielipiteitä kohtaan, että he toivovat jopa sosiaalityöntekijän vaihtamista. (Sorokin 2014, 68.) Tämän perusteella puolueettomalla maaperällä työskenteleminen tapaamispaikkatoiminnassa voidaan ajatella jopa yhdeksi olennaisimmista haasteista vieraannuttamisen kohtaamisessa. Työntekijällä ei ole mahdollisuuksia asettua vahvasti vieraannuttajaa vastaan, mikä aiheuttaisi vieraannutetun suosimisen, rikkoen tapaamispaikkatoiminnan työperiaatteita.

9.3 Hyväksi havaitut työkäytännöt ja -menetelmät

Vieraannuttamisen ennaltaehkäisyyn suhtauduttiin tutkimuksessa eritavoin. Puolet (3) haastateltavista koki tapaamispaikkatoiminnan työssä vieraannuttamista ennaltaehkäiseviä työtapoja ja -menetelmiä, jotka nähtiin sisältyvän tapaamispaikkatoiminnan työn ohjeistuksiin. Loput kolme työntekijää näkivät vieraannuttamisen ennaltaehkäisyn haastavana tapaamispaikkatoiminnassa, sillä työmuoto koettiin enemmän ylläpitävänä ja korjaavana työnä. Yksi näistä kolmesta työntekijästä kyseenalaisti, miten vieraannuttamista voisi tapaamispaikkatoiminnassa enää ehkäistä, sillä se nähdään myös syynä tapaamispaikkatoiminnan asiakkuuteen.

Pohdimme, että työntekijöillä saattoi olla erilainen näkemys siitä mitä ennaltaehkäisevä työ on tapaamispaikkatoiminnassa. Saattoiko osa työntekijöistä jopa kokea vieraannuttamisen ennaltaehkäisyn esimerkiksi varhaisena puuttumisena ja vieraannuttamisen kartoittamisena? Pohdimme, olisimmeko voineet huomioida tämän näkökulman haastattelukysymysten asettelussa tai määrittelemällä ennaltaehkäisevän työn tarkemmin haastattelun aikana. Koemme, että tutkimustieto on kuitenkin tärkeää tapaamispaikkatoiminnan työntekijöille vietäväksi. Näin työntekijät pystyvät yhä tarkemmin pohtimaan, millä tavalla heillä on mahdollisuus vaikuttaa vieraannuttamisen syntymiseen. Tutkijoina koemme, että vieraannuttamisen ennaltaehkäisy tapaamispaikkatoiminnassa on haastavaa, ja perhesuhteisiin tulisi kiinnittää huomiota jo aiemmissa tukitoimissa. Mielestämme vieraannuttamista pystyisi ehkäisemään parhaiten eron hetkellä, tiedottamalla vanhempia yhteistyövanhemmuudesta ja vieraannuttamisen vaikutuksista lapseen.

Tutkimuksemme toi uutta tietoa siitä, mitä työkäytäntöjä ja -menetelmiä työntekijät käyttävät vieraannuttamiseen puuttumisessa. Tärkeäksi työkäytännöksi nimettiin puheeksiottaminen. Vastanneet kokivat, että vieraannuttamisen puheeksiottaminen on mahdollista lapsen hyvinvointiin ja turvalliseen kasvuun, yhteistyövanhemmuuteen tai omiin havaintoihin vedoten. Myös Sorokin toi tutkimuksessaan esille, että vieraannuttamiseen puuttuneet sosiaalityöntekijät pyrkivät etenemään tilanteessa keskustelun keinoin molempien vanhempien läsnä ollessa (Sorokin 2014, 71). Toisena hyvänä työmenetelmänä nähtiin viranomaisyhteistyö, jonka avulla työntekijät kertoivat viestittävänsä vieraannuttamisesta eteenpäin sosiaalitoimeen, lastenvalvojille tai käräjäoikeuteen. Näiden viranomaistahojen päätäntävällän ansiosta vieraannuttamistilanteeseen toivottiin saavan loppu. Kolmantena puuttumisen keinona työntekijät nimesivät tapaamispaikkatoiminnan ohjeistukset, joiden koettiin antavan raamit tapaamisten sujumiselle ja työntekijän roolille.

Muina hyvinä työkäytäntöinä ja -menetelminä haastateltavat nostivat esille yksittäisen työntekijän henkilökohtaisista työskentelytavoista kumpuavia asioita, emotionaalista herkkyyttä ja toimimalla ohjaajana vieraannuttamiseen puuttumisessa. Näitä asioita olivat *hetkessä mukana oleminen, havainnointi, puuttumisen oikea aikaisuus, sympatia sekä toimiminen sovittelijan-, tiedottajan- ja rohkaisijan roolissa*. Myös Sorokin tutkimuksen sosiaalityöntekijät (2014) kokivat pystyvänsä puuttumaan vieraannuttamiseen sovittelijan roolissa. Sosiaalityöntekijät kokivat vieraannuttamisen näkyväksi tekemisen ja siitä puhumisen edellytykseksi intervention alkuun pääsemiseksi. (Sorokin 2014, 71.)

Näimme tärkeäksi käsitellä johtopäätöksissä myös tutkimuksessamme esille tulleita työntekijöiden arvioita puuttumisen onnistumisesta tapaamispaikkatoiminnassa ja sen ulkopuolella. Kokonaisuutena haastateltavien vastauksista huokui epävarmuus puuttumisen mahdollisuuksiin. Taustalla oli näkemys siitä, että päätöksenteon mahdollisuus on tapaamispaikkatoiminnassa vähäinen. Tutkimuksen mukaan lopullinen puuttuminen vieraannuttamiseen on tapahduttava käräjäoikeudessa, sosiaalitoimessa tai lastensuojelussa.

Tapaamispaikkatoiminnan työntekijät toivoivat, että vieraannuttaminen näyttäytyisi lastensuojelun kentällä enemmän toimenpiteitä herättävänä tilanteena. Työntekijät perustelivat näkemystään sillä, että vieraannuttaminen vaarantaa lapsen hyvinvoinnin ja turvallisen kasvun. Tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden näkökulma on kuitenkin suuressa ristiriidassa aiemmin esitellyn Sorokin tutkimuksen kanssa (Sorokin 2014, 2, 89). Sorokin

tutkimuksen keskeinen tulos oli, että lapsen vieraannuttamista sekä huolto- ja tapaamisriitaa ei nähdä lastensuojelun näkökulmasta puuttumista vaativana tilanteena. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemys oli, että huolto- ja tapaamisasiat tai vieraannuttamisen ilmeneminen tapaamisten onnistumattomuutena eivät kuulu lastensuojeluun. Sosiaalityöntekijät kertoivat ohjanneen vieraannuttamistapaukset perheneuvolaan, lastenvalvojan tai perheasiainsovittelun piiriin. Vanhempia ohjattiin herkästi hakemaan ratkaisuja myös käräjäoikeuden kautta. (Sorokin 2014, 2, 89, 91.) Sorokin tutkimuksen vieraannuttamistapaukset ohjautuvat pääsääntöisesti julkisen sektorin palveluihin. Tietoa siitä, miten vieraannuttamiseen pystytään tarttumaan kyseisten palvelukokonaisuuksien taholta, ei ole.

Haastattelemiemme työntekijöiden kokemus vieraannuttamiseen puuttuvista tahoista, verrattuna Sorokin tutkimustuloksiin ovat myös suuressa ristiriidassa sen suhteen, kenelle vieraannuttamisen päättäminen lopulta kuuluu. Tutkimustuloksemme vahvistavat siten aiemmin esille tuotua Häkkänen-Nyholm ym. (2013) tietoa siitä, että Suomen nykyiset tukijärjestelmät eivät toimi tilanteessa, jossa lasta vieraannutetaan toisesta vanhemmasta. Vieraannuttamisen kohteena olevien vanhempien keinot puuttua tilanteeseen ovat Suomessa hyvin rajalliset, ja perhe- ja lastensuojelutyö on auttanut tilanteessa vain harvoja. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 92–93.)

9.4 Hyödyllisen materiaalin tuottaminen

Työkäytäntöjen kehittämisen näkökulmasta tutkimuksemme toi tietoa siitä, että tapaamispaikkatoiminnan työntekijät toivoivat työhönsä lisää työvälineitä, koulutuksia ja menetelmiä. Lisäksi työntekijät nostivat esille, että vieraannuttaminen pitäisi saada entistä näkyvämmäksi asiakkaiden sekä viranomaisten keskuudessa. Vaikka opinnäytetyömme ei olekaan luonteeltaan kehittämispainotteinen työ, halusimme kehittää työntekijöille konkreettista materiaalia työn helpottamiseksi. Pohdimme pitkään, voimmeko nostaa tuottaamamme materiaalia esiin työssämme, sillä se voisi muuttaa tutkimuksemme tavoitteen ristiriitaiseksi. Koimme lopulta materiaalin vastaavan tutkimuskysymykseemme hyvien työkäytäntöjen ja -menetelmien kehittämistarpeesta, jonka vuoksi päätimme nostaa tuottamamme materiaalin esille tässä yhteydessä.

Idean materiaalin kehittämisestä saimme alunperin hyvien työkäytäntöjen ja -menetelmien yhteydessä, jossa työntekijät kertoivat konkreettisia keinoja vieraannuttamisen kartoittamiseksi asiakasperheissä. Yhden haastateltavan vastaus erosi merkittävästi muiden työntekijöiden vastauksista. Työntekijä nosti esille, että vieraannuttamistilanteen kartoittamiseen heillä on tapaamispaikkatoiminnassa käytössään kaksi erilaista haastattelulomaketta. Toinen haastattelulomake on suunnattu lähivanhemmalle ja toinen tapaajavanhemmalle. Haastattelulomakkeesta saatujen vastausten perusteella vieraannuttamistilanne on työntekijän mukaan hyvin tunnistettavissa. Työntekijä kertoi käyttävänsä haastattelulomakkeita erityisesti alkuhaastattelun yhteydessä. Tutkimuksemme edetessä jäimme pohtimaan, miten saisimme hyväksi todetun menetelmän parhaiten jaettua myös muiden tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden käyttöön ympäri Suomen. Tutkimuksen jälkeisenä johtopäätöksenä päätimme kehittää vieraannuttamista kartoittavat haastattelulomakkeet työmme sivutuotteena.

Suunnittelimme työmme tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä tukien tapaamispaikkatoiminnan työntekijöille neljä erilaista lomaketta. Lomakkeet ovat suunniteltu vieraannuttamisen tunnistamisen, puuttumisen ja tiedottamisen avuksi. Kehitimme vieraannuttamisen todentamisen ja puuttumisen tueksi kolme haastattelulomaketta, tapaajavanhemmalle (Liite 5) lähivanhemmalle (Liite 6) ja lapselle, (Liite 7). Haastattelulomakkeiden suunnittelun pohjana toimi edellä mainitun työntekijän lähettämät, lähi- ja tapaajavanhemmalle suunnatut lomakkeet. Muutimme saamaamme pohjaa tavoitteidemme mukaisesti niin, että haastattelun kysymykset käsittelevät ainoastaan tapaajavanhemman ja lapsen suhdetta. Alkuperäisessä haastattelulomakkeessa pääpaino kohdistui enemmän lapsen ja vanhemman tapaamisten suunnitteluun.

Kehittämämme haastattelulomakkeen kysymykset on räätälöity niin, että jokaisen osapuolen vastauksista olisi mahdollisuus tunnistaa vieraannuttamista, mikäli sitä perheen tilanteessa ilmenee. Lapsen haastattelulomakkeessa olemme laatineet kysymysten asettelun lapselle ymmärrettävään muotoon, puhuen tapaajavanhemmasta isänä tai äitinä. Näkemuksemme mukaan lomakkeiden kysymykset antavat tilaa myös vapaamuotoiselle keskustelulle ja lisäkysymyksille tarpeen vaatiessa. Lisäksi painotamme, että haastattelulomakkeita voidaan käyttää myös yleisemmin työvälineenä lapsen ja tapaajavanhemman suhteen kartoittamiseksi, vaikka perheessä ei epäiltäisi tapahtuvan vieraannuttamista.

Haastattelulomakkeiden lisäksi laadimme työntekijöille vieraannuttamisen tiedottamisen tueksi asiakkaille suunnatun, tulostus valmiin esitteen “Lapsi tarvitsee molempia vanhempia” (Liite 8). Laatimamme esite on tehty siihen muotoon, että tulostamalla se kaksipuoleiseksi ja taittelemalla se kolmesta kohdasta, saadaan esitteestä johdonmukainen ja selkeä kokonaisuus. Esitteen tarkoituksena on tuoda ilmi asiakasystävällisellä tavalla, mitä vieraannuttaminen pitää sisällään, käyttämättä vaikeaksi koettua vieraannuttamisanaa. Esitteessä painotetaan hyvää eroa ja toimivaa vanhemmuussuhdetta, sekä nostetaan esille asioita jotka ovat merkittäviä lapsen kannalta vanhempien erotessa. Uskomme, että kehittämämme esite toimii tapaamispaikkatoiminnan piirissä työntekijän tukena tiedon antamisessa ja vieraannuttamisen puheeksiottamisessa.

9.5 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksemme osoittaa yhdessä muun tutkimustiedon kanssa vieraannuttamisen olevan ajankohtaisuudellaan tämän hetken merkittäviä tutkimuskohteita. Koemme merkittäväksi nostaa esille johtopäätöksien yhteydessä, myös hyödyllisiä jatkotutkimusaiheita vieraannuttamisesta. Muuttuneiden perherakenteiden ja erojen yleisyyden vuoksi tutkimuksia vieraannuttamisesta tarvitaan mielestämme myös jatkossa.

Oman tutkimuksemme jatkotutkimusaiheena voisi tutkia esimerkiksi sitä, miten kehittämämme haastattelulomakkeet (Liitteet 5-8) vastaavat työntekijöiden tarvetta. Tutkimus voisi olla kehittämispainotteinen, joka tutkisi, miten menetelmät ovat auttaneet vieraannuttamisen tunnistamisessa ja puuttumisessa aiempiin menetelmiin verrattuna. Myös asiakkaiden, kuten vieraannutettujen vanhempien kokemuksia esimerkiksi vanhemmuuden muuttumisesta vieraannuttamisen johdosta olisi tarpeellista tutkia tapaamispaikkatoiminnan piirissä, sekä yleisesti.

Ensi- ja turvakotien liiton ulkopuolelta merkityksellisenä koemme jatkotutkimuksen, joka edesauttaisi vieraannuttamisen tiedottamista eri viranomaistahoille. Näemme, että ammattilaisten tietoisuutta lisäämällä vieraannuttaminen saadaan tuotua myös ihmisten tietoisuuteen ehkäisten lapselle vahingollisen toiminnan eron yhteydessä. Viranomaistahojen tietoisuuden kartoittamiseksi tutkimustyötä kuuluisi mielestämme laajentaa julkisen sektorin palveluihin, joissa eroon liittyvät asiat ovat läsnä päivittäisessä arjessa. Myös

oma tutkimuksemme osoitti tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden ohjaavan vieraannuttajaperheiden vanhempia esimerkiksi perheneuvolaan, perheasiansovittelukeskukseen ja lastenvalvojille, joiden tietoisuutta vieraannuttamisesta ei ole aiemmin tutkittu. Tiedon kartoittamisella pystyttäisiin kehittämään välineitä tietoisuuden lisäämiseksi, ja esimerkiksi vakiinnuttamaan vieraannuttamis-termi osaksi sosiaalialan sanastoa tilanteen määrittämisen helpottamiseksi.

Mielestämme vieraannuttamis-käsitteen käyttämistä ja tilanteen haitallisuuden perusteltavuutta vieraannuttajavanhemmille edesauttaisi tutkimustieto siitä, mitä seurauksia lapselle on vieraannuttamisesta ilmennyt. Seurausten määrittämiseksi tutkimusta olisi tärkeää tehdä jo aikuiseksi kasvaneiden vieraannutettujen lapsien mielipiteistä. Tutkimusta voisi tehdä esimerkiksi siitä, miten vieraannutetut lapset kokivat vieraannuttamistilanteen ja mitkä vanhemman toimet olivat heille erityisen haitallisia. Tutkimuksen myötä voisi olla mahdollista kartoittaa tarkemmin myös vieraannuttamisen oireita lapsessa niiden tunnistettavuuden helpottamiseksi.

Riittävän tutkimustiedon avulla saataisiin myös lisää näyttöä viranomaistahojen käyttöön, jolloin vieraannuttamiseen pystyttäisiin puuttumaan hanakammin. Tutkimustulostemme perusteella näkisimme tarpeelliseksi lastensuojelun vakiinnuttamisen vieraannuttamistapausten käsittelijäksi. Näemme tämänhetkisen tutkimustiedon valossa, että lastensuojelulla on tarvittavat mahdollisuudet ja edellytyksen perheen kokonaisvaltaiseen tukemiseen, jossa lapsen etu ja hyvinvointi ovat avainasemassa vieraannuttamistilanteissa.

10 POHDINTA

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää, kuinka vieraannuttaminen ilmenee eri Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksissä, millaiset valmiudet työntekijöillä on kohdata vieraannuttamistilannetta, sekä millaisia työkäytäntöjä ja -menetelmiä heillä on käytössään vieraannuttamisen ehkäisyssä ja puuttumisessa. Toiveenamme oli myös lisätä omaa tietämystämme aiheesta, kehittäen samalla itseämme ammatillisesti sosiaalialan opiskelijoina ja tulevina ammattilaisina. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi koemme

nähneen paljon vaivaa, eikä itkuilt ja nauruilta olla prosessin aikana vältytty. Tässä kapaleissa nostamme esille ajatuksia työmme luotettavuudesta, eettisyydestä, työskentelyprosessimme kehityskohdista ja ammatillisesta kasvusta.

10.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Tutkimuksissa pyritään tutkimustulosten luotettavuuteen ja pätevyYTEEN. Tutkimusmenetelmien luotettavuutta arvioidaan validiteetin toteutumisella, eli onko tutkimuksessa tutkittu, sitä mitä on luvattu. Pätevyyttä eli reliabiliteettia tarkastellaan tutkimustulosten toistettavuutta arvioimalla. Kvalitatiivista tutkimusta arvioidessa nähdään tärkeänä kokonaisuuden tarkastelu. Tarkastelun kohteina pidetään aineiston keruuta ja sen menetelmiä, tutkimuksen tiedonantajia, tutkijan ja tiedonantajan suhdetta, tutkimuksen kestoa, aineiston analyysiä, tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua ja tutkimuksen raportointia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136, 140–141.)

Tutkimuksen validiteetti liittyy tutkimuksen suunnitteluun eli tutkimusasetelmaan ja aineiston analyysin oikeaan toteuttamiseen (Kananen 2014, 147). Olemme pyrkineet lisäämään luotettavuutta työhömme koko oppinäytetyöprosessin ajan. Tutkimusta suunnitelllessamme tarkastelimme huolellisesti tutkimuskysymyksiä ja tutkimuksen tarpeellisuutta. Etsimme tietoa vieraannuttamisesta laajalti, niin kotimaisista kuin ulkomaisista julkaisuista ja tutkimuksista. Peilasimme saatua tietoa omaan tutkimukseen ja tutkimusasetelmaan. Saimme palautetta ja kehitysideoita yhteistyötaholtamme Keski-Suomen Ensi- ja turvakodin tapaamispaikkatoiminnasta ja ohjaajilta Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Tämä lisäsi työmme luotettavuutta jo suunnitteluvaiheessa.

Aineiston analyysin toteuttamisessa huomioimme teemahaastattelun edut ja mahdolliset ristiriidat. Teemahaastattelu mahdollisti haastateltavien omien kokemusten esille tuonnin ja monitahoisen aineiston, samalla se antoi meille mahdollisuuden syventää, selventää ja saada perusteluja saadulle tiedolle. Lisäksi teemahaastattelu mahdollisti haastateltavan huomioimisen siten, että haastattelussa käytävien teemojen järjestystä pystyttiin vaihtamaan haastateltavien kerronnan mukaan. Haastattelun huonona puolena voidaan pitää sitä, että se on konteksti- ja tilannesidonnainen, eli haastateltavat saattavat puhua haastattelutilanteessa toisin kuin jossain toisessa tilanteessa (Hirsjärvi ym. 2009, 206). Otimme

tämän huomioon kun tulkitsimme tutkimustuloksia ja pyrimme mahdollisimman totuudenmukaiseen tulkintaan välttäen liioiteltua yleistämistä.

Reliabiliteetilla tarkastellaan tutkimuksen toteutusta, eli kuinka käytetty tutkimusmenetelmä mittaa haluttua ilmiötä. Tutkimuksen reliabiliteettia voidaan pitää hyvänä kun tutkimuksen tulokset eivät ole sattumanvaraisia. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.) Mielestämme tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu vastasi erinomaisesti tarpeeseemme kerätä tietoa tutkimuskysymykset huomioiden. Työntekijät nostivat esille tutkimuksemme kannalta merkittäviä asioita, jolloin tutkimusaineistoa ei voida pitää sattumanvaraisena.

Tarkasteltaessa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta, työssä arvioidaan muun muassa riittävää dokumentaatiota, vahvistettavuutta sekä saturaatiota (Kananen 2014, 150–153). Tutkimusta tehdessä huomioimme aineiston riittävän dokumentaation pitämällä tutkimuspäiväkirjaa koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tutkimuspäiväkirjaan olemme kirjanneet syitä ja perusteluita valinnoillemme, joka lisää työn uskottavuutta ja luotettavuutta. Se antaa meille tutkijoina mahdollisuuden tarkastella prosessin etenemistä jälkikäteen. Toinen keino, jolla olemme vahvistaneet tutkimuksen luotettavuutta, on monilähteisyyden hyödyntäminen eli vahvistettavuus. Olemme keränneet tietoa kattavasti eri lähteistä ja verranneet saatua tietoa omaan tulkintaamme. Olemme huomioineet sisäisen validiteetin eli tulkinnan ristiriidattomuuden, missä kahden tutkijan sama lopputulos lisää tutkimuksen luotettavuutta. Kolmantena keinona olemme käyttäneet saturaatiota eli kylläntymistä, jossa eri lähteiden tarjoamat tutkimustulokset alkavat toistua. Tätä olemme tarkastelleet etenkin vieraannuttamisen näkyvyyden kannalta, joista on jo aiempia tutkimustuloksia kotimaisissa ja ulkomaisissa lähteissä.

10.2 Tutkimuksen eettisyyden arviointia

Tutkimuksen eettisten ratkaisujen tavoitteena on toimia ja tehdä valintoja ihmisyyttä kunnioittaen, tasa-arvoisen vuorovaikutuksen keinoin sekä korostamalla oikeudenmukaisuutta. Eettisyyden tulee kulkea mukana koko opinnäytetyöprosessin ajan aina aiheen valinnasta tiedonhankintaan, saadun tiedon analysointiin ja lopulta lopullisen työn julkaisemiseen. Tutkimustyön tulee olla eettisesti oikein, tieteellisesti oikein ja yhteiskunnallisesti hyödyllistä. (Diakonia ammattikorkeakoulu 2010, 11–12.)

Tieteen etiikan näkökulmasta tarkasteltuna tutkimuksemme aihe vieraannuttamisesta on hyväksyttävä, hyödyllinen ja jopa innovatiivinen tutkimuksen kohde. Olemme valinneet tutkimusaiheen eettisesti hyväksyttävästä näkökulmasta, jossa vieraannuttamista käsitellään ulkopuolisen tarkkailijan silmin, Ensi- ja turvakodin liiton tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden näkökulmasta. Näemme työmme tarkoituksen eettisesti hyväksyttäväksi, sillä tutkimuksemme perustuu tarpeellisuuteen. Olemme koko opinnäytetyöprosessin ajan suhtautuneet kriittisesti vallitsevia käytäntöjä ja tarjottua tietoa kohtaan. Olemme pyrkineet tuottamaan korkeatasoisen tutkimuksen, hyödyntämällä ajantasaisia kotimaisia sekä ulkomaisia lähteitä ja -tutkimuksia. Olemme käsitelleet niitä työssämme oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti, ilman plagiointia. Tutkimusaineiston keruussa olemme pyrkineet koko opinnäytetyöprosessin ajan toimimaan eettisesti, huomioiden haastateltavien itsemääräämisoikeuden, toiveet ja salassapitosäädökset.

Haastateltaville korostimme jo yhteydenottovaiheessa työhömmme osallistumisen vapaaehtoisuutta. Suostumuslomake (Liite 2) antoi niin meille, kuin haastateltaville selkeän tiedon siitä, mihin tietoa käytetään ja kuinka saatua aineistoa käsitellään. Otimme haastateltavien toiveet huomioon haastattelun ajankohdan, toteuttamisen ja ajankäytön osalta. Pyrimme luomaan haastattelutilanteesta kiireettömän ja poistamaan ylimääräiset häiriötekijät. Yksilöhaastattelu antoi myös haastateltavalle mahdollisuuden tuoda esille henkilökohtaisia kokemuksia aiheesta. Salassapitosäädökset olemme huomioineet niin saadun haastatteluaineiston julkaisussa, kuin tuhoamisessa. Olemme pyytäneet suullisen palautteen lisäksi haastatelluilta myös kirjallisen palautteen palautelomakkeen muodossa (Liite 4). Palautelomake antoi haastateltavalle mahdollisuuden tuoda uusia näkökulmia esille, kun haastattelusta oli kulunut jo hetki aikaa. Lisäksi toimimme haastateltaville ilmi jo prosessin alussa, mistä meidät tarvittaessa tavoittaa.

Kuten olemme työssämme tuoneet esille, keräsimme haastatteluista palautetta suullisesti ja kirjallisesti, joka tuotti tietoa myös työmme onnistumisesta haastatteluiden osalta. Mahdollisimman kattavan ja monipuolisen palautteen haaliminen oli mielestämme eettistä toimintaa, jossa kunnioitimme haastateltavien ihmisyyttä ja vaalimme tasa-arvoista vuorovaikutusta. Jokaisen haastattelun lopuksi annoimme työntekijöille mahdollisuuden antaa suullista palautetta. Palautteessa haastattelemamme työntekijät vahvistivat ajatus- tamme työmme tarpeellisuudesta ja he näkivät aiheemme tärkeäksi heidän työnsä kanalta. Kirjallisen palautelomakkeen (Liite 4) ydin oli vähentää kynnystä suoran palautteen

annossa. Kirjallisessa palautelomakkeessa keskitimme palautteenkeruun haastattelun toteutuksen arviointiin. Taustalla oli ajatus siitä, että työntekijöillä on saattanut herätä jälkikäteen ajatuksia haastatteluprosessista.

Kuudesta palautelomakkeesta saimme takaisin neljä, minkä uskomme johtuvan tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden kiireellisyydestä. Jokainen palautteeseen vastannut koki saaneensa riittävästi tietoa tutkimuksemme sisällöstä ja aiheesta. Haastattelutilannetta työntekijät kuvasivat hyvin järjestetyksi, ja työntekijät kuvasivat tilannetta adjektiiveilla: rento, vapautunut ja luonteva. Myös Skype yhteydenpitopalvelun käyttö koettiin luontevana, vaikka se oli meille haastattelun toteutus tapana hyvin vieras.

Työntekijät kokivat, että olimme kuunnelleet rauhassa heidän vastauksiaan, ja he näkivät meidän esittäneen tarkentavia kysymyksiä sopivassa määrin. Vastanneiden mielestä esittämämme kysymykset vastasivat työmme tutkimuskysymyksiin. Kysymyksiä pidettiin myös hyvin alustettuina, eikä vastanneille jäänyt epäselvyyttä siitä millaista tietoa halusimme. Yksi vastanneista koki tietoisuutensa kohdanneen haastattelukysymysten kanssa erinomaisesti. Loput (3) neljästä vastanneesta koki oman tietoisuutensa aiheesta kohdanneen haastattelukysymysten kanssa hyvin. Samoin yksi haastateltavista näki tutkimuksemme hyvin merkittäväksi oman työnsä kannalta, kun taas loput (3) vastanneista näkivät työmme tärkeäksi oman työnsä kannalta. Kirjallisessa palautteessa emme saaneet kehittämissuhteita haastattelun toteutukseen liittyen. Vastanneiden mielestä haastattelu onnistui suunnitellun mukaisesti, ja se vastasi tutkimuksemme tarkoitusta. Palautteen perusteella voimme siis todeta, että olemme toimineet eettisten periaatteiden mukaisesti tutkimuksen toteutuksessa.

Eettisesti merkittävänä, luotettavuutta lisäävänä ja työllemme lisäarvoa tuovana ratkaisuna koemme työmme sivutuotteena kehitetyn materiaalin (Liitteet 5-8) työntekijöiden ja asiakkaiden hyväksi. Tutkimuksemme antoi meille paljon merkittävää tietoa, ja sitä kautta myös vastauksen työntekijöiden tarpeeseen konkreettisten työmenetelmien kehittämiseksi. Miksi emme olisi tarttunut tilaisuuteen? Koimme, että meillä tutkijoina oli tutkimustulosten perusteella optimaalinen tilaisuus materiaalin kehittämiseen eettistä toimintaa tukien. Näemme, että työntekijöiden hektisen työnkuvan vuoksi tarpeellisen materiaalin kehittäminen tutkimuksemme tulosten perusteella olisi voinut heiltä itseltään vii-

västyä, mikäli materiaalin kehittäminen olisi jätetty heidän omalle vastuulleen. Eettisyyttä vaalien toimitimme tuottamamme materiaalit Keski-Suomen Ensi- ja turvakodille, tiedustellen työntekijöiden näkökulmaa muutosehdotuksista parhaan mahdollisen lopputuloksen saavuttamiseksi.

10.3 Oman työskentelyprosessin kehittämiskohtia

Olemme tuoneet aiemmin työssämme esille opinnäytetyöprosessin etenemistä, tutkimuksemme tuloksia ja siitä seuranneita johtopäätöksiä. Koemme merkittäväksi käydä läpi prosessin aikana vallinneita ajatuksia ja tunteita työmme kehittämiskodista, joita olemme kirjanneet matkan aikana oppimispäiväkirjaan. Oppimispäiväkirjan avulla koemme saavuttaneen paremmat mahdollisuudet toimintamme reflektointiin kehittämistarpeiden ja ammatillisen kasvun näkökulmasta.

Keski-Suomen Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnasta nousseen vieraannuttamisaiheen myötä lähdimme alun perin rakentamaan ajatusta tutkimuksesta, jossa kartoittaisimme vieraannutettujen vanhempien muuttunutta vanhemmuutta eron jälkeen. Aiheemme esitettiin myös Ensi- ja turvakotien liiton hallituksessa, mutta aiheen arkaluontoisuuden ja kohdejoukon haasteellisuuden vuoksi se nähtiin mahdottomaksi toteuttaa opinnäytetyön laajuudessa tutkielmassa. Näimme vieraannuttamisen edelleen merkittävänä tutkimuksen kohteena aihe-ehdotuksemme hylkäämisestä huolimatta. Päätimme jalostaa aiheitamme nykyiseen muotoon, sillä myös vieraannuttamisen ilmenemisen ja puuttumisen keinoihin koettiin tarvittavan lisätietoa Keski-Suomen Ensi- ja turvakotien liiton tapaamispaikkatoiminnan työntekijöiden keskuudessa.

Tutkimuksen toteutus onnistui mielestämme odotettua paremmin. Vaikka jouduimmekin ottamaan eri Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksiin yhteyttä useasti sähköpostitse ja puhelimitse, olivat työntekijät heidät tavoitettuaan innokkaita osallistumaan tutkimuksemme. Näemme tämän edistäneen haastattelujen sujuvuutta ja niiden onnistumista. Vaikka haastateltavia saatiinkin osallistumaan tutkimukseen mielestämme kohtalaisen helposti, koimme työmme aikataulullisista syistä kovaa painetta haastateltavia värvätessä. Paineen välttämiseksi olisimme lähteneet kontaktoimaan jäsenyhdistyksiä paljon aikaisemmin kuin nyt teimme, jos pystyisimme tekemään näin jälkikäteen jotain toisin.

Tutkimushaastattelujen aikana huomasimme usein suuntaavamme vieraannuttamiseen liittyviä kysymyksiämme meitä itseämme kiinnostaviin aihealueisiin tapaamispaikkatoiminnan rakenteeseen sekä asiakastapauksiin liittyen. Seurauksena omasta mielenkiinnostamme huomasimme aiheuttaneemme itsellemme enemmän töitä aineiston purkamisessa. Aineiston laajuuteen vaikutti myös teemahaastattelun lopuksi kysytyt asiakastapausesimerkit, jotka olivat tutkimuksemme kattavimpia konkreettisia esimerkkejä vieraannuttamistapauksista. Ilman asiakastapausesimerkkiä, emme olisi saaneet yhtä monipuolista aineistoa kasaan kuin nykyisellä tutkimusmenetelmällä. Koemme saadun aineiston laajuuden loppupeleissä erityisen positiivisena asiana, sillä haastattelujen kautta pääsimme paremmin sisälle tapaamispaikkatyöntekijän arkeen. Jos jotain olisimme tehneet jälkikäteen toisin, olisimme pyytäneet asiakastapausesimerkin haastatteluissa jo heti alussa. Tämän avulla uskoisimme välttäneen aineistossamme ajoittain ilmenneen toiston pääsemällä asiakastapausesimerkin avulla suoraan asiaan.

Johtopäätökset tuottivat haasteita sen osalta, miten pystymme vertaamaan tutkimuksetamme saatua tietoa teorian tietoon. Merkittävimpänä kynnyskysymyksenä on Sorokin (2014) tutkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden valmiuksista ja mahdollisuuksista puuttua vieraannuttamiseen. Viittaamme johtopäätöksissämme muutamassa kohdassa Sorokin teokseen, vaikka kyseinen aineisto ei ole sisällytetty työmme teorian tietoon aikaisemmin. Kyseiset kohdat näimme kuitenkin merkittävinä vertailukohtina työntekijän näkökulmaa peilaten.

10.4 Ammatillinen kasvu opinnäytetyöprosessin aikana

Ammatillisen kasvun näkökulmasta työ on ollut opettavainen kokemus. Erityisen merkittävänä pidämme opintojemme ja työllistymistavoitteiden suuntaamisen lapsi- ja perheytyön saralle, joissa koemme hyötyvän tutkimuksemme tuomasta tiedosta. Työmme kautta näemme tietoisuutemme vahvistuneen eroon, vieraannuttamiseen ja lapsen hyvinvointiin liittyvissä asioissa, tuoden samalla tietoomme kattavan määrän myös yleisesti lapsen hyvinvoinnin kannalta merkittäviä palveluita. Pidämme Ensi- ja turvakotien liittoa myös merkittävänä työmme kohteena, sillä se on iso osa lasten ja perheiden hyvinvoinnin turvaavaa palvelujärjestelmää.

Opinnäytetyöprosessin myötä olemme pohtineet paljon työntekijän roolia ja vastuuta etenkin vieraannuttamisen näkökulmasta. Tutkimuksen myötä saimme tärkeää tietoa siitä, mitä ominaisuuksia työntekijältä vaaditaan vaikean asian esille ottamisessa ja eteenpäin viemisessä. Työntekijältä vaaditaan yhteistyötaitoja sekä asiakkaiden että muiden viranomaisten kanssa työskentelemiseen, sekä rohkeutta ja uskallusta asioiden esille tuomiseksi ja puheeksiottamiseksi. Tutkimuksemme kautta pystyimme toteamaan vieraannuttamisen erityisen haastavaksi ilmiöksi. Toisaalta pohdimme, että vieraannuttaminen ei lapsi- ja perhetyön tai etenkin lastensuojelun piirissä ole ainoa työntekijää haastava ilmiö yhteiskunnassamme. Vaikka vieraannuttaminen ei olisikaan arkipäivää tulevaisuuden työkentillä, uskomme työmme kautta saaneemme rohkeutta, taitoa ja keinoja puuttua myös muihin haastaviin tilanteisiin. Koemme, että sosionomin koulutus antaa hyvät edellytykset lapsi- ja perhetyön kentällä työskentelyyn, mutta mielestämme työntekijän omalla persoonalla ja ammattitaidolla on suuri merkitys kokonaisuuteen.

Pidämme erittäin tärkeänä, että vieraannuttamisen käsite ja määritelmä sosiaalialalla tarkentuisi. Tällä hetkellä uskomme useiden sosiaalialan ammattilaisten tietävän, mitä vieraannuttaminen tarkoittaa, mutta sen monimuotoisuuden vuoksi sitä on vaikeaa soveltaa käytäntöön asiakkaan yksilöllisen kohtaamisen yhteydessä. Käsitteen vakiinnuttaminen ja selkeä määrittely helpottaisivat myös tilanteeseen puuttumista. Toivomme, että työmme ja tutkimuksestamme saatuja tuloksia pystytään hyödyntämään Ensi- ja turvakotien liiton palveluiden lisäksi myös muissa sosiaalialan palveluverkostoissa.

LÄHTEET

- Ali-Keskikylä, Elina 2008. Lapsen tapaamisoikeus ja sen toteuttamisen ongelmakohtia. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja B:79. Turku: Turun Yliopisto.
- Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 1991. 60/1991. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 14.8.2015. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>
- Avioliittolaki 1929. 13.6.1929/234. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 1.8.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>
- Ben-Ami, Naomi & Baker, Amy JL 2012. The long-term correlates of childhood exposure to parental alienation in adult self-sufficiency and well-being. *The American Journal of Family Therapy*, 40 (2), 169–183.
- Chenková, Monika 2012. Children of divorce in the Czech Republic. Teoksessa Aino Kääriäinen; Juha, Hämäläinen & Pirjo, Pölkki (eds.). *Challenges of divorce, interventions and children*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 39. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 46-67.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 28.8.2015 http://www.diak.fi/files/diak/Julkaisutoiminta/C_17_ISBN_9789524930994.pdf
- Elatustukilaki 2008. 580/2008. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 2.8.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080580>
- Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33 2004. Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Toim. Kalavainen; Susanna. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto 2004.
- Ensi- ja turvakotien liitto 2013. Vanhemman opas. Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon. Ensi- ja turvakotien liitto: Neuvokeskus. Viitattu 28.4.2015. http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/vanhemman_opas/
- Ensi- ja turvakotien liitto 2015a. Vieraannuttaminen näkyy tapaamispaikkatoiminnassa. Pääkaupungin turvakoti tiedottaa 20.4. Viitattu 24.9.2015. <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/liitto/tiedotteet/?x1564214=4707691>

- Ensi- ja turvakotien liitto 2015b. Tapaamispaikka. Viitattu 28.7.2015. <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/yla-savon-ensi-ja-turvakotiyhdis/tyomuodot/tapaamispaikkatoiminta/>
- Ensi- ja turvakotien liitto i.a.a. Työmuodot. Tapaamispaikkatoiminta. Viitattu 17.8.2015. <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/tapaamispaikkatoiminta/>
- Ensi- ja turvakotien liitto i.a.b Tapaamispaikka. Turvallinen kohtaaminen lapselle. Esite tekijän hallussa.
- Ensi- ja turvakotien liitto ry 2015. Tapaamispaikkatoiminnan laatukriteerit. Tuloste tekijän hallussa.
- Gottberg, Eva 2013. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:133. Turku: Turun Yliopisto.
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna 2009. Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa Aino, Kääriäinen; Juha, Hämäläinen & Pirjo, Pölkki (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 36–60.
- Hannuniemi, Anja 2009. Teoksessa Ari, Jousimäki & Liisa, Kosonen 2009. Syytettynä isä. Helsinki: Teos.
- Hautanen, Teija 2010. Väkivalta ja huoltoriidat. Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja. Viitattu 12.9.2015. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66642/978-951-44-8192-5.pdf>
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007 2009. Lapsen huolto tapaamisoikeus ja elatus. Viitattu 10.8.2015. http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/9pBMPedZf/Lapsen_huolto_tapaamisoikeus_ja_elatus_2009.pdf
- Henkilötietolaki 1999. 22.4.1999/523. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 18.8.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki : Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

- Family 68. ProQuest Hospital Collection, 1197-1213. Pdf-tiedosto. Tuloste tekijän hallussa.
- Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kiianmaa, Kari 2008. HYVÄ ERO, uusi elämä. Helsinki : Multikustannus 2008.
- Kiiski, Jouko 2011. Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? University of Eastern Finland. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Kontula, Osmo 2013. Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 47/2013. Helsinki: Väestöliitto.
- Koskela, Riikka 2009. Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? Lastensuojelun Keskusliitto / Neuvo-projekti. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Kraav, Inger; Rootalu, Kadri; Läänesaar, Siiri-Liisi & Kasearu, Kairi 2012. Children in the context of an ending marriage. Aspects of legislation and practice (in Estonia). Teoksessa Aino Kääriäinen; Juha, Hämäläinen & Pirjo, Pölkki (eds.). Challenges of divorce, interventions and children. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 39. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 68-98.
- Kungas, Milja 2014. Vieraannuttaminen vanhemmasta on henkistä väkivaltaa, jossa lapsi kärsii. Etelä-Suomen sanoma 12.12.2014. Viitattu 24.9.2015. <http://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/2014/12/12/vieraannuttaminen-vanhemmasta-on-henkista-vakivaltaa-jossa-lapsi-karsii>
- Kääriäinen, Aino 2008. Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, Neuvo-projekti.
- Kääriäinen, Aino; Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo 2009. Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. Teoksessa Aino, Kääriäinen; Juha, Hämäläinen & Pirjo, Pölkki (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 11-16.
- Laki lapsen elatuksesta 1975. 5.9.1975/704. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 2.8.2015. [https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750704?search\[type\]=pika&search\[pika\]=laki%20lapsen%20elatuksesta](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750704?search[type]=pika&search[pika]=laki%20lapsen%20elatuksesta)

- Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 1996. 16.8.1996/619. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 2.8.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619>
- Laki lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983. 8.4.1983/361. Finlex- Lainsäädäntö. Viitattu 28.7.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 2015. 817/2015. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 18.8.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>
- Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015. 817/2015. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 18.8.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254>
- Lakialoite 27/2012vp. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 2§:n muuttamisesta. Viitattu 29.7.2015. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Documents/la_27+2012.pdf#search=eduskuntatunnus%3ALA%2027%2F2012
- Lakialoite 28(2012vp. Laki riskoslain 25 §:n muuttamisesta. Viitattu 15.9.2015. <http://www.isätlastenasialla.fi/wp-content/uploads/2013/11/Kiuru-lakialoite-LA28-2012vp.pdf>
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna 2009. Työnjako ja tyytyväisyys parisuhteen pikkulapsiperheissä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula; Sakari, Karvonen & Salme, Ahlström (toim.). Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 50–58.
- Lapsilisälaki 1992. 21.8.1992/796. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 2.8.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920796>
- Lastensuojelulaki 2007. 13.4.2007/417. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 28.7.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Pakkanen, Irene 2010. Vieraannuttamisesta kärsivät kaikki. Tehyn julkaisu 28.9.2010. Viitattu 24.9.2015. http://www.tehy.fi/@Bin/24733643/Tehy12_2010.pdf
- Räty, Nina 2014. Puuttuva palanen. “Maailman paras isä” menetti lapsensa. Keskisuomalainen 15.12, 9.
- Savolainen, Matti 1984. Lapsen huolto- ja tapaamisoikeus. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.

- Sinkkonen, Jari 2005. Lapsen reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Päivi, Lipponen & Pirjo, Wesaniemi 2005. Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Helsinki: Kirjapaja Oy, 125-136.
- Sorokin, Marjaana 2014. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta lapsen huolto- ja tapaamisriidassa - Lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkökulma. Pro gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 7.10.2015. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43587/URN:NBN:fi:jyu-201405281868.pdf?sequence=1>.
- Sosiaalihuoltolaki 2014. 30.12.2014/2014. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 28.7.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Strömberg, Juha-Pekka 2013. Eroisan kadotettu sosiaalinen kansalaisuus. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto. Viitattu 29.7.2015. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39513/Eroisan%20kadotettu%20sosiaalinen%20kansalaisuus.pdf?sequence=2>
- Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.a. Apua ja tukea. Viitattu 9.10.2015. <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/BB5FFD97E71A39D3C2256FEA0033DCA0?OpenDocument&lang=FI>
- Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.b. Kirkon perheneuvonta. Viitattu 14.9.2015. <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/40D5B401E55B1785C225748000449ACD?OpenDocument&lang=FI>
- Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto 2015a. Taikuri-toiminta. Lapsiperheen ero on aina iso asia ja koskettaa jokaista perheenjäsentä. Viitattu 14.9.2015. <http://www.suomenkasper.fi/jarjesto/toiminta/tukea-lapsille-ja-nuorille/taikuri-toiminta>
- Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto 2015b. Vetskari-toiminta. Viitattu 14.9.2015. <http://www.suomenkasper.fi/jarjesto/toiminta/tukea-lapsille-ja-nuorille/vetskari-toiminta>
- Suomen perustuslaki 1999. 11.6.1999/731. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 28.7.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Tapaamispaikan asiakaslomake i.a. Tuloste tekijän hallussa. PDF- tiedosto. Viitattu 22.9.2015
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Perheasioiden sovittelu

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/perheasioiden-sovittelu>

- Taskinen, Sirpa 2001. Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Helsinki : Stakes.
- Tiistola, Matti 2015. Matti Tiistolan puhe Lasten vieraannuttamisen vastaisena päivänä 2015. Yhteisöpalvelu YouTube 26.4. Viitattu 24.9.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=eTR68VCJ7CM>
- Tilastokeskus 2014. Tilastot. Väestö. Siviilisäädyn muutokset. 2013. Solmittuja avioliittoja selvästi vähemmän, avioeroja hieman enemmän. Julkaistu 17.4. Viitattu 9.10.2015. http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2013/ssaaty_2013_2014-04-17_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus 2015. Tilastot. Väestö. Siviilisäädyn muutokset. 2014. Solmittujen avioliittojen määrän lasku loiveni. Avioerojen määrä pysynyt samalla tasolla jo pitkään. Julkaistu 21.4. Viitattu 20.8.2015. http://www.stat.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_fi.html
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla 1999. 63/1999. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 28.7.2015. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>
- Warshak, A. Richard 2012. Eromyrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa. Helsinki: Gummerus.
- Väestöliitto 2007. Pari & Perhe. Väestöliitto 1/07. Viitattu 1.8.2015. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/293ee05ba4873dd6e7da20dc719fbc80/1438385734/application/pdf/208232/pari_perhe_pdf_12007.pdf
- Väyrynen, Kristiina 2008. Lapsen tuska huoltoriidassa. Elämää vanhempien välissä. Jyväskylän yliopisto. Psykologian ammatillinen lisensiaatintutkimus. Viitattu 12.9.2015 https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19004/URN_NBN_fi_jyu-200810235825.pdf?sequence=1

Yle 2015. Vanhemmuus. Näin selvisin lapseni vieraannuttamisesta - isät kertovat. Julkaistu 31.7.2015. Viitattu 24.9.2015. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/07/31/nain-selvisin-lapseni-vieraannuttamisesta-isat-kertovat>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991. 60/1991. Finlex- Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 28.7.2015. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

SAATEKIRJE**Hyvä tutkimukseemme osallistuva sosiaalialan ammattilainen!**

Olemme sosiaalialan opiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta Pieksämäeltä. Teemme opintoihimme kuuluvaa opinnäytetyötä, jossa tutkimme eroperheissä tapahtuvaa vieraannuttamisilmiötä Ensi- ja turvakodin liiton asiakaskunnassa. Keräämme tutkimusaineiston teemahaastattelemalla eri Ensi- ja Turvakodin jäsenyhdistyksissä työskenteleviä tapaamispaikkatoiminnan ohjaajia. Yhteystiedot haastateltavien tavoittamiseksi olemme keränneet eri Ensi- ja turvakotien jäsenyhdistysten kotisivuilta. Haastattelun kautta meillä on tarkoitus selvittää miten vieraannuttaminen ilmenee eri Ensi- ja Turvakotien liiton jäsenyhdistysten asiakaskunnassa, millaiset valmiudet työntekijöillä on kohdata ilmiötä ja millaisia työmenetelmiä työntekijöillä on käytössään.

Ajatusten herättäjänä olemme koonneet lähteisiin perustuvaa tietoa vieraannuttamisesta:

Vieraannuttamisesta puhutaan kun toinen vanhemmista erotilanteessa käyttäytyy siten, että lapsen tai toisen vanhemman vuorovaikutus vaikeutuu merkittävästi tai katkeaa kokonaan (Pakkanen 2010). Vieraannuttamisen tavat ovat usein räikeitä, ja menetelmät kohdistuvat usein lapsen manipulointiin. Lapsen uhkailu, kiristys ja pelottelu saattaa lapsen vaikeaan tilanteeseen vanhempien välille. Vieraannuttaminen voikin aiheuttaa häiriötä lapsen kehityksessä ja psyykkisessä tilassa. (Psyjuridica 2013.) Toisen vanhemman haukkuminen, arvostelu ja aivopesu voivat pahimmillaan johtaa vanhemman ja lapsen täydelliseen välirikoon. Useimmissa perheissä vieraannuttamista tapahtuu kuitenkin vain osittain, joka aiheuttaa stressiä ja ristiriitoja lasten suhteisiin molempien vanhempien kanssa. (Warshak 2012.) Vieraannuttamisen ilmiön mukana tulevat etävanhemman ja lapsen näkemisen estämisen lisäksi myös tiedonsaantiin liittyvät näkökulmat; lähivanhempi voi vaikeuttaa ja estää tiedonkulkua lapsen asioihin liittyen. (Strömberg 2013.)

Haastattelut toteutetaan vapaasti keskustellen ennaltamäärättyjen teemojen puitteissa. Teemoina ovat tietoisuus vieraannuttamisesta, vieraannuttaminen ilmiönä, työntekijän rooli, hyväksi havaitut käytännöt ja menetelmät sekä työtapojen kehittäminen. Koemme myös esimerkkien olevan suotuisa keino kuvaamaan vieraannuttamista ilmiönä. Toivoisimme, että jokaisella haastatteluun osallistuvalla olisi mahdollisuus pohtia valmiiksi tapauksen tai tapauksia, jotka kuvastavat mielestänne mahdollisimman hyvin vieraannuttamistilannetta arjen työskentelyssä.

Haastattelut toteutetaan nimettöminä yksilöhaastatteluina, emmekä tuo työssämme esille haastatellun työyksikköä. Toivomme haastateltavien työnkuvan (kuten ohjaaja) mainintaan, sekä siihen, että haastattelut nauhoitetaan. Näistä asioista sovitaan erikseen haastatteluun osallistuvien kanssa kirjallisesti. Haastattelut suoritetaan, joko kasvatusten tai pitkien välimatkojen vuoksi myös puhelimitse tai muita välineitä kuten Skypeä apuna käyttäen. Haastatteluun on hyvä varata aikaa mahdollisuuksien mukaan 1-2- tuntia.

Uskomme, että teidän avullanne tulemme saamaan kokoon materiaalia, joka palvelee niin Ensi- ja turvakodin työntekijöitä kuin asiakkaitakin tulevaisuudessa. Kiitämme teitä jo etukäteen osallistumisestanne!

Mikäli teillä on kysyttävää työstämme vastaamme mielellämme.
Ystävällisin terveisin sosionomiopiskelijat

Satu Tuunanen ja Leena Kemppainen

SUOSTUMUS HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA

Lyhyt kuvaus opinnäytetyön ja haastattelun sisällöstä:

Opinnäytetyömme aiheena on tutkia vieraannuttamisen ilmiötä ja sen näkyvyyttä lastensuojelun sosiaalialan työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksemme tavoitteena on saada selville 1) miten vieraannuttaminen ilmenee eri Ensi- ja Turvakotien jäsenyhdistysten asiakaskunnassa 2) millaiset valmiudet työntekijöillä on kohdata ilmiötä 3) millaisia työmenetelmiä työntekijöillä on käytössä vieraannuttamisen ehkäisyssä ja puuttumisessa. Aineiston keruun suoritamme haastattelemalla eri Ensi- ja Turvakotien liiton jäsenyhdistysten tapaamispaikkatoiminnan työntekijöitä. Haastattelut toteutetaan nimettöminä yksilöhaastatteluina, jossa myös työyksikön nimi salataan.

Opinnäytetyön tekijät sitoutuvat noudattamaan seuraavia tutkimuslupaehtoja:

- Käytämme saamiamme tietoja vain tutkimustarkoitukseen ja toimimme vaitiolovelvollisuuden mukaisesti.
- Huolehdimme tutkimusaineiston suojaamisesta ja siitä, ettei tutkimukseen osallistuvien tiedot tule julki. Tutkimusaineiston suullinen ja kirjallinen osuus hävitetään asianmukaisesti loppuraportin julkistamisen jälkeen, eikä haastatteluaineistoa luovuteta eteenpäin.
- Huomioimme eettisyyden kunnioittamalla haastateltavaa ja hänen toiveitaan.
- Toimitamme valmiin opinnäytetyön Ensi- ja Turvakotien liiton jäsenyhdistyksille.

Ensi- ja Turvakotien liiton haastatteluun osallistuva sosiaalialan ammattilainen suostuu:

- Haastattelumateriaalin nauhoitukseen.
- Haastatteluista saadun materiaalin käyttämiseen opinnäytetyössä.
- Työntekijä nimikkeen (esimerkiksi ohjaaja, vastaava ohjaaja) julkistamiseen opinnäytetyössä. Toivomme myös, että työntekijä toisi esille työkokemuksensa pituuden.

Suostun vapaaehtoisesti haastatteluun, jossa selvitetään vieraannuttamisen ilmiötä ja sen näkyvyyttä eri Ensi- ja Turvakotien liiton jäsenyhdistyksissä. Minulle on selvitetty, että kerättävät tutkimustiedot käsitellään luottamuksellisesti ja siten, että niistä ei voi tunnistaa henkilöllisyyttäni tai jäsenyhdistystä, missä työskentelen.

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus
ja nimen selvennys

Päivämäärä

Mikäli teillä on kysyttävää työstämme vastaamme mielellämme.

Satu Tuunanen ja Leena Kemppainen

Teemahaastattelurunko

Jokaisen haastattelijan kohdalla käytettiin lisäksi apu- ja lisäkysymyksiä.

Tietoisuus vieraannuttamisesta

1. Millaisissa asiayhteyksissä olet törmännyt vieraannuttamisen ilmiöön?
2. Millaisia ajatuksia vieraannuttaminen sinussa herättää?

Vieraannuttaminen ilmiönä

1. Kuinka yleiseksi koet vieraannuttamisen ilmiön työssäsi?
2. Miten luonnehtisit erotilanteita, joissa vieraannuttamisen ilmiö erityisesti tulee esille?
3. Koetko, että vieraannuttamisen ilmiö on helposti tunnistettavissa?

Työntekijän rooli

1. Millaisena koet oman työntekijä roolisi vieraannuttamiseen puuttumisessa tai puheeksi ottamisessa?
2. Millaisia ominaisuuksia mielestäsi työntekijältä vaaditaan vieraannuttamiseen puuttumisessa?
3. Millä tavalla työpaikalla on ohjeistettu työntekijää toimimaan tilanteessa, jossa vieraannuttamista ilmenee?

Käytännöt ja menetelmät

1. Millaisia hyviä työkäytäntöjä tai menetelmiä teillä on käytössä vieraannuttamiseen puuttumisessa?
2. Millaisia haasteita ilmenee tilanteissa, joissa vieraannuttaminen otetaan puheeksi asiakasperheen kanssa?
3. Minne palveluiden piiriin asiakasperhettä voi ohjata, kun vieraannuttamista ilmenee?
4. Kuinka huomioitte työssänne vieraannuttamisen ehkäisevän näkökulman?

Työkäytäntöjen kehittäminen

1. Millaisia muutoksia pitäisi tapahtua tulevaisuudessa, että puuttuminen vieraannuttamisen tilanteisiin helpottuisi työntekijän näkökulmasta?
2. Millainen on uuden sosiaalihuoltolain merkitys?

Lopuksi asiakastapausesimerkki, joka kuvastaa vieraannuttamisen tilannetta tapaamispaikkatoiminnan ympäristössä.

KIITOS HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA!

Olette osallistuneet opinnäytetyömme teemahaastatteluun, jossa tutkimme eroperheissä tapahtuvaa vieraannuttamisilmiötä Ensi- ja turvakodin liiton asiakaskunnassa. Teemahaastattelujen avulla meillä on määrä selvittää miten vieraannuttaminen ilmenee eri Ensi- ja Turvakotien liiton jäsenyhdistysten asiakaskunnassa, millaiset valmiudet työntekijöillä on kohdata ilmiötä ja millaisia työmenetelmiä työntekijöillä on käytössään. Haastattelumme teemoja olivat: tietoisuus vieraannuttamisesta, vieraannuttaminen ilmiönä, työntekijän rooli, hyväksi havaitut käytännöt ja menetelmät sekä työtapojen kehittäminen.

Teiltä saamamme tieto on ollut meille tärkeää, minkä vuoksi pyydämme teiltä vielä palautetta haastatteluun liittyen. Palautteen avulla pyrimme kehittämään osaamistamme entisestään niin opinnäytetyön, kuin ammatillisen kasvun näkökulmasta. Palautteiden sisältöä käsittelemme työssämme nimettöminä, sekä poistamme mahdolliset tunnistetiedot.

1. Annettiinko sinulle tarpeeksi tietoa haastattelun sisällöstä ja aiheesta?

Kyllä ___

Ei ___

Lisätietoa:

---

2. Kuvaile omin sanoin millaiseksi koit haastattelutilanteen?

---

3. Millä tavoin haastattelu mielestäsi vastasi tutkittaviin kysymyksiin? (Katso alustus.)

---

4. Koetko, että tietosi aiheesta kohtasi haastattelukysymysten kanssa

- a. Erinomaisesti
- b. Hyvin
- c. Kohtalaisesti
- d. Huonosti

Lisätietoa:

---

5. Kuinka merkittäväksi koet tutkimuksemme vieraannuttamis-aiheesta työsi kannalta?

- a. Hyvin merkittäväksi
- b. Tärkeäksi
- c. Tarpeelliseksi, mutta ei välttämättömäksi
- d. Tarpeettomaksi

Lisätietoa:

---

6. Mitä olisimme voineet mielestäsi kehittää haastatteluun liittyen?

Kiitos antamastasi tärkeästä palautteesta!

Leena Kemppainen & Satu Tuunanen
Diakonia-Ammattikorkeakoulu
Diak Pieksämäki
Sosiaalialan Koulutusohjelma, Sosionomi
(AMK)

HAASTATTELULOMAKE TAPAAJAVANHEMMALLE SUHTEESTA LAPSEEN

Haastateltavan nimi ja henkilötunnus:

Haastatteliija ja Päivämäärä:

Lapsen nimi ja henkilötunnus:

Kuinka usein sinulla on ollut aikaisemmin mahdollisuus tavata lastasi?

1. Päivittäin
2. Viikottain
3. Joka toinen viikonloppu
4. Kuukausittain
5. Puolivuositain
6. Harvemmin, milloin?

Lisätietoa: _____

_____

_____

_____

_____

Milloin ja missä olet viimeksi tavannut lastasi?

_____

_____

Millä tavalla tai mitä kautta olet pitänyt yhteyttä lapseesi?

_____

_____

Millaista yhteydenpito on mielestäsi ollut? Miten lapsi suhtautuu yhteydenottoihisi?

_____

_____

Millainen on lapsesi elämäntilanne? Mitä lapsellesi kuuluu?

_____

_____

Minkä näet syyksi valvottuihin/ tuettuihin tapaamisiin?

_____

_____

Millainen on mielestäsi onnistunut tapaaminen lapsesi kanssa?

_____

_____

Haastattelulomake kehitetty Diakonia Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden toimesta osana opinnäytetyötä.

HAASTATTELULOMAKE LÄHIVANHEMMALLE LAPSEN JA TAPAAJAVANHEMMAN
SUHTEESTA

Haastattelija ja Päivämäärä:

Haastateltavan nimi ja henkilötunnus:

Lapsen nimi ja henkilötunnus:

Kuinka usein lapsesi on tavannut tapaajavanhempaa ennen tapaamispaikkatoiminnan asiakkuutta?

1. Päivittäin
2. Viikottain
3. Joka toinen viikonloppu
4. Kuukausittain
5. Puolivuositain
6. Harvemmin, milloin?

Lisätietoa: _____

_____

_____

_____

_____

_____

Milloin ja missä lapsi on viimeksi tavannut tapaajavanhempaa?

_____

_____

Millä tavalla tai mitä kautta lapsi on pitänyt yhteyttä tapaajavanhempaan?

_____

_____

Millainen yhteys lapsella on tapaajavanhempaan? Miten lapsi suhtautuu häneen?

_____

_____

Miten tapaajavanhempi saa tietoa lapsen elämästä?

_____

_____

Miten tapaajavanhempi mielestäsi toimii lapsen kanssa?

_____

_____

Minkä näet syyksi valvottuihin/ tuettuihin tapaamisiin?

_____

_____

Millainen on mielestäsi onnistunut tapaaminen lapsesi kannalta?

_____

_____

Haastattelulomake kehitetty Diakonia Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden toimesta osana opinnäytetyötä.

LAPSEN HAASTATTELULOMAKE
LAPSEN JA TAPAAJAVANHEMMAN SUHTEESTA

(Huomioi haastattelussa lapsen ikätaso)

Haastateltavan nimi ja henkilötunnus:

Haastattelija ja Päivämäärä:

Haastateltavan vanhemmat:

Kuinka usein olet tavannut isääsi/äitiäsi aikaisemmin?

1. Päivittäin
2. Viikottain
3. Joka toinen viikonloppu
4. Kuukausittain
5. Puolivuositain
6. Harvemmin, milloin?

Lisätietoa: _____

_____

_____

_____

_____

(Takennuksena edelliseen) Miltä tuntui tavata vanhempaa sen verran? Olisitko kaivannut näkeväsi vanhempaasi enemmän/vähemmän? _____

Milloin ja missä olet tavannut isääsi/äitiäsi viimeksi?

_____

_____

Mitä teitte viimeksi vanhemman kanssa? Miltä se tuntui? (Oliko kivaa tai tyhmää, käytä myös muita adj.)

_____

_____

Millä tavalla isäsi/äitisi on pitänyt yhteyttä sinuun kun olet kotona?

_____

_____

Miltä isän/äidin yhteydenotot tuntuvat? Mitä kerrot vanhemmalle hänen ottaessa yhteyttä?

_____

_____

Mainitse 3 asiaa, joilla kuvaisit isää/äitiä?

_____

_____

Mistä asioita tykkäät tehdä isän/äidin kanssa?

_____

_____

Mitä haluat tehdä isän/äidin kanssa tapaamispaikassa? _____

_____

Haastattelulomake kehitetty Diakonia Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden toimesta osana opinnäytetyötä.

Suojelet lasta parhaiten välttämällä seuraavia asioita

- ✚ Uskomusta, ettei lapsi tarvitse molempia vanhempia
- ✚ Uskomusta, missä lapsi voi paremmin jos toinen vanhempi ei osallistu lapsen kasvatukseen
- ✚ Vaikuttamasta lapsen omiin mielipiteisiin toisesta vanhemmasta tekojesi, puheittesi tai mielipiteidesi kautta
- ✚ Lasta joutumasta riita- tai syyttely tilanteeseen. Lapsi samaistuu molempiin vanhempiinsa ja kokee toiseen vanhempaansa kohdistuneet haukut itseään kohti suunnattuna loukkauksena
- ✚ Toisen vanhemman mustamaalaamisen ja hänestä pahan puhumisen
- ✚ Toisen vanhemman tapaamisten ja kontaktien rajoittamisen
- ✚ Lapsen manipulointia toista vanhempaa vastaan
- ✚ Lasta koskevan tiedon rajoittamista toiselta vanhemmalta
- ✚ Suhtautumasta lapsen toiseen vanhempaan epäkunnioittavasti ja asiattomasti

Toimimalla edellisten
neuvojen mukaisesti
varmistat, että toimit
lapsen edun mukaisesti
ja noudatat lapsen
turvaamiseksi laadittua
lainsäädäntöä.

*Lait määrittävät lapselle
oikeuden tavata ja pitää
yhteyttä molempiin
vanhempiinsa ja tavata heitä
säännöllisesti. Erotilanteessa
lähivanhemman velvollisuus
on edistää lapsen ja
tapaajavanhemman välistä
yhteydenpitoa ja myönteistä
suhdetta.*

Toimiva vanhemmuus- suhde

- ✚ Takaa lapsen hyvinvoinnin ja ehkäisee lasta joutumasta vanhempien välille viestinviejäksi tai riitojen selvittelijäksi
- ✚ Rakentaa lapselle hyvän ja luontevan tulevaisuuden erilaiselle arjelle. Tärkeää on toisen vanhemman merkityksen ymmärtäminen ja hyväksyminen, mikä tukee lapsen suhdetta molempiin vanhempiinsa

LAPSI TARVITSEE MOLEMPIA VANHEMPIA

Esite Ensi- ja turvakotien liiton asiakkaille
vanhempien merkityksestä lapsen kehitykselle
ja turvalliselle kasvulle

Vanhemmat voivat ajatella, etteivät lapset tiedä, mitä perheessä tapahtuu. Todellisuudessa lapset ovat hyvinkin tietoisia siitä, että jotain on meneillään.

Lasta ei voi sulkea pois vanhempien erosta

Lapsi joutuu kokemaan vanhempien eron myötä useita elämänmuutoksia ja erilaisia tunteita. Lapselle tavanomaisia tunteita käsitellä vanhempien eroa voivat olla pelko, hämmennys, suru, raivo tai jopa helpotus.

Kuten myös vanhemmat, jokainen lapsi suhtautuu eroon yksilöllisesti.

Lapsen kanssa on tärkeää keskustella erosta rehellisesti, jotta hän ei joudu rakentamaan perusteluita omassa mielessään.

Tarkemmat eron syyt, toisen mustamaalaaminen ja vanhempien oman huonovointisuuden kuvaaminen eivät kuulu lapsen kanssa käytävään keskusteluun.

Vanhempien keskinäinen yhteistyö nähdään lapsen sopeutumisen ja kehityksen kannalta vaikuttavampana tekijänä, kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen.

Epävarmassa elämäntilanteessa on tärkeää säilyttää arki, joka luo lapselle turvallisuuden tunteen.

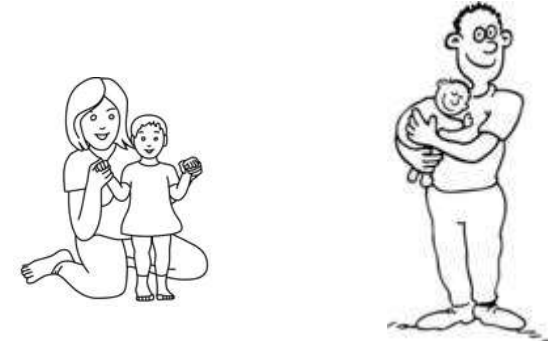
Arjen säilyttäminen on mahdollista

esimerkiksi niin, että

- ☛ molemmat vanhemmat viettävät lapsen kanssa aikaa
- ☛ päivähoito ja koulu jatkuvat ennallaan
- ☛ vuorokausirytmii tukee arjen rutiineja

Tilanteissa, joissa on erimielisyyksiä, **tulee lasta suojella** siltä ettei hän joudu valitsemaan kummankaan vanhemman puolta.

TURVATAAN YHDESSÄ LAPSELLE HYVÄ TULEVAISUUS

Diakonia Ammattikorkeakoulun opiskelijat ovat tehneet esitteen Ensi- ja turvakotien liiton hyödynnettäväksi.

Kuvat: Internet lähteestä clipart